

T.C.
YEDİTEPE ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

TÜRK BASININDA FRANCO VE İSPANYA İÇ SAVAŞI

MERVE AYDIN

Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü
Yüksek Lisans Programı

T.C.
YEDİTEPE ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

TÜRK BASININDA FRANCO VE İSPANYA İÇ SAVAŞI

MERVE AYDIN

Danışman
Prof. Dr. Şerafettin Can Erdem

Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü
Yüksek Lisans Programı

İSTANBUL 2020

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum, bu çalışmayı, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yol ve yardıma başvurmaksızın yazdığımı, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserleri her kullanımında alıntı yaparak yararlandığımı belirtir; bunu onurumla doğrularım.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara katlanacağımı bildiririm.

09/12/2020

Merve Aydın

İmza

İÇİNDEKİLER	II
KISALTMALAR	IV
ÖNSÖZ	V
ÖZET	VII
ABSTRACT	VII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. FRANCISCO FRANCO, İÇ SAVAŞ'A KADAR VE SAVAŞ SONRASINDA İSPANYA

1.1. İSPANYA

- 1.1.1. 19. Yüzyılda İspanya 8
- 1.1.2. 20. Yüzyılın Başıında İspanya 14

1.2. FRANCISCO FRANCO

- 1.2.1. Doğumu, Çocukluğu, Eğitim Hayatı 18
- 1.2.2. Afrika Ordusu ve Fas Birliği 22
- 1.2.3. Miguel Primo de Rivera Diktatörlüğü ve Türkiye ile İlişkileri
1923- 1930 27
- 1.2.4. İkinci Cumhuriyet Dönemi 31
- 1.2.5. Cumhuriyete Karşı Yapılanmalar ve İsyan 36

1.3. FRANCO'NUN İKTİDAR YILLARI

- 1.3.1. Franco İktidarına Verilen Destekler ve Türkiye'nin Franco'yu
Tanıması 38
- 1.3.2. Franco Döneminde İspanya'nın Genel Durumu 41
- 1.3.3. Franco Döneminde Türkiye- İspanya İlişkileri 48
- 1.3.4. Franco'nun Vefatı 53
- 1.3.5. Franco Sonrası İspanya 58

İKİNCİ BÖLÜM

2. İSPANYA İÇ SAVAŞI- LA GUERRA CIVIL

2.1. BİR SAVAŞIN ANATOMİSİ

2.1.1. İç Savaş Öncesi İspanya'nın Genel Durumu	63
2.1.2. İç Savaş Hazırlayan Nedenler	68
2.1.3. Halk Cephesi ve Generallerin İsyanı	72

2.2. SAVAŞIN GİDİŞATI

2.2.1. İç Savaş'ın Başlaması ve İlk Aylar	76
2.2.1. Savaşın Süreci, Diğer Ülkelerin Tarafına Destekleri	82
2.2.2. Franco Kuvvetlerinin İlerleyişi, Cumhuriyetçilerin Direnişi	93
2.2.3. Barcelona ve Madrid'in Düşüşü	98

2.3. İÇ SAVAŞ'TAN SONRA GENEL DURUM

2.3.1. Savaşın Bitişi ve Franco'nun 2. Dünya Savaşı Politikası	104
2.3.2. İç Savaş'ın Hemen Sonrasında İspanya	106
2.3.3 Türk Gazetelerinin İspanya İç Savaşı'na Bakışı	109
2.3.4 Türkiye Cumhuriyeti'nin İç Savaş'a Karşı Tutumu	116

SONUÇ	124
-------	-----

KAYNAKÇA	127
----------	-----

EKLER	133
-------	-----

ÖZGEÇMİŞ	153
----------	-----

KISALTMALAR

AET: Avrupa Ekonomik Topluluğu

ASA: Endülüs Sosyalist Birliği

BCA: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

CEDA: İspanyol Özerk Sağcı Gruplar Konfederasyonu

CNT: Ulusal Emek Konfederasyonu

ETA: Bask Vatanı ve Özgürlük Örgütü

FRAP: Anti Faşist Devrimci Yurtsever CepHE

OLLA: Silahlı Mücadeleyle Kurtuluş Örgütü

PCE: İspanya Komünist Partisi

PNV: Bask Milliyetçi Partisi

POUM: Birleşik Marksist İşçi Partisi

PSOE: İspanya Sosyalist İşçi Partisi

PSUC: Katalonya Birleşik Partisi

UGT: Genel İşçi Sendikası

UN: Union Patriótica

ÖNSÖZ

İspanya İç Savaşı dünya savaş tarihinin en çok kan dökülmüş iç savaşlarından biridir. İspanya'nın, konumu gereği Türkiye'nin uzak bir Akdeniz komşusu olduğu düşünülürse, ülkenin yakın tarihine ayna tutabilmek bugün Türk tarihçileri için Akdeniz tarihine ve İspanya ile olan uluslararası ilişkilere katkı sağlamak açısından önemlidir.

İspanya İç Savaşı Temmuz 1936'da, Francisco Franco'nun önderliğinde, varolan cumhuriyet yönetimine yapılan bir askeri darbe ile başlamıştır. Kısa sürede Hitler ve Mussolini'nin desteklerini de alan Franco birlikleri, elinde ara ara gelen Sovyet yardımı, diğer ülkelerden gelen gönüllüler, düzensiz askeri birlikler ve halk kitlelerinden başka bir şeyleri olmayan cumhuriyetçilere Mart 1939'da galip geldi.

Tematik bir sıralama tercih ettiğimiz tezimizin birinci bölümünde Francisco Franco'nun hayatını, İç Savaş öncesi İspanya'nın durumunu ve İç Savaş'ı hazırlayan nedenleri anlattık. İkinci bölümde ise İç Savaş'ın gidişatından ve Türkiye'ye ilgilendiren yönlerinden bahsettik. İki bölümde de özellikle dönemin Türk basınından ve Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi belgelerinden yararlandık. Özellikle yeni kurulmuş Türkiye Cumhuriyeti'nin İç Savaş yaşanan bir ülkeye yaklaşımını, uluslararası platformda kurduğu diplomatik ilişkileri, Türk köşe yazarlarının ve gazetelerinin kimi zaman tarafsız, kimi zaman olumsuz davranarak ortaya koydukları tavırlarını tezimizde anlatmaya çalıştık.

Tezimizin özellikle İspanya yakın tarihine ışık tutmakla beraber, Akdeniz tarihine de katkı sağlayacağını umuyoruz. Özellikle İspanya ve Franco ile ilgili pek çalışma bulunmayan Türk akademisinde bu alandaki eksikliği elimizden geldiğince gidermeye çalıştık. Çalışmamızda kullandığımız süreli yayınlar Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nden ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi Taksim Atatürk Kitaplığı'ndan alınmıştır. Çalışmamızın bir diğer kaynağı olan arşiv belgelerine Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nden açık erişimle ulaşılmıştır. Çalışmamızda bize rehberlik eden kitaplar ve makaleler ise Yeditepe Üniversitesi Kütüphanesi Feroz Ahmad Koleksiyonu'ndan, Boğaziçi Üniversitesi Abdullah Kuran Kütüphanesi'nden ve kişisel kütüphanemizden edinilmiştir. İngilizce kaynaklar açısından en çok yararlandığımız iki isim ise dünyaca hispanistler olan Paul Preston ve Stanley G. Payne olmuştur. Çalışmamızın bugünkü tarihe atıf yapılacak kısımlarının haberlerini internet kaynaklarından elde ettik ve bu şekilde birkaç güncel gazete ve yayın organı da günümüz basını olarak tezimize katkıda bulunmuş oldu. Çalışmamızda İspanyol

arşivlerini ya da İspanyolca kaynakları kullanmadık çünkü olaya hem Türk basınının ve Türk arşiv belgelerinin gözünden bakmak istedik.

Tezimizin hazırlanma sürecinde hayatımın her anında bana daima destek olan annem, babam ve kardeşime teşekkür ederim. Bu süreçte yaşadığım tüm zorluk ve neşe esnasında yanımda oldular, tezimin ilk okuru oldular. Danışman hocam sayın Prof. Dr. Şerafettin Can Erdem'e araya dünya çapında bir salgın hastalık da girse uzun online toplantılarda tezimizi cümle cümle okuyup değerlendirdiği ve bu çalışmada en başından beri sabırla yanımda olduğu için, sayın Prof. Dr. Tülay Alim Baran'a en başından beri bizlere verdiği güven ve muhteşem cumhuriyet tarihi dersleri için, Prof. Dr. Süleyman Beyoğlu'na unutulmaz tarih araştırmalarında method dersleri için çok teşekkür ederim. Bu süreçte yanımda olan tüm yakın arkadaşlarım ve sevdiğim insanlara yine çok teşekkür etmekle beraber uzun süren araştırma günleri ve gecelerinde her zaman gerçek anlamda yan sandalyemde olan ve sesli okumalarım sayesinde İspanya'yı dünya üzerindeki her kediden daha iyi bildiklerine emin olduğum kedilerime de ziyadesiyle teşekkür ederim.

ÖZET

İspanya İç Savaşı General Francisco Franco önderliğinde Temmuz 1936'da başladı. Savaş falanjistler ve cumhuriyetçiler arasında oldu. 1939 Mart ayında sona eren savaşta resmi kaynaklara göre her iki taraftan toplam 50.000 kişi öldü. Savaşı finanse eden en güçlü kuvvetlerden ikisi dönemin faşist liderleri Hitler ve Mussolini'ydi. Hitler'in Franco'ya yardım etmesinin başlıca nedeni çıkacak bir Avrupa savaşı için Franco'dan yardım alabileceğini düşünmesiydi. Franco Hitler'e en baştan yardım için söz verdi fakat 2. Dünya Savaşı çıktığında Hitler'e yardım etmedi. 1939 Mart ayında İspanya Franco'nun liderliğinde yönetilmeye başlandı ve kraliyet sembolik de olsa geri getirildi. İspanya Francisco Franco'nun vefat yılı olan 1975'e kadar Franco tarafından yönetildi.

ABSTRACT

Spanish Civil War began in July 1936 under the leadership of General Francisco Franco. The war was happened between phalangists and republicans. According to official sources a total of 50.000 people died from both sides in the war that ended in March, 1939. The biggest financial supporters of the Spanish Civil War were Hitler and Mussolini. The main reason Hitler helped Franco was that he thought he could get help from Franco for an upcoming European war. Franco promised Hitler to help from the very beginning, but did not help Hitler when World War II broke out. In March 1939 Spain began to be ruled under Franco's leadership. The royal was reestablished but it was just symbolic. The king had no authority. Spain was ruled with an authoritarian system by Franco until 1975, the year Franco's death.

GİRİŞ

Türkler ve İspanyolların ilk teması Bizans İmparatoru Alekxis Komnenus'un 1095 yılında Anadolu'da kuvvetlenen Türklere karşı Papa 2. Urban'dan yardım istemesiyle oldu.¹ İspanya Krallığı Haçlı Seferleri'nin hiçbirine katılmadı fakat seferlere bireysel olarak katılan İspanyol askerler vardı. Kral Jaime, Kudüs'e özel olarak bir sefer düzenledi ve 1268 yılının yaz aylarında donanmasıyla beraber Menorca Adası önlerine geldiğinde fırtınaya tutulup Barcelona'ya geri dönmek zorunda kaldı.² Bir başka görüşe göre Türk ve İspanyolların ilk karşılaşması İspanyollara karşı savaşan Arap ordusuna Türk askerlerinin alınmasıyla oldu. İspanya'daki Arap sultanı Almanzor'un 955'te bütün Arap ve Müslümanları İspanyollara karşı savaşmaya çağırması da ilk etkileşimlerden birinin bu şekilde gerçekleşmiş olabileceğini göstermektedir. Fakat Türklerin bu çağrıya kulak verip vermedikleri bilinmemektedir. Tüm bu ilişkiler elbette dolaylı ve birkaç askerinin katılımıyla meydana gelmiş ilk karşılaşmalardır ve bizlere fazla bilgi vermemektedir. Daha net şekilde bilinen ilk temas 1302 yılında Bizans İmparatoru 2. Andronicos Paleologos'un Katalan Büyük Bölüğü olarak anılan Aragonlu askerleri Konstantinopolis'e çağırmasıyla oldu. Bölüğün, Karamanoğlu ve Osmanlı beylerini mağlup etme konusunda Bizans'a çok yardımları dokundu. Fatih'in Konstantinopolis'i fethinden sonra ondan Kastilya vakainamelerinde "Büyük Türk" diye bahsedilmesi de İspanya Krallığı kaynaklarında Osmanlı bahsinin geçmesine bir örnektir.³ Ayrıca Fatih Sultan Mehmet'in Rodos Seferi'nden çekinen Kraliçe Isabel'in, Türklerin güçlenmesinin Müslüman Granada'ya cesaret vereceğini belirttiği de kayıtlarda geçmektedir. Rodos Seferi'nden sonra İspanyol yazar Fernando de Rojas, *La Caestina* isimli eserinde İspanyolcaya: "*Türkler mağlup edildi.*" cümlesini bir deyim olarak kazandırmıştır.⁴ Yine Rodos Seferi'nden sonra İspanyollar arasında ciddi bir Türk nefreti başlamış ve seferin getirdiği yıkımın etkisiyle halk tarafından Türklerden korkulmaya başlanmıştır.

---

¹ Semra Prescott, *İspanyol- Türk Edebi, Kültürel, Sosyal ve Siyasi Münasebetleri (1096- 1499)*, TTK, Ankara, 2011, s. 61.

² Prescott, *a.g.e.*, s. 66.

³ Prescott, *a.g.e.*, s. 104.

⁴ Prescott, *a.g.e.*, s. 99.

Türkler ve İspanyolların karşı karşıya geldiği bir diğer vaka da Kraliçe Isabel ve Kral Fernando'nun⁵ reconquista⁶ faaliyeti sonrasında meydana geldi. Isabel ve Fernando 1492'de İspanya'da engizisyon mahkemeleri kurarak ülkeyi Yahudilerden arındırma çabasına girdi. En başta Yahudileri İspanya'dan kovmak için geçerli bir neden bulamayan Isabel ve Fernando, Yahudilere kan iftirası atarak onların ülkeden kovulmaları emrini verdi. Kan iftirasına göre Yahudiler her yıl hamursuz bayramında⁷ pişirilen Matsa yemeği için Hristiyan bir çocuk öldürüyor ve yemeğe onun kanını karıştırıyorlardı. Bu iftira halk arasında yayılınca Yahudilerin ülkeyi terk etmesi Hristiyan halk tarafından da desteklendi.⁸ Yahudilere ya Hristiyan olmaları ya da yanlarına birkaç eşya dışında bir şey almadan İspanya topraklarını terk etmeleri söylendi. Hristiyan olmayıp toprakları terk etmeyen Yahudiler engizisyonda idam cezasına çarptırıldı. Ardından Yahudiler 1492'de yarımadadan toplu göçe zorlandılar. Müslümanlar ise o dönemde henüz İspanya için büyük tehdit oluşturmuyorlardı. Bunun sebebi Endülüs'ten geriye sadece küçük bir toprak parçası olan Granada Krallığı'nın kalmış olmasıydı. O krallık da zaten 1492'de Aragon ve Kastilya Krallıkları tarafından yıkıldı ve hem Aragon ile Kastilya Krallıkları birleşmiş oldu hem de reconquista tamamlanmış oldu.⁹ Müslümanlar ülkeden 1610 yılına kadar ara ara uzaklaştırıldı. 1492'de İspanya'da devam eden reconquista hareketine Osmanlı Devleti'nin tepkisi diğer devletlerden farklı oldu. 2. Bayezid, yarımadadan gelen yardım çağrısı üzerine Piri Reis'in amcası Kemal Reis idaresindeki donanmasını yarımadada mağdur olan insanları almak üzere Batı Akdeniz'e yolladı. 100.000 İspanyol Yahudisi gemilere bindirilerek Osmanlı Devleti'ne getirildi.¹⁰ Özellikle Avrupa devletleri Kraliçe Isabel'i Hristiyanlığın getirdiği bir yakınlık hissiyle desteklerken, Osmanlı Devleti'nin ülkesiz kalan bir grup Yahudiyi gemilere bindirip Osmanlı topraklarına getirmesi Osmanlı'nın imparatorluk anlayışının ne kadar gelişmiş

---

⁵ Kral Fernando'nun adı birçok kaynakta Almanca yazılışıyla Ferdinand olarak geçmektedir fakat biz İspanyolca Fernando adını kullanmayı tercih ettik.

⁶ Reconquista: 1492 senesinde İspanya kraliçesi Isabel'in İber Yarımadası'ndaki Yahudilere din değiştirerek ya da onları yarımadadan sürmek suretiyle yaptığı; göç etmeyenleri ya da Hristiyan olmayanları engizisyonda yargılattığı faaliyet. Bir süre sonra bu baskıdan İber yarımadasındaki Müslümanlar da etkilenmiştir. Kelime anlamı ispanyolca: Yeniden fetih.

⁷ Hamursuz Bayramı: Yahudilerin Mısır'daki köleliklerinden Hz. Musa'nın liderliğinde kurtulma günlerini kutladıkları bayram. Pesah ya da Fısıh diye de bilinir. Firavun'dan kaçarken beraberlerinde götürcekleri ekmeği mayalamaya dahi zaman bulamamalarından dolayı adı hamursuz bayramıdır. Bu bayramda mayalanmış ekmeği tüketmezler.

⁸ Murat Erdoğan, Ayhan Kaya, *Türkiye'nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2015, s. 56.

⁹ Gül Işık, *İspanya Bir Başka Avrupa*, Metis Yayınları, İstanbul, 2012, s. 71.

¹⁰ Halil İnalçık, *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar 1 (Klasik Dönem 1302-1606 Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişimi)*, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2014, s. 134.

olduğunu gözler önüne sermektedir. O günlerde sadece Osmanlı Devleti dini, dili ne olursa olsun tüm göçmenlere kucak açmıştı. Sultan 2. Bayezid ülke yöneticilerine verdiği emirde İspanya Yahudilerini geri çevirmek şöyle dursun tam bir içtenlikle karşılanmalarının gerekliliğinden ve göçmenlere kötü davrananların cezalandırılacağından bahsetti.¹¹ Bu sürgün grubunun ilk dalgası 1492'nin sonbaharında İstanbul'a geldi.¹² Bir grup sürgün de Selanik, Safed ve bazı Rumeli şehirlerine yerleştirildi.¹³ Daha sonraları reconquistanın zamanla Müslümanları etkilemesi sebebiyle sürülen Müslümanlar ve Portekiz'e kaçıp orada da rahat bulamayan Yahudiler Osmanlı Devleti'ne göç etti. Osmanlı Devleti'nin İspanya'dan kovulan kimseleri ülkesine kabul etmesinin altında yatan sebeplerden biri büyük devlet olmasının getirdiği adalet ve sorumluluk duygusuydu. Bir diğer sebep de birleştikleri için daha da tehditkâr hale gelen Aragon ve Kastilya Krallıkları'na karşı Osmanlı Devleti'nin güç toplama çabasıydı. Ayrıca Osmanlı Devleti, bu göçmenleri ülkeye alarak diğer devletlere ne kadar büyük ve güçlü bir devlet olduğunu göstermek istemişti çünkü 2. Bayezid Osmanlı Devleti'nde donanmaya en çok önem vermiş padişahı ve donanma konusundaki en güçlü rakibinin İspanya olduğunu çok iyi bilmekteydi.

Osmanlı ve İspanyol İmparatorluklarının siyasetine baktığımızda ikisinin de mutlak surette tek bir din ve baskın bir millet bayrağı altında kuvvetli bir hegemonya kurma isteğine sahip olduğunu görmekteyiz. Örneğin Fatih Sultan Mehmet'in Konstantinopolis'i fethi ona bir Dünya imparatorluğu fikrini getirirken; Isabel ve Fernando da misyonlarının sadece İspanya ile sınırlı kalmadığını, bir Dünya imparatorluğu kurmak olduğunu düşünüyorlardı. İki imparatorluğa göre de kendi dinlerinden olmayanlar dinsizdi ve dine davet edilmeleri gerekiyordu. İki devlet de Akdeniz egemenliğini dünyaya hükmetmenin altın anahtarı olarak görüyordu. Bu yüzden Osmanlı ve İspanya özellikle 16. yüzyılda sıkça karşı karşıya gelmeye başladılar. Sultan Süleyman da İspanya hükümdarı 5. Carlos da fetihleri ideolojik amaçla gerçekleştiriyorlardı.

---

¹¹ Erdoğan ve Kaya, *a.g.e.*, s. 57

¹² Mina Rozen, *İstanbul Yahudi Cemaati'nin Tarihi (1453- 1566)*, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2013, s. 47

¹³ İnalçık, *a.g.e.*, s. 134

Osmanlı İmparatorluğu ve İspanya İmparatorluğu'nun en önemli karşılaşmalarından birisi hiç şüphesiz İnebahtı Deniz Savaşı'dır. Osmanlı'nın Kıbrıs'ı fethetmesi sonucunda Papalık, Venedik ve İspanya bir ittifak kurarak Kıbrıs'a doğru yola çıktı. Yola, Ekim ayında tam da Osmanlı donanması sonbaharda terhis olmuşken çıkan Haçlı donanması, levendlerini evlerine yollamış ve İnebahtı'ya çekilmiş Osmanlı donanmasına saldırdı. İspanya kralının oğlu Don Juan'ın kumandası altında, İspanya'nın başını çektiği Haçlı donanması ve Osmanlı donanması arasında dünyanın en büyük deniz savaşlarından biri başladı.¹⁴ Müezzinzade Ali Paşa komutasındaki donanma, Haçlı donanması karşısında 7 Ekim 1571'de şiddetli bir yenilgiye uğradı. Kaptan-ı derya ve mürettebatın neredeyse yarısı şehit oldu. Uluç Ali Paşa kendi gemisini İnebahtı sularından zor kurtarabildi ve İstanbul'a döndü. Böylelikle Avrupa'nın gözünde Osmanlı İmparatorluğu artık yenilmez olmaktan çıktı ve bu durum Osmanlı'nın Akdeniz egemenliğinde bir dönüm noktası oldu.¹⁵ Fakat haçlı kuvvetleri Osmanlı'nın yenilgisinden yeterince faydalanamadı. Osmanlı'nın donanmasını bir yıl sonra yeniden inşa etmesi Akdeniz'deki gücün hala Osmanlılar'da olduğunu kanıtlar nitelikteydi. 1574'te Tunus Osmanlılar tarafından ele geçirildi.¹⁶ 1577'de ekonomisi çok kötü hale gelen İspanya, Akdeniz'de yeni bir mücadele istemediği için Osmanlı'yla anlaşma yoluna girdi. 2. Felipe barış görüşmeleri için Don Martin de Acuna'yı gizli şekilde İstanbul'a yolladı. Acuna, Sokollu Mehmet Paşa'dan Osmanlı donanmasının 1577 yılında sefere çıkmayacağı sözünü aldı. Fakat 2. Felipe, İspanya'nın Osmanlı ile bir ateşkes yapmak üzere elçi yollamasının herkese duyurulmasının küçük düşürücü olduğunu düşündü ve Acuna İstanbul'a gidip görevini herkese açık edince onu görevden aldı. Yerine eski bir Milanlı esir olan Don Martin'i atadı. Don Martin tıpkı 2. Felipe'nin istediği gibi Osmanlı ile 7 Şubat 1577'de gizli bir anlaşma imzaladı ve böylelikle Osmanlı donanmasının da İspanya donanmasının da sefere çıkmayacağı kesinleşmiş oldu.¹⁷ Osmanlı, İspanya'dan bu anlaşmanın resmi bir İspanyol elçisiyle yenilenmesini talep etti. Osmanlı Devleti, İnebahtı ile sarsılan itibarını geri kazanmak ve Akdeniz'deki üstünlüğün kendinde olduğunu tüm dünyaya duyurmak istiyordu. 1580, 1584, 1587, 1591 yıllarında Osmanlı ve İspanya arasındaki ateşkes anlaşmaları yenilendi. Bu açık bir barış anlaşması değil gizli bir ateşkeşti. Çünkü 2. Felipe

---

¹⁴ İdris Bostan, "Malta Kuşatması'ndan Tunus'un Fethine", *Başlangıçtan 17. Yüzyılın Sonuna Kadar Türk Denizcilik Tarihi*, Editör: İdris Bostan, Salih Özboran, Cilt: I, Boyut Yayıncılık, İstanbul, Temmuz, 2009, s. 195

¹⁵ Bostan, *a.g.m.*, s. 196

¹⁶ Hüseyin Serdar Tabakoğlu, *18. Yüzyılda Osmanlı- İspanya İlişkileri*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2011, s. 19

¹⁷ Tabakoğlu, *a.g.e.*, s. 21

eğer Osmanlı ile aleni bir barış anlaşması yaparsa Papa'dan tepki göreceğini biliyordu.¹⁸ 17. Yüzyıldaysa Osmanlı ile İspanya arasında bir barış anlaşması yapma fikri gündeme gelse de bu mümkün olmadı. İngiliz ve Fransız elçileri Osmanlı- İspanya ilişkilerinin iyiye gitmesini kendi ülkeleri için tehdit olarak görmüşlerdi.¹⁹

18. yüzyılda Osmanlı- İspanya ilişkileri yeniden canlanmaya başladı. İspanya kralı 3. Carlos İstanbul'a bir barış anlaşması için elçi gönderdi fakat ilk etapta karşılık alamadı. 1778 yılında Küçük Kaynarca Anlaşması'yla güç kaybeden Osmanlı, Avrupa'daki müttefik arayışından dolayı İspanya'nın yeni ticaret anlaşması önerisine sıcak bakmaya başladı.²⁰ 1782 yılında Osmanlı ve İspanya arasında bir anlaşma imzalandı. Anlaşma, Aralık 1782'de 1. Abdülhamit tarafından onaylanarak uygulanmaya başlandı. Bununla beraber Don Juan de Boulogne padişahın huzuruna kabul edilen ilk İspanyol daimî elçisi olarak 1784'te İstanbul'a atandı.²¹ Osmanlı- İspanya ilişkileri Osmanlı- Rus Savaşı esnasında büyük önem kazanmaya başladı. Osmanlı Devleti, Rusların Akdeniz'e inme ihtimaline karşı İspanya'yı dost edinmek istedi ve Vasıf Ahmet Efendi'yi 1782'de sefaretle İspanya'ya gönderdi.²² Vasıf Ahmet'in İspanya Sefaretnamesi de o dönem İspanya'sı hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlamıştır. İspanya kralı tarafından hoş bir şekilde karşılanan Vasıf Efendi 10 ay elçilik yaptığı İspanya ile ilgili gözlemlerini kaleme alırken, farklı bir kültüre karşı önyargılı davranmış ve özellikle İslam muhafazakarlığı sergilemiştir.²³

Osmanlı İspanya'dan, Ruslar Akdeniz'e inerse Septe Boğazı'nı kapatmalarını istedi.²⁴ Böyle bir olay gerçekleşirse de Osmanlı için İspanya'nın önemi azalmadı. İspanyol elçisi Boulogne, devam eden Rusya- Avusturya savaşının barış görüşmelerine katıldı.²⁵ Ardından Osmanlı tarafından, Boulogne'nin casus olduğu dile getirildi ve İspanya'dan yeni bir elçi yollanması istendi. Yeni İspanyol elçisi Corral, 1801'de İstanbul'a atandı.²⁶ Madrid'de ilk

---

¹⁸ Tabakoğlu, *a.g.e.*, s. 23

¹⁹ Tabakoğlu, *a.g.e.*, s. 26

²⁰ Tabakoğlu, *a.g.e.*, s. 34

²¹ Tabakoğlu, *a.g.e.*, s. 46

²² Vasıf Ahmet Efendi: Osmanlı vak'anüvisi ve devlet adamı. İbrahim Müteferrika'nın vefatından sonra matbaayı satın alarak kitap basımına devam etmesiyle ünlüdür. Matbaayı bıraktıktan sonra 1782'de devletin resmi vak'anüvisi olarak atanmış ardından da İspanya ile ilişkileri geliştirmek üzere orta elçi vasfıyla İspanya'ya yollanmıştır. Mücteba İlgürel, "Vasıf Ahmet Efendi", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, cilt: 42, s. 536

²³ Ethan L. Menchinger, "The Sefaretname of Ahmet Vasıf Efendi to Spain", *History Studies International Journal of History*, Volume 2/3, 2010, s. 351

²⁴ Kemal Beydilli, "İspanya", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, cilt: 23, s. 166

²⁵ Beydilli, *a.g.m.*, 167

²⁶ Beydilli, *a.g.m.*, s. 168

daimî Osmanlı elçiliği ise 1857'de kuruldu ve Kerhof Efendi Madrid'e elçi olarak yollandı.²⁷ Fakat bu daimî elçilik kısa sürdü. 1860'da elçilik tasarruf sebebiyle kapatıldı ve ilişkiler Paris elçiliği kanalıyla yürütüldü. 2. Abdülhamit döneminde ise özellikle tüm Avrupa ülkeleriyle sıkı temasta bulunma siyasetinin etkisiyle 1881 yılında Madrid sefaretini yeniden açıldı. İspanya 1882'de Süveyş Kanalı'nın kontrolünü ele geçiren ve Mısır'ı işgal eden İngiltere'ye karşı da Osmanlı'yı destekledi.

Türkiye-İspanya ilişkilerini bu tarihten sonra durağanlaştırmıştır. Gerek İspanya İç Savaşı sırasında gerek Francisco Franco döneminde Türkiye ve İspanya arasında birkaç anlaşma dışında çok özel bir ilişki olmamıştır. Bunun sebepleri arasında iki ülkenin kendi iç işleriyle yeterince meşgul olmasını, tarih boyunca çok karşılaşmamalarını ve coğrafi olarak yakın olmamalarını sayabiliriz. Franco sonrası İspanya'nın 1982'de NATO'ya girmesiyle Türkiye'nin de İspanya'nın da batı bloğunda yer almış olması, iki ülkeyi birbirine yakınlaştıran bir sebeptir. 1980'li yıllardan sonra İspanya'nın, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üye olmasını destekleyen ülkelerden biri olmasını da devletleri birbirine yakınlaştıran bir diğer faktör olarak göz önünde bulundurulabiliriz. Bu tarihten sonra iki ülke ilişkileri 2005 yılına kadar sıradan diplomatik ilişkilerin ötesine geçmedi. 2005'te ise İspanya'da seçimle başa gelen Sosyalistler Türkiye Cumhuriyeti hükümetiyle beraber Medeniyetler İttifakı Projesi'ni ortaya koydular.²⁸ 2005 yılında Türkiye ve İspanya başbakanlıkları tarafından ortak geliştirilen bir proje olan Medeniyetler İttifakı BM'nin de desteğini aldı. İttifak, tüm toplumların kalkınma, refah çevre gibi konularda birbirine bağımlı olduğunu desteklerken önyargı ve kutuplaşmayla ilgili bir siyasi irade ortaya konulması gerektiğini belirtmekteydi.²⁹ Sosyalist Başkan Jose Luis Zapatero dönemine rastgelen 2007'nin sonu itibarıyla Türkiye'den İspanya'ya toplam kayıtlı sermaye ihracatı 5,6 milyon dolara çıkmışken 2011 yılına gelindiğinde ise Türklerin İspanya'ya yaptığı yatırım 6 milyon doları buldu.³⁰ 2011'de İspanya'da patlak veren ekonomik krizle sosyalist hükümet değişince Türkiye ile olan ilişkiler de eski sıradan haline döndü. Şu sıralar ise Türkiye İspanya ilişkileri öncelikli olarak ekonomik faaliyetlerin önemli olduğu ve stratejik iş birliklerine önem verilen bir seyir izlemektedir. Ayrıca Ekim 2019'da Türkiye'nin Suriye'nin kuzeyine yaptığı

---

²⁷ Beydilli, *a.g.m.*, s. 168

²⁸ Özcan Öğüt, *Yakın Dönem Türkiye İspanya İlişkileri ve İspanya Siyaseti*, Cinius Yayınları, Ağustos, 2017, İstanbul, s. 16

²⁹ <http://www.mfa.gov.tr/medeniyetler-ittifaki-girisimi.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 30.10.2020)

³⁰ Öğüt, *a.g.e.*, s. 18

Bariş Pınarı Harekatı'na sadece İspanya'nın destek vermesi iki ÷lke arasındaki ilişkiyi kuvvetlendirmiştir.

İspanya'nın şu anki yönetim şekli parlamenter demokrasiye dayalı monarşidir. Lakin kraliyet ailesinin devlet işleri konusunda söz hakkı yoktur. Kraliyetin görüşlerine sadece team÷l gereği değer verilir. İspanya'nın bug÷nkü başbakanı PSOE'nin³¹ de başkanı olan Pedro Sanchez'dir. Kraliyet tahtında ise Francisco Franco'nun l÷m÷nden sonra halefi ilan ettiği Kral Juan Carlos'un oğlu 6. Felipe oturmaktadır.

---

³¹ PSOE: İspanya Sosyalist İşçi Partisi

BİRİNCİ BÖLÜM

1. FRANCISCO FRANCO, İSPANYA İÇ SAVAŞI'NA KADAR VE SONRASINDA İSPANYA

1.1. İspanya

1.1.2. 19. Yüzyılda İspanya

19. yüzyıl, İspanya için gelecek yüzyılda patlayacak büyük savaşların habercisiydi. 1808-1814 yılları arasında gerçekleşen, İspanya'nın Fransa'ya karşı yürüttüğü "Bağımsızlık Savaşı" olarak adlandırılan savaş, 19. yüzyılda İspanya'nın katıldığı en büyük savaşı. Fransa'da devrimden sonra büyük bir çalkantı olunca, İspanya bu çalkantıdan dolayı Fransa ile olan sınırını kapattı. Dönemin İspanya başbakanı Manuel Godoy, devrimci Fransa ile Avrupa koalisyonu arasındaki çatışmada tarafsız kaldı. 16. Louis'nin Bourbon hanedanından olması ve İspanya'nın onun ölümüne tepki göstermek zorunda olduğu gerekçesiyle İspanya savaşa sokuldu.³² Pireneler Savaşı olarak geçen bu savaşa katılmak İspanya'yı olumsuz etkiledi ve İspanya art arda yenilgiye uğradı. Fransa, İber yarımadasını istila ederken İspanyol halkı bu istilaya şiddetli biçimde karşı koydu. Fransa 1795'te Basel Barış Anlaşması'yla aldığı yerleri geri verirken, İspanya'dan Santo Domingo'yu aldı.³³ İspanya'nın ortada geçerli bir sebep yokken girdiği bu savaş ülkeyi daha da güçsüz duruma düşürdü. 1800'de İspanya, Fransa ile üçüncü San Ildefonso Barış Anlaşması'nı imzalamak zorunda kaldı. Bu anlaşma da İspanya'ya yıkımdan başka bir şey getirmedi. Çünkü Fransa, İngiltere karşısında Trafalgar savaşında ağır biçimde yenilmiş, İspanya da bu savaşta donanmasının tamamına yakını kaybetmişti. Bu yenilgi İspanya kamuoyunda ciddi bir Fransa düşmanlığı başlamasına neden oldu. Hatta bu yenilgi sonucunda İspanya'nın Amerika'daki toprakları da İngiltere'nin insafına kaldı. İspanya 1807 yılında yeniden Fransa ile işbirliği yaptı. Bu kez düşman, İngilizlerin önemli müttefiklerinden olan Portekiz'di. İspanya ve Fransa Fontainebleau Anlaşması'yla Portekiz'in elinden bağımsızlığını ve İngilizlerle olan müttefikliğini aldı. Fakat durum İspanya açısından olumluya dönmüyordu. Trafalgar yenilgisi İspanya'da hâlâ tartışılıyordu ve bu yüzden İspanya'da bir darbe girişimi oldu.. 4. Carlos'un oğlu Prens Fernando Ekim 1807'de darbe yapmaya çalıştı fakat başarılı

³²María Jesús Horta Sanz, "Napolyon Döneminde Fransa'ya Karşı Yürütülen İspanyol Bağımsızlık Savaşı'nda Gayri Nizami Kuvvetler (1808- 1814)", *Tarih Dergisi*, Sayı 59, Ocak 2014, İstanbul 2014, s.113... 165, s. 116

³³Sanz, *a.g.m*, 116

olamadı.³⁴ Kral 4. Carlos yine de oğlunu affetti. Lakin 17 Mart 1808'de bir darbe daha oldu ve halkın da baskısıyla ilk kez bir İspanyol hükümdarı tahtı bırakmak durumunda kaldı. 7. Fernando başa geçti.³⁵ Fakat Napolyon'un 7. Fernando'ya oynadığı bir oyun sonucunda kraliyet tacı yeniden 4. Carlos'a geçti. Napolyon'un yapmaya çalıştığı şey baba oğulun arasını bozarak tahtı kendi kardeşi 1. Jose için almaktı ve sonuçta bunu başardı. Napolyon, Bayona şehrinde bir anayasa hazırladı. 1. Jose tahta geçtikten sonra Napolyon kuvvetleri Bourbon hanedanından kalan diğer kimseleri almak için Madrid'e gitti. Fakat İspanyol halkı Madrid'de büyük bir isyan başlatmıştı. Ülkenin çeşitli noktalarında ayaklanmalar büyüdü. Fransız askerleri Portekiz'e girmek maksadıyla geldikleri İspanya topraklarının çeşitli şehirlerinde hala çok etkinlerdi. İspanyollar bu endişeyle vatanlarını savunmaya ve yerel halk komiteleri kurmaya başladılar. 25 Eylül 1808'de Junta Suprema Central Gubernative del Reino³⁶ kuruldu. 31 Ocak 1810 tarihine değin bu komite düzenli ordunun subaylarının da katkısıyla Napolyon ordularına karşı savaş yürüttü. 24 Eylül 1810'da Cortes de Cadiz meclisi açılana kadar komite görevine devam etti. Özellikle İspanyol çeteleri Napolyon karşısında büyük başarı elde ettiler. Fakat tüm başarı onların değildi. İspanyol kökenli subaylar orduyu çeşitli şehirlerde yöneterek, İngiltere ve Portekiz'in de desteğini alarak savaşı kazandılar.³⁷ Savaşın en önemli sonucu ise hiç şüphesiz İspanya'da ortak düşman, ortak değer, vatan, İspanyol toprağı algısının ortaya çıkması oldu. Fransız ihtilalinin yaydığı milliyetçilik duyguları İspanya'da bu savaşla beraber ortaya çıktı. Vatan savunmasının bu kez ordudan beklenmemiş olması ve tüm milletin tek yumruk olarak vatanlarını savunması durumu, milliyetçiliğin bu yüzyıldaki ilk örneklerindedir. Savaştan sonra 7. Fernando yeniden başa geçti ve İspanya için yepyeni bir dönem başladı. 4. Carlos ise eski İspanya'nın son kralı olarak görüldü.

1833'te 7. Fernando öldü. Fernando tahtını kızı 2. Isabel'e bıraktı. Fernando'nun erkek kardeşi bu durumu kabullenmedi ve isyan başlattı.³⁸ İsyanın sonucunda 1.Karlist Savaş adı verilen savaş başladı. Bu savaş ilerde Karlist Savaşlar adını alacak olan savaşlar silsilesinin ilki oldu. Liberaller Isabel'in tarafını tutuyorlardı. Savaş 1840'ta Isabel taraftarlarının kazanmasıyla sona erdi. Isabel tahta geçti fakat ortada bir sorun vardı: Isabel'in yaşı çok

---

³⁴ Sanz, *a.g.m.*, s. 118

³⁵ Sanz, *a.g.m.*, s. 118

³⁶ Krallık Merkezi Yönetim Yüksek Komitesi.

³⁷ Sanz, *a.g.m.*, s. 34

³⁸ Özlem Şenyıldız, *Devrim ve Direnç*, Kriter Yayınları, İstanbul 2017, s. 16

küçüktü. Bu yüzden yönetimi annesi Maria Cristina devraldı. Liberaller Isabel yönetimine hem kendi çıkarları için hem de sözde ülkenin çıkarları için destek olduklarından çeşitli yenilikler yaptılar. Tüm bunların sonucunda burjuva sınıfı doğdu ve İspanya'da ciddi anlamda çok kuvvetli olan aristokrat sınıfa karşı burjuva sınıfının oluşması fazlasıyla önemsendi. Ülke anayasal monarşiye geçti. 1834'te Estatuto Royal adıyla çıkarılan yeni anayasa 50 maddelikti. Yönetim Liberal kanat, radikaller ve muhafazakârlar olarak ayrıldı. Partido Progresista³⁹ ve Partido Moderado'nun⁴⁰ temelleri bu iki kanattı. İlericiler zamanla radikalleşti, muhafazakârlar ılımlı oldu, liberaller monarşiye yaklaştı. Daha sonrasında da muhafazakâr kanat radikalleşti. 20. yüzyılda radikal sağ oluşacak ve İspanyol faşizminin temelleri atılacaktı.⁴¹

İktidarı boyunca huzur bulamayan kraliçe Isabel yeni anayasal monarşinin başkanlığına devamlı başka birini getirdi. Isabel gelen başkanlardan memnun olmuyordu. Aslında memnun kalmayan Isabel'in kendisi değil, meclisti. Başarı bir türlü sağlanamadı. 1845'te anayasa tekrar yenilendi. İspanya'nın bu tarihteki krizlerini Osmanlı Devleti'nin krizlerine benzetebiliriz. 20 yıllık zaman farkıyla gelen anayasal monarşi ve iktidarın aynı şartlarda iş göremeyişi, radikaller- muhafazakârlar ayrımı bu benzerliklerdendir.

1846 yılında Kraliçe Isabel, Bourbon hanedanından Francisco de Asis de Bourbon ile evlendi. Karlistler durumdan memnun olmadı ve 2. Karlist Savaş çıktı.⁴² 20. yüzyılda bir daha Karlist Savaş görmesek de Karlistlerin çoğunlukla Francisco Franco'nun aşırı sağ kanadına katılacağını ilerde göreceğiz. 1856'da yeni bir anayasa daha yapıldı. Anayasa uygulanmaya konmasa da çok önemli iki kanun daha önceden görülmemiş türdendi; Toprak İlhak Kanunu ve Demiryolu- Bankacılık Kanunu. Liberal Birlik Partisi İspanya tarihinde ilk kez İspanya Eğitim Bakanlığı kurdu. İspanyollaşmaya dair bir müfredat hazırlandı. Kız çocuklarının eğitimi zorunlu hale getirildi.⁴³ Özel okullar hala kız-erkek ayrı eğitim yapsa da devlet okulları karma eğitime geçti. Fakat daha çok yeni ve muhtemelen İspanya'nın kaderini olumlu yönde değiştirecek bu eğitim kanunu, devletin maddi açıdan zayıf olması sebebiyle uygulanamadı. Devlet aynı dönemde Meksika, Peru ve Şili ile savaşıyordu. Bu savaşların sonucu daha çok yıkım ve daha çok maddi kayıp olmaktan öteye geçemedi. 1863-

---

³⁹ İlerici Liberal Parti.

⁴⁰ İlimli Liberal Parti.

⁴¹ Şenyıldız, *a.g.e.*, s. 17

⁴² Şenyıldız, *a.g.e.*, s. 19

⁴³ Şenyıldız, *a.g.e.*, s. 21

1864 yılları arasında üç yeni hükümet geldi ama hiçbiri Narvaez hükümeti kadar ses getirmedi ve iyi yönetemedi. Mutlak monarşiden anayasal monarşiye geçen İspanya, bu şartlardaki her devlet gibi bir anayasayla kendini yönetmekte zorluk çekiyordu. Hükümetler kuruldu ve yıkıldı. Bu da ülkede düzen kargaşasına ve halk arasında güvensizliğe neden oldu. Tüm bu düzen endişelerinin sonunda Narvaez Hükümeti yeniden kuruldu. Eşitsizlik, ekonomik sorunlar ve istikrara bir türlü kavuşamayan politik atmosfer, İspanyol halkını huzursuzlandırmaktaydı. En sonunda Isabel İspanyası'nın en güçlü adamı olarak görülen başbakan Ramon Maria Narvaez vefat edince halk ayaklandı. Çünkü 2. Isabel'i aslında Narvaez ayakta tutuyordu.⁴⁴ 1872'de kraliçe tahttan indirildi. Halkı galeyana getirip ayaklandıran generallerden biri İspanyol tarihinin ileriki aşamalarında önümüze çıkacak tanınmış bir generaldi. Bu generalin adı Rafael Primo de Rivera'ydı. 1868- 1874 arası dönem İspanya yönetiminin ne olacağına hararetle tartışıldığı bir dönem oldu.

Bu esnada Osmanlı Devleti'nin içişleri de oldukça karışık haldeydi. 1876'da İstanbul'da Kanun-i Esasi okunmuş ve 2. Abdülhamit tahta geçmişti. İki ülkenin siyasi dinamikleri birçok noktada birbirine benzemekteydi. İspanya'da hiçbir kral ya da kraliçenin bir şekilde tahta geçirilemiyor oluşu cumhuriyet fikrini akıllara getirdi. 11 Şubat 1874'te İspanya Cumhuriyeti ilan edildi.⁴⁵ ABD ve İsveç bu yeni cumhuriyeti tanıyan ilk iki ülke oldu. Bu esnada İspanya'da bir siyasi isyan daha patlak verdi. Bunun sebebi yöneticilerin cumhuriyetin manasını bilmeden, rejimi sadece ilan etmek zorunda kaldıkları için ilan etmeleriydi. Askeri bir darbeye yönetim şekli değiştirildi. 2. Isabel'in oğlu Don Alfonso kral ilan edildi ve 1875'te ülkeye yeniden meşruti monarşi geldi.

Yalnızca 11 ay süren cumhuriyet döneminden sonra restorasyon dönemi başladı. Restorasyon Dönemi 1875-1902 ve 1902-1931 yılları arasında vuku buldu. Bu dönemde ülkede ciddi anlamda bir sansür baş gösteriyordu. Dönemin en mühim kişilerinden birisi Antonio Canovas de Castillo'ydu. Canovas, cumhuriyetten meşruti monarşiye geçişin yumuşak olmasını sağlayan kişiydi. Ayrıca Canovas 12. Alfonso'yu da krallığa hazırlayarak ülke içinde çıkması kuvvetle muhtemel olan çatışmayı ve karışıklığı da engelledi. Canovas'ın yaptığı diğer önemli şeylerden biri de hiç kuşkusuz Kanovist sistemi kurmak oldu. Bu

---

⁴⁴ Jorge Perez Alonso, "Biografia de un Hombre de Estado. El Desmontaje de la Falsa Leyenda del Espadon de Loja", *Historia Consitucional*, no: 14, 2013, s. 551

⁴⁵ Şenyıldız, *a.g.e.*, 27

sisteme göre İspanya'nın iki partisi dönüşümlü olarak başa geçecekti.⁴⁶ Fakat sistemin işleyişi çok zor oldu. "*Cacique*" denilen feodal ağalar seçimlerde usulsüzlük yaptı ve halk da bu yüzden seçimlere güvenmedi.⁴⁷ Jorge Ventura o döneme ilişkin şu çarpıcı sözleri söyler: "*İspanya'da Avrupalıların anladığı anlamda politika yapılmıyordu. Politika denilen şey kişilerin kendine bir makam edinmek için ülke çıkarlarını özür olarak öne sürdükleri çeşitli entrikalardan ibaretti. Politika demek kariyer demektir. O zamanlar İspanya'da politika yapmanın iki yolu vardı diyebiliriz. Ya bazılarının yaptığı gibi politikayı küçümsemek ama bir yandan da durumu değiştirmek için çaba harcamamak ya da çoğunluğun yaptığı gibi o durumdan çıkar sağlamak.*"⁴⁸ Yönetim karışıklığı çalkantılı şekilde devam ederken 1885'te 12. Alfonso vefat etti. Yerine eşi Maria Christina naip olarak geçti. Maria Christina'nın başa geçmesiyle istikrar başladı. İşçilerin sendikalaşmasına izin verildi ve 1890'da çıkarılan kanunla İspanyol erkeklere oy kullanma hakkı verildi.⁴⁹

İspanya'yı 19. yüzyılın sonlarına doğru en çok uğraştıran durum ise hiç şüphesiz Küba Krizi oldu. 1895 Şubat ayında Küba'da bir ayaklanma başladı. Bu ayaklanmanın başlama sebebi İspanya'nın 1878'de Küba'yla imzaladığı Zanjon Anlaşması'na uymamasıydı. Bu anlaşmada belirtilen şartların yerine getirilmemesi Küba'da zaten içten içe yanan isyan ateşini daha da alevlendirdi. İspanya, her ne kadar Küba'daki harareti görünce ülkeye temsilciler yollasa da bu ateşi söndüremedi. Gerilla savaşı başlayıp ABD de Küba'ya yardım edince kriz daha da büyüdü. Birçok noktada sömürgelerini kaybeden İspanya ABD'nin Havana kıyılarında bulunan bir gemisini batırınca ABD bunu savaş ilanı saydı ve savaş kararı vermeden önce Küba'yı İspanya'dan 300 milyon dolara satın almak istedi ve ABD, eğer İspanya, teklifine üç gün içinde yanıt vermezse bu sessizliği savaş sebebi sayacağını İspanya'ya ilettiler. Tüm bu karışıklığın ortasında Filipinler'de de ABD destekli isyan patlak verdi. Almanya ve İngiltere de olaya el atınca İspanya çok zor durumda kalarak ateşkes istedi ve istek üzerine Fransa araya girdi. 11 Ağustos'ta Washington Protokolü imzalandı. Paris Anlaşması'yla İspanya Küba'nın tam bağımsızlığını onayladı.⁵⁰ Filipinler, Porto Riko ve Guam İspanya tarafından ABD'ye satıldı. İspanya birçok küçük adasını da satınca ülke içinde adeta küçük bir kıyamet koptu. 1898'de İspanya artık denizaşırı tüm sömürgelerini

---

⁴⁶ Şenyıldız, *a.g.e.*, s. 33

⁴⁷ Işık, *a.g.e.*, s. 158

⁴⁸ Işık, *a.g.e.*, s. 156

⁴⁹ Şenyıldız, *a.g.e.*, s. 35

⁵⁰ Şenyıldız, *a.g.e.*, s. 37

kaybetmişti. Bu durumu Isabel ve Fernando'nun yüzyıllar önce başlattıkları rüyanın bitmesi olarak da adlandırabiliriz. Bu rüyanın bitmesi İspanya'yı hem maddi olarak hem de duygusal olarak kaosa sürükledi. Özlerine ve İspanyolluklarına aşırı bağlı İspanyol halkı artık dünya gücü olmadıklarını ve hatta artık kendi içlerinde bile güçlü olmadıklarını 1898 krizi ile tam olarak anladı. İspanyollar 1898 yılını “Ulusal Felaket Yılı” olarak adlandırdılar. İspanya'nın ABD gibi köklü olmayan bir ülkenin gemisini batırarak savaş açma cesaretini göstermesini o dönemin İspanyol asker ve siyaset adamlarında fazlasıyla bulunan ulusal gurur duygusuna ve imparatorluklarına atfettikleri olağanüstü değere bağlayabiliriz. İspanya'nın bir intihar gibi ABD ile savaşa girişinin sonucunda ABD çok kârlı çıktı ve bu savaştan sonra tüm dünya ABD'yi yeni süper güç olarak görmeye başladı. ABD yeni süper güç olmuşken bir zamanların kudretli İspanyası, yeni dünyaya ayak uyduramayarak içten içe kendini yiyip bitiren bir ülkeye dönüştü. Fakat İspanya için hazin görülen 19. yüzyılın sonu daha da hazin geçecek bir 20. yüzyılın başlangıcıydı.

1.2.2. 20. Yüzyılın Başında İspanya

İspanya, 19. yüzyıldan ağır kayıplarla ayrılmanın yükünü taşıırken, bu sonuçların topluma yansması da sert olmuştu. Kayıplar ve istikrarsız yönetimle baş gösteren düzensizlik, halkın güvenini sarsmış, halk isyan ve protestolarla tepkisini sık sık göstermeye başlamıştı. Bu karışıklıkların onlarca nedeni vardı. İşgücünü oluşturan insanların huzursuzluğu bu nedenlerinden biriydi. Ülke ekonomisinin bel kemiğini oluşturan tarım sektörüne uğramıştı. Ülkede çeşitli tarım toprağı yönetim sistemi mevcuttu ve bu durum karışıklığa neden oluyordu. Özellikle Galiçya'nın kuzeybatı bölgesinde Latin Amerika'dan göçmüş çok fazla ziraat işçisi vardı. Ülkenin güneyinde latifundia denilen büyük çiftlikler işletilmekteydi. Bu çiftlikler, mülkiyetinin başında durmayan arazi sahiplerinin tekelindeydi. Bu kişiler sadece hasat zamanı gelir, ürün parasını toplar, gider ve bir dahaki hasata kadar geri dönmezlerdi. Çiftlikleri, mülk sahiplerinin emrinde çalışan tarım işçileri çekip çevirirdi. Bazı çiftliklerin arazileri ise ekilmez, yıllarca boş kalırdı. Latifundialar genelde Bask bölgesinde bulunurdu. Valencia'da da zengin ailelerin sahip olduğu narenciye bahçeleri vardı. Katalonya'daki *rabassaires* denilen çiftlikler ise çiftçi tarafından kiralanır, çiftçi buranın üzümünü toplar ve kendi şarabını yapardı. Kuzey İspanya'daki işçiler ise çoğunlukla kendi topraklarına sahiplerdi.⁵¹ Toprak sahipleri genelde muhafazakâr Katolik insanlardı. Burası kuzey bölge olan Kastilya- Leon bölgesiydi ve zamanla bölgenin kendi tarımsal yapısı oluştu. Bölgede etkin ve örgütlü bir tarım düzeni vardı. Orta maddiyattaki köylüler de zamanla muhafazakâr bir yapıya büründüler. Kuzeyin köylü çiftçileri İç Savaş'ta Franco kuvvetlerinin yanında duracaklardı (Bask ve Katalonya bölgeleri hariç). Bunun sebebi kendi Katolik sendikacı tarımsal yapılarına sahip olmalarıydı. Fakat buradaki sendikanın varlığının sol ideolojiyi akıllara getirmemesi gerekmektedir. Kuzeydeki tarım işçilerinin ideolojilerinin en büyük amacı dini mülkiyeti sosyalizme karşı savunmaktı.⁵² İspanya'nın kuzey ve güneyindeki tarım bölgelerinin yönetimi farklı işliyordu. Devlet tarafından "*Desamortizacion*" süreci başlatıldı. Bu süreçte eskiden kilisenin olan topraklar artık satılabilir hale getirildi ve zengin çiftçilere pazarlandı. Toprağı olmayan fakir köylüler zamanla zengin çiftçilere bağlanmak zorunda kaldılar.

---

⁵¹ Filipe Riberio de Meneses, *Franco and the Spanish Civil War*, Routledge Taylor and Francis Group, London, 2001, s. 3

⁵² Pierre Vilar, *İspanya İç Savaşı*, Dost Yayınları, Ankara, Ocak 2007, s.12

Tüm bunlarla beraber tarım alanları İspanya'nın geneline yayılmışken sanayi bölgeleri ülkenin belli bir noktasına yığılmıştı ve diğer bölgelerle bağı pek yoktu.⁵³ Özellikle kuvvetli gösterilerin yapıldığı ve halkın daha tepkisel olduğu Barcelona'da yapılan işçi mitingleri çok sayıda yaralıya ve ölüye sebep oldu. Bu mitingleri yapanlar yukarıda anlatılan tarım işçileri değil şehirlerde yaşayan ve sayıları tarım işçileri kadar çok olmasa bile yine de fazla olan diğer alanlarda çalışan işçilerdi. 1900'lü yılların başında İspanya 76.000 madenci, 706.000 her alanda üretim yapan işçi ve 236.000 inşaat işçisinin olmasıyla övünüyordu. Oysa yeni dünyada teknoloji hızla ilerliyor ve işçilere olan ihtiyaç azalıyordu. İspanya yeni teknolojilere ayak uyduramadığı gibi işçiler de ülke içinde gruplaşmış ve işçi hareketlerinin başını çekmişlerdi.⁵⁴ İşçi sınıfı 20. yüzyıl İspanyası'nda tarım işçileri kadar etkin değildi. Her ne kadar işçi sınıfı tarım yapanlardan az olsa da yine de büyük şehirlerde sesleri çıkan kimseler işçi sınıfına mensuptu. 1930'ların başlarında Madrid ve Barcelona'nın nüfusu neredeyse 2 milyonu ve İspanya'nın övündüğü işçi topluluğu bu şehirlerde yaşamaktaydı. Valencia, Zaragoza, Malaga ve Sevilla da sayılınca işçilerin hareketlerinin ülkede çıkacak bir iç savaşa etki etmeyeceğini düşünmek yanlış olurdu. Özellikle 1931 ve 1936'da yapılan Madrid grevleri, Sevilla ve Zaragoza'daki devasa grevler ve işçi eylemleri 20. yüzyıl İspanya'sı ile ilgili geniş fikirler verebilir. Bütün İspanya'da işçi kesiminin oranı %25 iken Katalonya'da %45'tir. Avrupa'nın nadir merkezi sendikalarından birisi olan anarko-sendikalist gücün yani CNT'nin⁵⁵ varlığından bahsedilirse ve de 1919'da Katalonya'daki üye sayısının 300.000'den fazla olduğu hesaba katılırsa, Barcelona'nın CNT'nin tek bir emriyle felç olacağı düşünülebilir. CNT'nin yanı sıra UGT de 20. yüzyılın başında İspanya'da etkin olan örgütlerden biridir. Ülkenin demiryolu işçileri arasında çok derin bağları olan UGT⁵⁶, cumhuriyet döneminde İspanya'da en çok kuvvet kazanan örgüt oldu. PSOE, PCE⁵⁷, POUM⁵⁸ gibi partiler İç Savaş öncesi İspanya'da yoğun ve karşı faaliyet gösteren parti ve örgütlerdir.⁵⁹ İşçi sınıfı geliştikçe hal-i hazırda zaten İspanya tarihinde kuvvetli bir yeri olan anarşizm yükselmeye başlamıştır.

---

⁵³ Ferit Burak Aydar, *İspanya İç Savaşı'nın İzinde Darbe, Devrim, Karşı-Devrim ve Faşizm*, Agora Kitaplığı, İstanbul, Mayıs 2017, s. 14

⁵⁴ Meneses, *a.g.e.*, s. 3

⁵⁵ CNT: Ulusal Emek Konfederasyonu

⁵⁶ UGT: Genel İşçi Sendikası

⁵⁷ PCE: İspanya Komünist Partisi

⁵⁸ POUM: Birleşik Marksist İşçi Partisi

⁵⁹ Aydar, *a.g.e.*, s. 70 ve 71

20. yüzyılın başında İspanyol ordusu da tıpkı toplumun birçok parçası gibi karışıklık içindeydi. Bölgesel milliyetçiliğin kuvvetlenmesiyle yer yer ordu ve halk karşılaşmaları başladı. 1904'te Fas'a İspanyol ordusu tarafından çıkarma yapılması ülke içinde yeni tartışmalara sebep olsa da İspanya'nın hala başka ülkelere saldırabilme gücü olması halk arasında mutluluk kaynağı bile sayılıyordu. Lakin bu çıkarmada ordu, Faslı askerlerin gerilla taktiğine dayanamıyordu. Bu yüzden çok kayıp verildi. Francisco Franco ismi de ilk kez bu tarihte duyuldu. Franco 1912'den 1927'ye kadar Fas'ta savaştı. Savaşmadığı tek sene ağır yaralandığı için hastaneye kaldırılmak zorunda kaldığı 1915 senesiydi. Fas Savaşı, 20. yüzyılın başında Francisco Franco'nun gelecekte yapacaklarına hazırlanabilmesi için bir okul niteliğindeydi. Hatta liderliği zamanında Franco ile röportaj yapan Katalan gazeteci Juan Ferragut ona neden Fas'tan ayrıldığını sorduğunda Franco, Fas'taki savaşın artık sıkıcı, sıradan ve herhangi bir işten farksız ve zahmetli olduğunu yine de savaşı özlediğini ve şimdi kendi tabiriyle ot gibi bir hayat sürdürdüğünü söylemiştir.⁶⁰

1905 senesinde Katalonya'da yaşanan siyasi kriz dikkat çekmekteydi. Uiga Regionalista Partisi⁶¹ Katalonya'da yükselmeye başladı. Parti seçimlerde de başarılı olunca ordu bu durumdan rahatsız oldu. Basın, ayrılıkçı faaliyetlere devam ederek orduyu küçük düşürücü karikatürler yayınladı. Bunun üzerine bazı yayınevleri yakıldı. Merkez hükümet bir daha bu gibi olayların asla olmayacağı, bunlara izin verilmeyeceği sözünü verse de askerler bu durumdan fazlasıyla rahatsız olmuşlardı ve yeni bir kanun istediler. Bu istek karşısında "Yargılama Yetkisi Kanunu" çıkarıldı. Yeni kanuna göre orduya karşı işlenen her suç vatana ihanet sayılacaktı.⁶² İspanyol ordusundaki karışıklıklar İspanya'nın her bölgesinde devam etmekteydi. Ordu mensupları kendi içlerinde baskıya uğrarken bir yandan da halka baskı yapıyorlardı. 1927'de ordu içinde teknik yetersizlikler ve maaşların az olması dolayısıyla şikayetler yükselmeye başladı. Bu rahatsızlık Fas'a gidecek askerlerin maaşlarına zam yapılmasıyla yok edilmeye çalışıldı. Fakat bu durum orduda ikilik çıkmasına sebep oldu. Sendikalaşma baş gösterdi ve Juntas de Defensa⁶³ kuruldu. Muhalefet ordunun yanında oldu ve bunun sonucunda hükümet yıkıldı. Muhafazakâr bir lider olan Eduardo Dato başkanlığında yeni bir hükümet kurulsa da orduda çalkalanmalar devam etti.⁶⁴

---

⁶⁰ Paul Preston, *Francisco: A Biography*, Harper Collins Publishers, London, 1993, s. 37

⁶¹ Bölgeci Parti

⁶² Şenyıldız, *a.g.e.*, s. 82

⁶³ Savunma Teşkilatı

⁶⁴ Şenyıldız, *a.g.e.*, s. 89

1918- 1921 arasında "*Trenio bolchevique*" olarak bilinen güneyin arazisiz köylüleri kendi topraklarının sahibi olma rüyası için savaşımaya başladılar.⁶⁵ Köylüler arasında ortaya çıkan bu bozuşmalara ek olarak Barcelona'da gelişen işçi işveren kavgaları zamanla ciddi boyuta ulaştı. Toplu iş bırakmalar, eylemler, grevler her geçen gün artmaktaydı. 20. yüzyılın başında İspanya'daki dengelerin nasıl değiştiğini, halkın Sovyet Rusya'nın kurulma hayali ve sonucunda kurulmasından etkilenecek ne kadar kuvvetlendiğini, ordunun halkla sorunlar yaşadığını ve baskı kurmak için her şeyi yaptığını, o tarihte dünyada bir bir yıkılmaya başlayan imparatorluklardan birinin de İspanya olabileceğini görmekteyiz. İspanya, tüm bu kutuplaşmaların sonunda belki kaderini paylaşmaya yaklaştığı diğer imparatorluklar gibi yıkılmamış olsa da sömürgelerinin hepsini kaybederek kabuğuna çekildi. Ayrıca bu kutuplaşmalar gelecekte dünya tarihinin en kanlı iç savaşlarından birine neden olacaktı. İspanya 20. yüzyılın başında kendi coğrafyasında sert savaşlar veren Osmanlı Devleti ile karşılaştırıldığında, ordusunun iyi eğitilmiş olmaması, kendi içinde fikri ve fiziki olarak bölünmüşlüğü, bir kısım insanının Almanya, İtalya'nın yanında olması, bir kısım insanının da Rusya tarafında olması gibi Osmanlı Devleti'ne hiç benzemeyen özellikleriyle korkunç bir iç savaşa sürüklenmiştir.

---

⁶⁵ Meneses, *a.g.e.*, s. 11

1.2. FRANCISCO FRANCO -EL CAUDILLO-

1.2.1. Doğumu, Çocukluğu, Eğitim Hayatı

Francisco Franco, 4 Aralık 1892'de Galiçya'nın küçük bir liman şehri, daha sonra iktidar yıllarında onun onuruna adına El Ferrol Del Caudillo denecek olan El Ferrol'de doğdu.⁶⁶ Tam adı Francisco Paulino Hermenegildo Teodulo Franco Bahamonde'dir.⁶⁷ Dedesi onunla aynı adı taşıyan Francisco Franco Vietti, denizcilik mutemedi olan bir tuğgeneralidi. Franco'nun babası olan Nicholas Franco Salgado Araujo ise kendi babasının izinden giderek deniz tuğgeneralisi oldu. Nicolas Franco elli sene boyunca İspanyol deniz kuvvetlerine hizmet etti. Francisco Franco'nun baba tarafının tüm erkekleri altı nesil boyunca deniz subayı olarak hizmet vermişlerdi.⁶⁸ Baba Nicholas Franco, deniz subaylığı hizmeti boyunca Küba, Filipinler gibi İspanya'nın sömürgesi olan yerlerde görev yapıp şöhretini arttırmıştı. Nicholas Franco 35 yaşına geldiğinde, o esnada 24 yaşında olan Maria del Pilar Bahamonde y Pardo de Andrade ile evlendi. Maria del Pilar, Galiçya'nın aristokrat bir ailesinden gelmekteydi. Maria del Pilar'ın ailesinin 1496'da din değiştirmeye zorlanan Yahudilerden olduğu da söylenmektedir fakat Francisco Franco bu sorulara hiçbir zaman bir açıklama getirmemiştir. Maria del Pilar aynı zamanda İspanya'nın ilk önemli kadın romancısı Emilia Pardo Bazan'ın da akrabasıydı.⁶⁹ Nicolas ve Pilar çifti evlendikten hemen sonra ilk çocukları Nicolas dünyaya geldi. Daha sonra sırasıyla Francisco, Paz, Pilar ve Ramon doğdu.⁷⁰ Küçük Francisco'nun çocukluğunun büyük kısmı babasının annesine gösterdiği şiddeti izlemekle geçti. Francisco'nun babası alkolikti ve eviyle çocuklarıyla ilgilenmeyen bir adamdı. Francisco'nun annesi Maria del Pilar çocuklarını aile içi şiddetten ağır din eğitimiyle koruyacağını düşünüyordu. Maria del Pilar'ın küçük kızı Paz henüz beş yaşındayken vefat etti. Ardından Maria del Pilar vefat etti. Francisco'nun annesiyle aynı adı taşıyan kız kardeşi Pilar'ın iddialarına göre Franco ve erkek kardeşleri babalarından çok dayak yedi. Pilar röportajlarında Francisco'nun cılız ve sıska olması dolayısıyla diğer çocuklar tarafından sokakta ve evde ezildiğini anlatmaktadır. Öyle ki arkadaşları, boyu diğer yaşlılarına göre çok kısa olan Francisco'ya küçük kibrit çöpü anlamına gelen "*Cerillita*"

---

⁶⁶ Brian Crozier, *Franco, A Biographical History*, Eyre and Spottiswoode, London, 1968, s. 29

⁶⁷ Preston, *a.g.e.*, s.1

⁶⁸ Stanley G. Payne and Jesus Palacios, *Franco and Personal and Political Biography*, The University of Wisconsin Press, Covent Garden, London, 2014, s. 4

⁶⁹ Payne and Palacios, *a.g.e.*, s. 5

⁷⁰ Preston, *a.g.e.*, s. 2

lakabını takmışlardı. Francisco'nun tıpkı ilkokulda olduğu gibi evde de bir lakabı vardı. Ona evde "*Paquito*" diyorlardı.⁷¹ Francisco, arkadaşları olan yaşlıları tarafından gayretli, çizim kabiliyeti yüksek ama sıradan bir çocuk olarak görülüyordu. "*Cerillita*" lakabının ona konmasının bir sebebi de hastalıklı bir görüntüsünün olmasıydı.⁷² Franco bu küçüklük söyleminden ilerde piyade okuluna gittiğinde de kurtulamadı. Orada da ona küçük Francisco anlamına gelen "*Franquito*" diyeceklerdi.⁷³ Francisco çoğu zaman hem babası tarafından hem de yaşlıları tarafından şiddete uğruyordu.⁷⁴ Francisco Franco fiziksel olarak diğer çocuklarla karşılaştırılıyor ve küçük ve cılız bulunuyordu. Buna rağmen her Galiçyalı gencin hayal ettiği gibi denizci olmak istiyordu.⁷⁵ Toledo Piyade Akademisi'ne ilk girdiğinde öğretmenleri ilk etapta onun taşıyabileceği kadar küçük ve hafif bir silah bulmakta zorlandılar. Bu yüzden ona kısa namlulu, küçük fakat güçlü bir silah verdiler. Franco daha sonra kendisine bu konu sorulduğunda: "*Fark etmezdi. Benim sınıfımda kuvvetli bir adam bunu yapabiliyorsa ben de yapabilirdim.*" demiştir.⁷⁶ Çok ilerde Franco'nun babası Don Nicholas ile yapılan bir röportajda Don Nicholas denizcilik mühendisi olan büyük oğlu Nicholas'tan ve Güney Afrika'yı uçakla geçen ilk insan olma unvanına sahip oğlu Ramon'dan sevgiyle bahsetmiş, Francisco sorulduğunda onun için, "*Diğer oğlum*" demiştir.⁷⁷ Yine de Francisco'nun kız kardeşi Pilar, Francisco'nun kararlı, idealist ve disiplinli yapısını babasından almış olabileceğini belirtmiştir. Franco'nun babası Nicolas Franco politik görüş olarak çok liberal bir adamdı. İspanyol ordusunda pek görülmeyen fikirlere sahipti. Bireysel olarak fazla özgür birisiydi ve aile yaşantısına bu yüzden hiçbir zaman uyum sağlayamadı. Francisco henüz küçük bir çocukken babası Nicolas denizcilik bakanlığında çalışmak üzere Madrid'e taşındı ve ailesine sadece para gönderdi. Babasının politik görüşlerini, hayat tarzını, dini görüşlerini tamamıyla reddeden Francisco annesinden Katolikliğin ağırbaşlılığını, kendi kendini kontrol edebilme kabiliyetini ve birçok geleneksel dürtüsünü alarak hayat boyu bunları kendine huy edinmeye çalıştı.⁷⁸ Annesi Maria del Pilar 1934

---

⁷¹ Küçük Frank

⁷² "*Cerillita*" Kibrit çöpü demek olduğu gibi küçük rakip anlamına da gelmektedir.

⁷³ Geoffrey Jensen, *Franco: Soldier, Commander, Dictator*, Potoma Books Inc., Washington D.C., 2005, s.8

⁷⁴ Preston, *a.g.e.*, s. 7

⁷⁵ Crozier, *a.g.e.*, s. 29

⁷⁶ Crozier, *a.g.e.*, s. 35

⁷⁷ Preston, *a.g.e.*, s. 3

⁷⁸ Payne and Palacios, *a.g.e.*, s. 7

yılında vefat ettiğinde Francisco, Nicolas, Ramon ve Pilar'ın annelerinin cenazesinde onları bir zamanlar terk eden babalarını görmezden geldikleri belirtilmiştir.⁷⁹

Francisco Franco, çocukluğunda hem dedesinden hem babasından hem de Galiçya'nın deniz coğrafyasından etkilenecek şekilde deniz subayı olmak istedi. Bu nedenle ilkokulu Collegio del Sagrada Corazon ve Collegio de la Marina gibi erkek çocuklarını özel olarak deniz subaylığına hazırlayan okullarda okudu. Fakat İspanya 3 Temmuz 1898'de sömürgeleri olan Porto Riko, Filipinler ve Küba'yı kaybetmişti. Artık denizaşırı sömürge kalmayan ve İber yarımadasına hapsolan devlet, denizcilik faaliyetlerini azalttı. İlk olarak deniz subayı yetiştiren birçok okul kapandı. Özellikle Francisco'nun ailesinin erkeklerinin nesiller boyu gittiği Escuela de Administracion Naval okulu 1901'de kapanınca aile, Francisco ve abisi Nicholas'ı deniz okullarına girmek üzere sınava hazırlanacakları Escuela del Sagrado Corazon okuluna yolladı.⁸⁰ Çünkü artık deniz okullarına girmek daha zordu. Escuela del Sagrado Corazon bir deniz subaylığı hazırlık okuluydu. Francisco burada ömür boyu en yakın arkadaşı olarak kalacak olan Camilo Alonso Vega ile tanıştı. Francisco'nun abisi Nicholas bu okul bittikten sonra denizcilik mühendisliği okulunu kazandı. Francisco ve kuzeni ise 14 yaşına geldiklerinde denizcilik okulunu kazanamadılar. Francisco'nun denizcilik hayalleri son buldu ve bir kara okulu olan Academia Militar de Infanteria Toledo askeri piyade okuluna ikinci sınavda başarılı olarak 1907 yılında kaydoldu. Burası klasik bir İspanya askeri okuluydu; gelenekçi, koyu Katolik ve monarşi taraftarı. Bu okulda vücut geliştirme, savaş sanatı, savaş tarihi gibi dersler görüyorlardı.⁸¹ Böylece Franco'nun askeri ve aynı zamanda politik kariyeri resmi olarak başlamış oldu.⁸² Francisco Franco deniz kuvvetlerine giremeyişinin acısını ilerde devlet başkanı olduğu zaman vaktinin çoğunu *Azor* adlı yatında amiral üniforması giyip sevdiği kıyıları her defasında gezerek çıkardı.⁸³ Askeri üniformasını o kadar seviyordu ki 14 yaşında Toledo Piyade Okulu'na girerken ilk kez giydiği üniformasını vefat ettiği tarih olan 1975 yılının Kasım ayına kadar üzerinden çıkarmadı.

Francisco'nun birçok askeri öğrenci gibi İspanya tarihine yoğun ilgisi vardı. Franco, kendisiyle sonradan yapılan röportajlarda İspanya tarihi okuduğunda asker olmaya daha çok

---

⁷⁹ Jensen, *a.g.e.*, s. 4

⁸⁰ Preston, *a.g.e.*, s. 6

⁸¹ Crozier; *a.g.e.*, s. 36

⁸² Crozier, *a.g.e.*, s. 30

⁸³ Preston, *a.g.e.*, s. 3

bağlandığını ifade etmiştir. Askeriyede, evde görmediği sevgiyi gördüğünü, Galiçya'da kendine güvensiz ve sıksa olan küçük çocuğun askeriye sayesinde İspanya'nın çöl kahramanı ve Caudillo'su olduğunu belirtmiştir.

1.2.2. Afrika Ordusu, Fas Birliği

Franco, Piyade Akademisi'ndeki eğitimini Haziran 1910'da tamamladı. Eğitimini tamamlar tamamlamaz hemen Fas'a gitmek istiyordu. Bu sadece Franco'nun değil tüm genç İspanyol teğmenlerin en büyük arzusuymdu çünkü akademiden yeni mezun olmuş her İspanyol teğmen şöhretin ve birebir savaşmayı gerektiren şartların Fas'ta olduğunu biliyordu. Fakat henüz deneyimsiz bir teğmen olan Franco mezun olur olmaz Fas yerine ailesinin yaşadığı yer olan El Ferrol'un hemen yakınındaki bir garnizona atandı.⁸⁴ Franco ilk görevine Ağustos 1910'da El Ferrol'deki Sekizinci Piyade Alayı'nda başladı.⁸⁵ 1911'de Fas'a atanmak istedi ve ilk başta babası bir tavsiye mektubu yazsa da asıl destek Kuzey Fas'ın altmış sekizinci piyade alayı lideri olan Albay Jose Villalba Riquelme'den geldi. Riquelme yanına yepyeni teğmenler almaya başlamıştı. 6 Şubat 1912'de Franco yanında üç arkadaşıyla beraber Fas'ın Melilla şehrine yedek kuvvet olarak atandı.⁸⁶

Fas 19. yüzyılın başlarında içe kapalı bir duruş sergiliyordu. Yüzyılın sonlarına doğru bu duruşunu daha uluslararası bir politika ile değiştirdi. Fakat krallık ile yönetilen devlet kendi içinde taht kavgaları ve içe karışıklıklar yaşamaktaydı. Coğrafi olarak Avrupa'nın sınırında olması bölgeyi Avrupalı devletlerin hedefi haline getirdi. Özellikle Afrika'da çeşitli sömürgeleri olan Fransa, Fas bölgesini boş bırakmak istemiyordu ve burası için kurduğu emellerini gerçekleştirmeye başladı.⁸⁷ Fransa ilk olarak Fas'taki yabancıların güvenlik altında olmadığını öne sürerek bölgeye giriş yaptı. Hemen ardından İspanya da benzer sebeplerden ve kendisine sınır olması bahanesini kullanarak Fas'ın kuzeyine asker çıkardı. İspanya'nın en önemli hedeflerinden birisi Fas madenlerinde pay sahibi olmaktı. Fas, 1912 yılında Fransa'nın himayesine girdi. Kuzeydeki bazı bölgeler de İspanyolların himayesine verildi. Bir süre sonra Fas vatandaşları bu himaye idaresine isyan etti.⁸⁸ Faslı gerillalar ülkenin birçok bölgesinde İspanya ve Fransa ordularıyla çarpıştılar. Bu sebepten İspanya, Fas sorunuyla yıllarca uğraştı. Fas'ın kuzeyine büyük çapta asker ve silah yığdı. İspanya sınırında olması bahanesiyle Fas'a saldırıyordu fakat saldırının asıl nedeni 1898 kriziydi. 1898'de Amerika Birleşik Devletleri ile yaptığı savaşta tüm Amerika sömürgelerini kaybeden İspanya, Fas'ta başarı kazanarak kaybettiği ihtişamlı günlerine geri dönmek

---

⁸⁴ Preston, *a.g.e.*, s. 13

⁸⁵ Payne and Palacios, *a.g.e.*, s. 15

⁸⁶ Preston, *a.g.e.*, s. 13

⁸⁷ Davut Dursun, "Fas", *İslam Ansiklopedisi*, XII, s. 194

⁸⁸ Dursun, *Gösterilen Yer*.

istiyordu. Genç İspanyol teğmenlerinin özel olarak Fas'ta görev almak isteme nedeni buydu: İspanya'nın küllerinden yeniden doğuşuna destek olan, Fas istilasını yapan ordunun içinde bulunmak.

Franco Fas'a gelir gelmez buradaki askeri düzensizliği gördü ve büyük hayal kırıklığına uğradı. Özellikle coğrafyaya çok hâkim olan Faslı kabileler daha ellerinde düzgün bir harita bile olmayan İspanyol askerlerine karşı çok avantajlı haldeydiler ve tüm gerilla savaşlarını kazanıyorlardı.⁸⁹ 1913 yılında İspanya Fas'ta ardı ardına kayıplar alırken, askerler boş zamanlarında Melilla şehrindeki tavernalarda ve eğlence yerlerinde gezerek geçiriyorlardı.

Franco, Melilla şehrinden 1913'te ayrıldı ve öncü birliklere katıldı. Onun bu birliğe katılması şans eseri olmadı çünkü bu birlikler bir subay için en tehlikeli birliklerdi ve katılan subaylarda fiziksel kuvvetin yanı sıra, zihinsel ve ruhsal kuvvet de aranıyordu. Çünkü Afrika'nın bu bölgesi hem coğrafya hem iklim hem de Faslı gerillalar açısından çok çetindi. Franco burada çok fazla subay arkadaş edindi ve arkadaşlarıyla beraber Faslılara karşı omuz omuza çarpıştı. Fas meselesini İspanya'nın imparatorluk misyonunun bir parçası olarak gören İspanyol askerleri bu misyondan güç alıyorlardı. Askeri okulda güçsüzlüğü ile dalga geçilen Franco, özellikle zihinsel ve ruhsal kuvvetiyle bu cephede arkadaşlarının takdirini kazanmayı başardı. Çünkü öncü kuvvetlere gelen pek çok subay bir süre sonra psikolojisi bozularak ya ayrılıyordu ya da intihar ediyordu.⁹⁰ Fakat genç Francisco sanki savaştıkça daha çok kuvvetleniyor ve bundan mutlu oluyordu. Daha sonraları Franco iktidar yıllarında verdiği demeçlerde: "Kendimi Afrika yıllarım olmadan anlamam mümkün değil." diyerek Afrika'nın hayatındaki yerinin ne kadar özel olduğunu belirtiyordu.⁹¹

1913 yılında Faslı çetelerle daimî bir savaş içerisinde olan Franco ve alayı burada büyük başarılar gösterdi. 1914'te meydana gelen bir savaşta Faslılar İspanyol birliklerini alt etmek isteyerek Tetuan şehrine girmeye çalıştılar. Franco bu savaşta gösterdiği performansın sonucunda yüzbaşı rütbesine terfi etti.⁹² Franco ile beraber savaşan Teğmen Jorge Vigon ve Mola gibi isimler daha sonra İç Savaş'ta ve Franco'nun tüm iktidar döneminde onunla beraber olacak olan isimlerin başında gelecekti.⁹³ Franco henüz 22 yaşında birçok savaşta

---

⁸⁹ Payne and Palacios, *a.g.e.*, s. 19

⁹⁰ Jensen, *a.g.e.*, s. 23

⁹¹ Jensen, *a.g.e.*, s. 23

⁹² Jensen, *a.g.e.*, s. 30

⁹³ Crozier, *a.g.e.*, s. 42

başarı elde edip yüzbaşı olunca bir de askeri haç liyakat madalyasıyla ödüllendirildi. Ödüllendirildikten birkaç ay sonra ise Biutz Savaşı'nda çok ağır biçimde yaralandı.⁹⁴ Yaralandıktan sonra İspanya'nın Afrika kıtasındaki şehirlerinden biri olan Ceuta şehrinde tedavi altına alındı. Savaştan sonra yayınlanan bildiriye, Yüzbaşı Francisco Franco'nun harika ve aşılmaz liderliğinin sonucunda ölümcül bir şekilde yaralandığı kamuoyunda belirtildi. Franco iyileştikten sonra ünü saraya kadar gitti ve kralın da onay vermesiyle 1917 yılında binbaşı rütbesine yükseldi.⁹⁵ Binbaşı olduktan sonra 1917 baharında Prens Alayı'nın komutanı olmak üzere Asturias Oviedo'ya yollandı. Oviedo'da 1923 yılında karısı olacak olan Maria del Carmen Polo y Martinez Valdez ile tanıştı. 1917-1920 arasında Oviedo'da kalan Franco, Fas'taki gelişmeler karşısında memnuniyetsizdi. İspanyol ordusu Fas'ta her geçen gün daha fazla güç kaybetmekte, üstüne üstlük ülke içerisinde de Sosyalist İşçi Partisi gibi partilerin Faslılara desteği her geçen gün artmaktaydı. 27 Eylül 1920 yılında "Yabancı Lejyon Birliği" kuruldu ve bu birliğin başına Franco ve daha sonra İç Savaş esnasında Basın ve Propaganda Bakanı olacak olan Milan Astray getirildi.⁹⁶ Bu lejyona ABD, İngiltere, Almanya gibi çeşitli ülkelerden gönüllüler katıldığı için adına yabancılar lejyonu deniyordu. Sadece komutanlar İspanyoldu. Süregelen her mücadelede Franco ve Astray vahşi müdahalelerde bulunmaya başladılar. Onlarla beraber yabancı lejyon birliğinde görev alan bir subay daha sonraları verdiği bir demeçte Franco ve Astray'ın yakaladıkları Faslılara kan dondurucu işkenceler yaptığından bahsetmiştir. Subayın beyanatına göre Franco ve Astray esir aldıkları Faslıların önce kulaklarını ardından da kafalarını kesiyorlardı.⁹⁷ Aynı zamanda bu iki komutan lejyonda acımasız disiplin örnekleri uyguluyorlardı. Askerler ellerinde kayalarla koşturuluyordu. Bu disiplin uygulamalarından dolayı yabancılar birliğine gelen gönüllüler her geçen gün azaldı.

1921 yılında Annual Bozgunu ismi verilen savaş patlak verdi ve İspanyol ordusu 13.000 askerini kaybetti. İspanyol ordusunun yaşadığı bu kayıp ülkede büyük yankı uyandırdı ve ordu üzerinde zaten var olan kamuoyu baskısı daha da arttı. Komutan Sivestre de bu savaşta hayatını kaybedince İspanyol halkı askerlerinin eğitimlerinin iyi olup olmadığını sorgulamaya başladı. Savaşın sonunda soruşturma açıldı. Soruşturmada tatmin olmayan insanlar İspanya içerisinde "Afrikacılar" ve "Ülkedekiler" olarak ayrılmaya başladı.

---

⁹⁴ Crozier, *a.g.e.*, s. 43

⁹⁵ Preston, *a.g.e.*, s. 19

⁹⁶ Preston, *a.g.e.*, s. 27

⁹⁷ Jensen, *a.g.e.*, s. 38

Franco Afrikacılar grubundandı. Afrika'dan gelen işkence haberleri özellikle ülkedeki Sosyalist kesimin sesini daha da yükseltmesine sebep oldu. 1925 yılında Al Hoceima cephesinde Rif İsyanı'nı kuvvetli şekilde bastıran Franco'nun, Primo de Rivera'nın izniyle savaşta kimyasal silah kullanarak başarılı olduğu fikri bazı araştırmacılarla öne sürülmektedir.⁹⁸ Zira Franco'nun rütbesi bu isyanı bastırdıktan sonra Primo de Rivera tarafından 3 Şubat 1926'da tuğgeneralliğe yükseltildi. Franco böylelikle Piyade Okulu'ndaki sınıf arkadaşları arasında rütbeleri bu kadar hızlı ve yüksek şekilde yükselen ilk subay oldu.⁹⁹ Yabancılar Lejyonu'nun savaştığı Rif Savaşı 1926 yılına kadar devam etti. Daimî surette bir savaş olması ve asla bir sonuç alınamaması askeri de rahatsız etmeye başladı. Birçok asker lejyondan ayrılmaya başladı. Franco lejyondan ayrılmayı hiç düşünmedi çünkü İspanyol ordusunun en genç tuğgeneraliydi ve İspanya'nın Afrika'daki çıkarlarını sonuna kadar korumayı istiyordu. Franco'nun yıllarca süren Afrika macerası 1927 yılında sona erdi. 1928 yılında Zaragoza Askeri Akademisi'ne komutan olarak atandı.

İspanya, 1. Dünya Savaşı'nda tarafsız kalmayı tercih etti. Bu durum bilinçli bir tercihten ziyade bir zorunluluk olarak da görülebilir. İspanya 1. Dünya Savaşı döneminde hal-i hazırda kendi ulusal meselelerini çözmenin derdindeydi. Süregelen savaş toprak bütünlüğünü tehdit etmiyordu. Ayrıca büyük Avrupa devletlerinin yanında ya da karşısında savaşacak ne gücü ne de isteği vardı. Tüm bu sebepler İspanya'yı savaştan uzak tutmaya yetti. Lakin İspanyollar yine de bu savaştan zarar gördüler. İspanya'nın içinde herkes 1. Dünya Savaşı'nda taraf tutmaya başladı ve taraftarlı gösteriler sokaklara taşı. İspanyol ulusu hem Avrupa'nın istilacı politikasından hem de Bolşevik Rusyası'nın sosyalizm rüzgarından etkilenmişti. Sosyalizmden etkilenen insanlar İspanya'da birer birer sosyalist partiler kurmaya başladılar. Bu partilere üye olmuş ya da düşüncelerinden etkilenmiş insanlar sonradan çıkacak olan İspanya İç Savaşı'nın en sert cephelelerinde fiziken ve fikren savaşan kimseler oldular. İspanyol aydınlar Kral 13. Alfonso'yu eleştiriyorlardı. Oysa 13. Alfonso zamanında İspanya diğer Avrupa devletleri kadar olmasa da kendi içinde ekonomik eşitizliği azaltmaya başlamıştı. Bunun başlıca sebebi de hükümetin ekonomik politikalarını ekileyen ve sanayiye denetleyen burjuvanın çok güçlenmiş olmasıydı. Ama yine de burjuvalardan oluşmuş iktidar bloğu özellikle işçi kesimini rahatsız ediyordu.¹⁰⁰ Asker ise kralın eleştirilmesinden rahatsız

⁹⁸ <https://www.rs21.org.uk/2018/11/22/petain-franco-and-chemical-warfare-in-the-rif/> (16.10.2019)

⁹⁹ Jensen, *a.g.e.*, 54

¹⁰⁰ Julian Casanova, *İspanya İç Savaşı'nın Kısa Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015, s.11

olmaktaydı. Askeriye kurulan hükümetlerden de memnun değildi. Hükümetler yıkılıp yıkılıp yeniden kuruluyordu. Bu istikrarsızlık da halkın zamanla daha çok bölünmesine neden oldu. 1. Dünya Savaşı sonunda savaş zenginleri her ülkede olduğu gibi İspanya'da da boy gösterdi. Lakin bu zenginler dar gelirli halkı daha fazla kızdırmaktan başka bir şey yapmadılar. Ülkeye herhangi bir faydaları olmadı. Aksine çok zenginleşen belli bir kesim çok pahalı partiler vererek halkı kışkırtıyordu. Özellikle Barcelona'daki dar gelirli işçi sınıfı 1. Dünya Savaşı'nın sonunda kaynamaya başladı.

1.2.3. Miguel Primo de Rivera Diktatörlüğü ve Türkiye İlişkileri (1923- 1930)

1923 Eylül'ünde General Miguel Primo de Rivera y Orbaneja kraldan özel olarak hükümetin düşmesini talep etti.¹⁰¹ Rivera tüm savaşlarda büyük başarılar göstermiş gözde bir generaldi. Kral, onun isteğine uyararak hükümeti feshetti. Bu noktada kraliyet ailesinin askerden ne kadar çekindiğini ve kendi tahtları için onların neredeyse her dediğini yaptıklarını eklemek gerekir. Hükümet feshedilince Miguel Primo de Rivera askeri diktanın başı olarak İspanya'yı yönetmeye başladı. Böylelikle İspanya'da askeri diktalar dönemi resmen başlamış oldu. Miguel Primo de Rivera, İspanya'nın kurtarıcısı olarak görülüyordu. UN Partisi'ni kurdu ve tek parti ilan etti.¹⁰² Böylece İspanya'nın ilk tek partili dönemi başlamış oldu. Ona göre İspanya sadece ulus, kilise ve kral unsurlarını korursa düştüğü yerden kalkabilirdi.¹⁰³ Dikta 1925'te askeri diktadan sivil diktaya dönüştü. 1927'de Fas barışı olunca bu diktadan memnun bir kitle oluşmaya başladı.¹⁰⁴ Aynı zamanda Rivera'nın maliye bakanı Calvo Stelo, ülkenin çok eski olan belediye sistemini ve banka sistemini yeniledi. Çok kötü durumda olan yollar tamir edilmeye başlandı. Tarım alanlarına özel sulama sistemi getirilerek bitkiler güçlendirildi.¹⁰⁵ Bu gibi gelişmelerden halk memnundu lakin Miguel Primo de Rivera, özellikle entelektüel kesimden hiç hoşlanmıyordu. Bu hoşnutsuzluğu entelektüeller tarafından huzursuzlukla karşılandı. İspanya'da her daim olduğu gibi yine ikilik hali oluşmuştu. Onun zamanında tüm üniversitelerin kapısına kilit vuruldu. Çoğu aydın sürgüne yollandı. Bunların başını büyük İspanyol aydını Unamuno çekmekteydi. Unamuno her ne kadar Rivera çekildikten sonra İspanya'ya geri dönse de 7 sene diktatörlükle yönetilen ülke artık her manada daha kötü haldeydi. Rivera'nın yarattığı ortam zekayı indirgeyen ve kaba kuvveti her şeyden üstün tutan bir neslin oluşmasına neden oldu.¹⁰⁶

---

¹⁰¹ Işık, *a.g.e.*, s. 186

¹⁰² Toni Atienza and Paul Preston, *The Spanish Civil War: Historical Antecedents and Consequences, Socialist History Occasional Papers Series*, No 7, Wales, s. 12

¹⁰³ Atienza and Preston, *a.g.y*

¹⁰⁴ Işık, *a.g.e.*, s. 187

¹⁰⁵ Atienza and Preston, *a.g.e.*, s. 13

¹⁰⁶ Işık, *a.g.e.*, s. 188

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda General Miguel Primo de Rivera Türkiye'ye bir telgraf çekerek: "*Gazi Mustafa Kemal Paşa hazretlerinin zayıf ve tehlikede bulunmuş olan Türkiye'yi bir azmi bimisali kahramane ile en sağlam ve kavi şekilde büyük bir devlet makamına isal etmiş olmakla bu asrın en muhterem ve mübeccel siması olduğunu belirterek devamı saadet ve muvaffakiyetini temenni eylerim.*" cümleleriyle genç Türkiye Cumhuriyeti'ni ve Mustafa Kemal Paşa'yı kutladı.¹⁰⁷ Karşılığında da Mustafa Kemal Paşa teşekkürlerini ileten bir telgraf çekti. 27 Eylül 1924'te Türkiye ile İspanya arasında bir dostluk anlaşması imzalandı.¹⁰⁸ Bu anlaşma Türkiye ile İspanya arasındaki ilk resmi ilişkidir. Anlaşma Mayıs 1925'te Türkiye'de paraf edildi.¹⁰⁹ İspanya Kralı Ağustos 1925'te güven mektubunu verdi.¹¹⁰ Cumhuriyetin üçüncü yılında İspanya Elçisi Servert, İspanya hükümetinin emriyle Türkiye Cumhuriyeti'nin yıldönümü için Mustafa Kemal Paşa'ya tebrik telgrafı çekti. 17 Mayıs 1927'de ise Mustafa Kemal, 13. Alfonso'nun tahta çıkışının yirmi beşinci senesini kutladı.¹¹¹ İki ülke arasındaki yazışmalar sadece yıldönümleri ve tebrikler düzeyinde değildi. 8 Şubat 1929 tarihinde Mustafa Kemal, 13. Alfonso'nun annesinin vefatı dolayısıyla bir taziye telgrafı çekti ve karşılığında teşekkür telgrafı aldı.¹¹²

Türkiye 1923'ten 1929'a kadar İspanya'da maslahatgüzar bulundurdu.¹¹³ Fakat bu tarihe kadar iki ülke arasında büyükelçilik dahi olmamasına rağmen Kral 13. Alfonso ve Mustafa Kemal arasındaki telgraflarda büyük bir samimiyet vardı. Öyle ki 13. Alfonso 9 Mart 1929'da teyzesadesi Isabel ile Kont Jean Kenty'nin evlendiklerini Mustafa Kemal Paşa'ya bir telgraf çekerek duyurdu. Telgrafın sonunda ise Alfonso Mustafa Kemal'in kraliyetlerine daima alaka ve samimi dostluk gösterdiğini ve evlilik haberini yollayarak kraliyetin mutluluğunu duyurmak istediklerini belirtti. Mustafa Kemal ise karşılığında bir telgraf çekerek yeni evli çiftte saadet dilediğini ve bu haberin kendisine özel olarak en dostane duygularla yollanmasından ne kadar memnun olduğunu belirtti.¹¹⁴ Telgrafların hitap kısmında ise 13. Alfonso'nun "*Aziz ve Büyük Dost*" hitabını kullandığı Mustafa Kemal'in ise

---

¹⁰⁷ Bilal Şimşir, *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları Cilt: III İspanya- Polonya, TTK, Ankara, 2001, s.3*

¹⁰⁸ Eyüp Uyanık, *Türkiye- İspanya İlişkileri (1923- 1939)*, 9 Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2006, s. 21

¹⁰⁹ BCA, Kutu No: 236, Dosya No: 593, Sıra No: 3, Dosya Ek: 423, Fon Kodu: 30-10-0-0, Tarih: 31.05.1925

¹¹⁰ Bilal Şimşir, *Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları (1920- 1945) Cilt II, TTK, Ankara, 2000, s. 255*

¹¹¹ Şimşir, *a.g.e.*, s. 8

¹¹² Şimşir, *a.g.e.*, s. 10

¹¹³ Şimşir, *a.g.y*

¹¹⁴ Şimşir, *a.g.e.*, s. 16

"Aziz ve İyi Dost" hitabını kullandığı görülmektedir. Bu yakın telgraflaşmalar ve dostane ilişkilerin getirisi olarak Türkiye 1929'da Madrid'e Yahya Kemal'i büyükelçi olarak yolladı.¹¹⁵ Yahya Kemal Madrid'e gitti fakat İspanya Kralı'na güven mektubunu sunmayı üç hafta boyunca unuttu.¹¹⁶ Kral 13. Alfonso 26 Temmuz 1929'da güven mektubunu aldığını ve yeni gelen elçiye destek olacaklarını belirtti.¹¹⁷ Yahya Kemal'in İspanya büyükelçiliği ayrıca incelenmesi gereken bir konu olup cumhuriyetin ilk yıllarında İspanya ile ilişkilerimize bakış açısından renkli bir konudur. Yahya Kemal, Kral 13. Alfonso ile çok iyi arkadaş olduğunu, kralın kendisini av ziyafetine çağırıp vagonuna özel olarak davet ettiğini belirtmiştir. Yahya Kemal anılarında Kral'ın ona İstanbul'u sorduğunu, kendisinin şairane bir biçimde ona İstanbul'u anlattığını, kralın ise bu sohbetten çok hoşnut kalarak bir yakınına: "Anamın karnından beri kralım lakin bu yaşıma kadar Yahya Kemal kadar renkli biriyle tanışmadım." dediğini belirtmiştir. Ayrıca Yahya Kemal, Türkiye'ye şifreli telgraflar yollayarak İspanya'daki Miguel Primo de Rivera diktatörlüğünün sol muhalefet tarafından yıkılmak istendiğini de belirtmiştir.¹¹⁸ Yahya Kemal, Madrid'de çok durmadığı ve gereken bilgileri zamanında Ankara'ya ulaştırmadığı için 1932 yılında büyükelçilik görevinden alınmıştır.¹¹⁹

Miguel Primo de Rivera hüküm sürdüğü yedi sene içerisinde çok düşman kazandı. Politikacılardan nefret ederdi. Kurduğu tek parti rejimi de akabinde politikacıların da ondan nefret etmesine sebep oldu. Askerler de zamanla ondan hoşlanmamaya başladılar çünkü ordu içerisindeki disiplini daha da sıkılaştırmıştı. Entelektüellerin çoğunu ülkeden sürdüğü için akademi onu zaten sevmiyordu. İş adamları da diktadan dolayı özellikle sosyalizme gönül vermiş işçilerin her an isyan edebileceğinin endişesini taşımaktaydı. Ayrıca düzelmeyen ve dikta rejimi boyunca daha da kötüleşen ekonomi, iş adamlarının Rivera'ya düşmanlığı için bir diğer nedendi.¹²⁰ Birçok ekonomik reform yapma çabası ve maliyeyi düzgün kullanamaması da ona getirilen eleştiriler arasındaydı.¹²¹ Miguel Primo de Rivera, 26 Ocak 1930 gecesi gizlice görevinden çekildi ve ortada başıboş bir yönetim bıraktı. Miguel Primo

---

¹¹⁵ BCA, Kutu No: 1, Dosya No: 14, Sıra No: 39, Dosya Ek: 107-47, Fon Kodu: 30-18-1-2, Tarih: 06.02.1929

¹¹⁶ Bilal Şimşir, "Şair Yahya Kemal Beyatlı'nın Elçiliği ve Büyükelçiliği", s. 54

¹¹⁷ Şimşir, *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları Cilt: III İspanya- Polonya*, s.14

¹¹⁸ Berksan Gülsoy, *Yahya Kemal Beyatlı'nın Elçilik ve Büyükelçilik Yılları (1926- 1949)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2019, s. 87

¹¹⁹ Şimşir, *a.g.m.*, s. 67

¹²⁰ Meneses, *a.g.e.*, s.13

¹²¹ Atienza and Preston, *a.g.e.*, s. 13

de Rivera, ordu ve donanma kumandanlarının, Fas'ta bulunan İspanyol kuvvetleri başkumandanının, süvari ve jandarma kumandanlarının, gaziler cemiyetinin ve halkın kendisinin diktatörlük rejimini hala onaylayıp onaylamadıklarına dair görüşlerini istedi.¹²² Rivera, eğer askerinin ve halkın kendisi hakkındaki görüşleri olumsuzsa hemen istifa edeceğini belirtiyordu. Rivera birkaç gün boyunca hâlâ askerden ve halktan mesaj beklediğini ve istifa ederse yerine gelecek hükümette asla söz sahibi olmayacağını belirtti.¹²³ Lakin birkaç gün sonra Miguel Primo de Rivera ordu ve halka kendi yönetimi hakkında sorular sormuş olmasının büyük bir hata olduğuna ilişkin beyanat verdi. 31 Ocak'ta Madrid'de Rivera yönetimine karşı öğrenci eylemleri yapıldı ve Rivera hükümeti resmen düştü. Hemen ardından General Berenguer yeni milletvekillerinin isimlerini 1 Şubat günü halka beyan edeceklerini söyledi. Yeni kurulacak olan kabinenin daha önce hakları ellerinden alınan üniversite öğrencilerinin haklarını da geri vereceği konuşuluyordu.¹²⁴ Bu sıralarda Rivera'nın bir sayfiye yerine çekilip geleceği bekleyeceği, belki de Balear Adaları'na vali olarak atanacağı öne sürüldü. 1 Şubat'ta İspanya kabinesi tamamen yeni baştan kuruldu ve dikta hükümeti zamanında İspanya'dan sürülmüş ve ayrılmak zorunda kalmış insanların kabileler halinde memleketlerine dönebileceği kararlaştırıldı.¹²⁵

---

¹²² *Cumhuriyet*, 27 Ocak 1930, s. 3

¹²³ *Cumhuriyet*, 28 Ocak 1930, s. 3

¹²⁴ *Cumhuriyet*, 30 Ocak 1930, s. 3

¹²⁵ *Cumhuriyet*, 1 Şubat 1930, s. 3

1.2.4. İkinci Cumhuriyet Dönemi

Miguel Primo de Rivera ülkeden ayrılır ayrılmaz halk sokaklara çıkmış ve cumhuriyet naraları atmaya başlamıştı. Buna rağmen 13. Alfonso yönetimi sınıksız elinde tuttu ve Damaso Berenguer'e yeni bir hükümet kurdurdu. Fakat halkın büyük kısmı parlamenter monarşinin devam etmesini istemiyordu. Ağustos 1930'da San Sebastian Anlaşması imzalandı. Bu anlaşma, monarşi yıkılınca yerine geçecek hükümetin planlarını uygulayacak olan Katalan, cumhuriyetçi ve sosyalist liderler arasında yapıldı.¹²⁶ Anlaşmayı yapan liderler Aralık 1930'da krala karşı ayaklanmak suçundan idam edildiler. 13. Alfonso Şubat 1931'de hükümet kurma görevini Bautista Aznar'a verdi. 12 Nisan 1931'de yapılan belediye seçimleri ise cumhuriyetçilerin ezici üstünlüğüyle sonuçlandı. 14 Nisan 1931'de cumhuriyetçi liderler İspanya'nın artık tam anlamıyla bir cumhuriyet olduğunu ilan ettiler.¹²⁷ 13. Alfonso tahttan alenen çekilmediyse de ülkeyi terk ederek bunu yapmış oldu. Yeni cumhuriyetin yeni başbakanı bir süre Alcalá Zamora oldu. Ekim 1931'de Zamora başbakanlıktan istifa etti ve cumhurbaşkanı oldu. Başbakanlık makamına da Manuel Azana geldi. Miguel Primo de Rivera döneminde tüm partiler kapatılmıştı. Bu sebepten, Azana hükümetine karşı çıkacak bir sağ parti de bulunmuyordu. İspanya politikası cumhuriyet rejimiyle beraber tamamen sola kaymaya başladı. Cumhuriyetçiler gelir gelmez ülkeyi laik sisteme geçirdiler. Devlet ve kilise arasındaki tüm bağlar koparıldı. Kilisenin eğitimdeki rolü azaltıldı. Rejimin, ekonomik, sosyal, kültürel açıdan iyileştirme çalışmaları başlatıldı. Kırsalda işçilerin hakları korunmaya ve düzeltilmeye başlandı. Derebeylerin işçiler üzerinde uyguladığı sert iş politikalarına karşı uygulamalar başlatıldı.¹²⁸ Buna rağmen Madrid'de cumhuriyet taraftarlarınca yapılan çeşitli eylemler meydana geliyordu. 29 Mayıs 1932'de Madrid ve Valencia'da sendikalistlerin eylem yaptığı ve çıkan arbedede eylemle alakası olmayan iki kişinin öldüğü ve zabitanın eyleme müdahale etmek zorunda kaldığı olay büyük bir hadise yaratmadan bastırıldı.¹²⁹ Ülkedeki diğer ulusların hakları da cumhuriyet rejimi tarafından tanınmaya başlandı. Azana'nın başbakanlığına ve cumhuriyete en çok destek veren iki ulus Katalanlar ve Basklardı. Eylül 1932'de Katalan hükümeti kuruldu. Bask ülkesi ise kendi içerisinde çeşitli karışıklıklar yaşadığı için Katalanlar kadar hızlı özerklik alamadı. Basklar

¹²⁶ William D. Philips Jr. Ve Carla Rahn Philips, *İspanya'nın Kısa Tarihi*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, Ekim 2018, s. 259

¹²⁷ W. Phillips and C. Phillips, *a.g.e.*, s. 260

¹²⁸ Meneses, *a.g.e.*, s. 14

¹²⁹ *Cumhuriyet*, 30 Mayıs 1932, s. 2

kendi bölgelerini kurmak için iç savaşı bekleyeceklerdi.¹³⁰ Yeni anayasa: "*İspanya, özgürlük ve eşitlik ilkelerine göre düzenlenmiş bir demokratik emekçiler cumhuriyetidir.*" diyordu.¹³¹ Tüm bu gelişmelerin yanında ülkede farklı yönde bir kaos ortamı da oluşmaya başladı. Halk laikliğin henüz ne demek olduğunu tam bilmediğinden ve devletin de bu sistemi halka iyi anlatamamasından kaynaklı kargaşalar çıktı. Madrid'de cumhuriyetçiler tarafından kiliseler bombalandı. Azana hükümeti bu saldırıları kınadığını ve bu saldırıları yapan insanların asla cumhuriyetçi olamayacağını söyledi. Bu saldırıların bir kısmının gerçekten cumhuriyetçiler tarafından yapıldığı fakat çoğunun sağ kesimi harekete geçirmek isteyen ve cumhuriyet rejiminden rahatsız olan askeriye tarafından yapıldığı da sonradan kayıtlara geçmiştir. Ayrıca cumhuriyetçi aydınlar da bu saldırıları kınıyorlardı.

Kiliselerin yakılması ve rahiplerin öldürülmesinin asıl sebeplerinin, laikliğin yeni yerleşiyor olması ve insanların bugüne kadarki dinsel uygulamaların yarattığı baskılardan sıkılmış olmasından kaynaklandığını söylemek konuya eksik bir bakış açısıyla yaklaşmak olur. Çünkü rahipler cumhuriyet rejimini şiddetle reddediyorlardı. Cumhuriyet rejimi İspanya'ya gelirse Tanrı'nın İspanya'yı lanetleyeceğini söyleyen rahipler vardı. Kardinaller cumhuriyet rejiminden rahatsızlardı. Çünkü halkın yönetimde söz sahibi olması demek krallığın yok olması demektir; krallığın yok olması da kilisenin ülke üzerindeki söz hakkının bitmesi ve eski saygınlığını kaybetmesi demektir. Rahiplerin bir "Ötekiler" tarafı oluşturmasından huzursuz olan cumhuriyetçi halk kesimi de çareyi kilise yakmakta aradı. Daha sonradan cumhuriyetçilerin büyük hata olarak değerlendireceği cümleyi Başbakan Manuel Azana kurdu: "*Bir tek Cumhuriyetçinin yaşamı Madrid'in tüm manastırlarından daha değerlidir.*"¹³² Bu cümle ülkedeki karışıklığı daha da alevlendirdi. Cumhuriyetçiler cümlenin aldığı reaksiyonu görünce geri adım atmak zorunda kaldılar. İki ay sonra yeni bir anayasa hazırlandı. Herkesin inancına saygı duyulduğu belirtildi fakat yine de Katolikliğin en önemli dini tarikatlarından birisi olan Cizvit tarikatı dağıtıldı. Bununla beraber cumhuriyetçiler tarafından Katolikliğe ters şeyler yapılmaya devam edildi: Boşanma serbest bırakıldı, eğitimde din etkisi tamamen sona erdirildi. Azana'nın partisi olan Accion

---

¹³⁰ Meneses, *a.g.e.*, s. 15

¹³¹ Işık, *a.g.e.*, s. 193

¹³² Işık, *a.g.e.*, s. 192

Republicana ve Partido Socialista Obrero Espanol bir araya gelip bu reform devrini başlattılar.¹³³

Ayrıca anayasa eskiden kiliseye ait olan toprakların artık devlete ait olduğunu belirterek kilisenin ekonomik faaliyetini de elinden aldı.¹³⁴ Tüm bu olanlar kilisenin cumhuriyete iyice dış bilemesine neden oluyordu.

Azana'nın hükümeti, yaptığı tüm reformlara rağmen özellikle kiliselerin yakılması hadiselerinden sonra İspanya'da sağ kesimin güçlenmesini önleyemedi. Monarşi yanlısı Katolik muhafazakârlar, derebeyleri ve generaller ateizm ve komünizme karşı Katolik gazeteci Gil Robles liderliğinde CEDA'yı¹³⁵ kurdular. 1933'te Azana hükümetine karşı CEDA üstünlük kazandı.¹³⁶ Nisan 1934'te ise *Accion Popular*¹³⁷ 50.000 kişilik grup halinde bir araya geldi ve Madrid sokaklarında ciddi bir boy gösterisi yaptı. Bu gösterilere karşılık sosyalistlerin gösteri ve grevleri de devam etti. Madrid'de grevler her geçen gün artarak devam etti. Grevciler birçok noktaya bomba attı ve sonucunda şimendifer hattı bozuldu. Valencia'da üç kişi öldü ve onlarca kişi yaralandı. Halk dükkanlarını kapattı, üniversiteler de tatil edildi. Yine aynı şekilde Burgos ve Barcelona'da da büyük tahrip meydana geldi ve polis birçok insanı tutuklandı.¹³⁸ 1934'te sağ grupların parlamentoda bir araya gelişi sadece milletvekili koltuklarının çoğunluğundan ibaret değildi. İspanya'nın içindeki Karlist ve monarşist birliklerden oluşan gençler o dönem faşizmin kalesi olan İtalya'ya özel eğitime gönderildiler ve burada büyük askeri güçlere dönüştükleri gibi aynı zamanda İtalya'dan silah yardımı da aldılar.¹³⁹

CEDA'nın dışında Azana hükümetini güçten düşüren bir diğer taraf da Radikaller kanadıydı. Radikallerin başında Lerroux vardı. Önceleri kilise karşıtı tavırlarıyla daima sosyalistlerin yanında olan, işçilerin haklarını savunan Lerroux'un başını çektiği radikaller kanadı 1933 yılında CEDA ile ittifaka girdi.¹⁴⁰ 1933'te CEDA ve Radikallerin üstünlük kazanmasının en önemli nedeni işçilerin büyük kesiminin seçimleri boykot etmesiydi. Özellikle kuzeydeki işçiler seçimlerin canavarca olduğunu ve seçimlerin insanın kendi

---

¹³³ Işık, *a.g.e.*, s. 193

¹³⁴ Casanova, *a.g.e.*, s. 18

¹³⁵ CEDA: İspanyol Özerk Sağcı Gruplar Konfederasyonu

¹³⁶ Atienza and Preston, *a.g.e.*, s. 14

¹³⁷ Accion Popular: Halk Eylemi

¹³⁸ *Akşam*, 11 Mayıs, 1933, s. 3

¹³⁹ Atienza and Preston, *a.g.y*

¹⁴⁰ Aydar, *a.g.e.*, s. 142

celladını seçmekten başka bir şeyi ifade etmediğini söylüyorlardı. 19 Aralık 1933'te yeni hükümetin kurulmasıyla beraber Azana hükümetinin getirdiği tüm yenilikler son buldu. Eğitimin laikleştirilmesi, din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması, toprak reformu gibi yenilikler tamamen durduruldu.¹⁴¹ Bu seçimden sonra tüm sol gruplar büyük şoka uğradılar. CEDA anayasal bir revizyon teklif etti ve bu revizyon genelde Katolik kilisesinin menfaatlerinden yanaydı.¹⁴²

Hükümet cephesinde tüm bunlar olurken o esnada halen Zaragoza Askeri Akademisi'nin komutanı olan Francisco Franco 1934 yılının Mart ayında tümgeneralliğe yükseltildi ve böylelikle İspanya tarihindeki en genç tümgeneral oldu. 1934 yılında Lerroux ona savaş bakanlığı teklif etse de Franco bunu kabul etmedi.¹⁴³ 1935'te Gil Robles tarafından genelkurmay başkanlığı teklifi aldı ve bu görevi kabul etti.¹⁴⁴

İspanya'nın rejiminin cumhuriyet olarak değiştirildiği, İspanyol temsilci Juan Servert tarafından Türkiye Cumhuriyeti'ne 26 Mayıs 1931'de İspanyol başbakanın ve göreve gelen belli başlı bakanların yazıldığı mektupla beraber iletildi.¹⁴⁵ Daha sonra Alcalá Zamora'nın cumhurbaşkanı seçildiği, İspanya elçisi Yahya Kemal tarafından Türkiye Cumhuriyeti'ne bildirilince Mustafa Kemal bir telgraf çekerek ilk İspanya cumhurbaşkanını selamladığını ve dost milletin mutluluğu ve refahı için samimi dileklerini yolladığını yazdı.¹⁴⁶ Türkiye ile İspanya Cumhuriyeti arasında derin ilişkiler kurulamamakla birlikte, İspanya 6 Temmuz 1932'de Milletler Cemiyeti'nin olağanüstü toplantısında Türkiye'nin Milletler Meclisi'ne davet edilmesini talep etmiştir.¹⁴⁷ İspanya'nın Türkiye Cumhuriyeti için böyle bir teklifle gelmesi, yeni kurtuluş savaşı vermiş ve bir imparatorluktan cumhuriyete geçtiğini herkese ilan eden genç Türkiye Cumhuriyeti'nin, İspanya için tüm dünyaya karşı büyük bir örnek teşkil etmesinden ileri gelmektedir. İspanya, monarşiden cumhuriyete geçerken her ne kadar Türkiye'nin karşılaştığı zorluklar kadar büyük zorluklarla karşılaşmasa da yine de kendi içinde kendisine göre büyük sıkıntılar çekmiştir. Emperyalist devletlere karşı zafer kazanmış ve monarşiden cumhuriyete geçerek rejim değiştirmiş Türkiye, İspanya için çok büyük rol

---

¹⁴¹ Aydar, *a.g.e.*, s. 144

¹⁴² Stanley G. Payne, *The Spanish Revolution*, W. W. Norton Company Inc., New York, 1970, s. 130.

¹⁴³ Meneses, *a.g.e.*, s. 31

¹⁴⁴ Meneses, *a.g.e.*, s. 32

¹⁴⁵ BCA, Kutu No: 236, Dosya No: 593, Sıra No: 8, Dosya Ek: 423, Fon Kodu: 30-10-0-0, Tarih: 26.05.1931

¹⁴⁶ Şimşir, *a.g.e.*, s. 17

¹⁴⁷ Şayan Ulusan, "Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne (Cemiyet-i Akvam) Girişi", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, VII/16-17, (2008/ Bahar- Güz), ss. 237- 258, s. 246

modeldi. İspanya Cumhurbaşkanı ile Mustafa Kemal Atatürk arasındaki yazışmaların sıklığına bakılacak olursa bu daha da iyi anlaşılmaktadır. İki lider birbirlerine karşılıklı olarak diğer devletlerin yazışmalarından daha farklı olarak içtenlikle cevap vermekte ve bildiri yapmaktaydı. Alcalá Zamora'dan sonra cumhurbaşkanı vekili olan Martínez Barrio ile Mustafa Kemal Atatürk arasında da karşılıklı tebrik yazışmaları olmuştur. 1936 yılında İspanya'da büyükelçilik görevini sürdüren Fuat Carım, Başbakan Azana tarafından özel olarak kabul edildiğini ve Azana'nın Atatürk'e büyük hayranlık duyduğunu, onu takdir ettiğini ve Atatürk hakkında çok iyi temennilerde bulunduğunu Türkiye'ye beyan etmiştir.¹⁴⁸ Mustafa Kemal Atatürk Başbakan Azana'ya "*Büyük ve İyi Dost*" diye hitap etmiştir. 15 Nisan 1938'de İstanbul'daki İspanya konsolosluğunda resmi bir davet yapılarak iki ülkenin ilişkileri daha sıcak hale getirilmeye çalışılmıştır.¹⁴⁹

Mustafa Kemal Atatürk vefat ettiğinde ise İspanya savaşta olmasına rağmen var olan cumhuriyetçi hükümet öncelikle o esnada Ankara'da görevli olan büyükelçisini cenaze merasimine göndereceğini bildirdi fakat son dakikada başka bir karar vererek büyük bir heyetin Türkiye'ye yollanmasını sağladı. İspanya heyetinin başkanı Nafia ve Münakalat Nazırı Bernardo Giner de Los Rios'tu. Heyetin diğer üyeleri ise Barcelona Başkumandanı General Matz, Visamiral Muentes, Protokol şefi Carcaga, uçak makinisti Jose Marcias Ruiz, Pilot Jose Maria Carreras, Teofilo Gil, radyocu Hernandez ve Bielsa idi.¹⁵⁰ İspanya'nın kendi içinde zor durumda olmasına rağmen Mustafa Kemal Atatürk'ün cenazesine bir heyet yollamasını hiç şüphesiz ki iki ülke ilişkileri açısından çok olumlu bir davranış olarak nitelendirebiliriz. 10 Kasım 1938'de Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatı dolayısıyla İspanya Cumhuriyeti Türkiye'ye heyet yollamışken, General Franco ise telgraf yolladı. General Franco'nun Atatürk'ün vefatı dolayısıyla yolladığı telgrafa Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu tarafından: "İspanya Milli Hükümeti'nin Generali'ne" başlıklı bir telgrafla teşekkür edildi.¹⁵¹

---

¹⁴⁸ Bilal Şimşir, *Bizim Diplomatlar*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1996, s. 547

¹⁴⁹ *Akşam*, 15 Nisan 1938, s. 2

¹⁵⁰ Bilal Şimşir, *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları Cilt: III İspanya- Polonya*, s. 37

¹⁵¹ Şimşir, *a.g.e.*, s. 38

1.2.5. Cumhuriyete Karşı Yapılanmalar ve İsyan

Hükümet kanadında cumhuriyetçilerin kan kaybetmesiyle beraber sağ kesimde yepyeni örgütler kurulmaya başlandı. Gil Robles'in kurduğu CEDA etkinliklerine sıkı şekilde devam ederken kurulan en ilginç ve ilerde en başarılı olacak olan örgüt General Miguel Primo de Rivera'nın en büyük oğlu olan Jose Antonio Rivera'nın Ekim 1933'te kurduğu Falange Espanola oldu.¹⁵² Sağcı olan ve çok şoven olmayan CEDA'nın yanında Falanj, açıktan açığa faşizm propagandası yapıyordu. İlk başlarda sayıca az insana hitap eden Falanj 1933'te seçimlere giremedi.¹⁵³ Fakat 1934'te güçlenmeye başladı.¹⁵⁴ 5 Ekim 1934'te Lerroux kabineyi yeniledi. Yeni kabinede yedi radikal, üç Katolik, bir çiftçi ve bir liberal demokrat bulunuyordu.¹⁵⁵ Kabinenin yeniden kurulması solcuların tepkisini çekti ve Madrid'de çok büyük bir grev başladı. 5 Ekim'de polis grevcilere ağır saldırılar gerçekleştirdi. Madrid'de sütçüler hariç ekmekçiler, taksi şoförleri, vatmanlar gibi işçiler işi tamamen bıraktılar. Bir polis, bir eylemci öldü, çoğu insan da yaralandı. Ayrıca Kurdu, Valencia ve Sevilla'da da genel grevler devam etmekteydi. Grev haberlerinin tümü İspanyol gazetelerinde tamamen sansürlenmişti ve halkın başka şehirlerde olan grevlerden haberinin olmaması sağlanmaya çalışılmaktaydı. Grevlerin sonucunda Madrid'de günde dört yüzden fazla kişi tutuklanmıştı.¹⁵⁶ 6 Ekim 1934'te Asturias şehrindeki isyan hükümet için korkunç bir hal almaya başladı ve buradaki isyancılar örfi idare ilan etti. Hatta isyanı bastırmaya gelen zabıta kuvvetleri, bölgedeki tüm jandarma kışlaları isyankârlar tarafından zapt edildi.¹⁵⁷ Barcelona'da örfi idare ilan edildi ve Katalonya Parlamentosu'nun Katalonya'nın özgürlüğünü ilan edeceği söylentileri konuşulmaya başlandı. Valencia'da halk isyanlardan dolayı susuz ve elektriksiz kaldı. Madrid'de askeri uçaklar şehrin üzerinden uçarak isyancıları bomba atılacak endişesiyle korkuttular ve bundan dolayı isyan bir nebze olsun bastırılabilirdi. Bir grup isyankâr da tren yollarını keserek yeni kolluk kuvvetlerinin bölgeye gelmesini engellemeye çalışıyordu.¹⁵⁸ Bu hareketler devlet tarafından bastırıldı ve yakalananlar cezaevine atıldı. İsyancılar bir yandan da kiliseleri ateşe vermeye başladılar.¹⁵⁹

---

¹⁵² W. Phillips ve C. Phillips, *a.g.e.*, s. 263

¹⁵³ T. Kakinç, *Franco Kimdir, Falanjizm Nedir?*, Yaylacık Matbaası, İstanbul, 1969, s. 75

¹⁵⁴ W. Phillips ve C. Phillips, *a.g.y.*

¹⁵⁵ *Haber*, 5 Ekim 1934, s. 1934

¹⁵⁶ *Haber*, 6 Ekim 1934, s. 2

¹⁵⁷ *Haber*, 6 Ekim 1934, s. 2

¹⁵⁸ *Haber*, 7 Ekim 1934, s. 2

¹⁵⁹ Kakinç, *a.g.e.*, s. 76

Bu durum Katolik İspanya'nın sağ kesimini daha da sinirlendirmeye başladı. Hükümet sol kesimin yaptıklarına engel olamıyordu. Asturias isyanlarını bastırmak üzere oraya giden ordu kuvvetlerinin başında Francisco Franco vardı. Yönettiği kolluk kuvvetlerinin askerlerinin bir kısmı Kuzey Afrika'dan gelen yabancı lejyonerler ordusuydu. Başbakan Lerroux yönetimindeki hükümet düştü. 16 Şubat 1936'da cumhuriyetçiler, komünistler ve sosyalistlerden oluşan Halk Cephesi koalisyonu iktidar oldu. Manuel Azana tamamen cumhuriyetçi üyelerden oluşan bir hükümet kurdu.¹⁶⁰ Gazeteler; "*İspanya'nın Lenin'i hükümet başına geçiyor.*" başlıklarını atıyorlardı.¹⁶¹ Sol hükümet 274 sandalye ile seçimi kazandı. Eski hükümet erkanının çoğu üyesi Cebelitarık'a kaçarak buradaki otelleri doldurdu.¹⁶² Yeni hükümetin muhtemelen Alman- İtalyan blokuna karşı sempati gösteren eski hükümetten büsbütün farklı bir siyaset takip edeceğinden bahsedilmekteydi. Halk, solcuların kazanmasından sonra hapisanelere hücum etti ve siyasi mahkumları kurtardı.¹⁶³ Hükümet de bu mahkumların salınmasına izin vererek Madrid, Asturias ve Barcelona'daki ayaklanmalara katılanlar için genel af çıkardı. Ayrıca Bask ve Galiçya bölgelerinin özerklik hareketinin desteklendiği hükümet tarafından ilan edildi. Bu durum sağcılar tarafından ülkenin tamamen bölüneceğine dair endişeleri doğurdu. Bir süre sonra Azana başbakanlığı bıraktı ve seçimle cumhurbaşkanı oldu. Santiago Casares Quiroga başbakan oldu. Devlet artık tamamen sosyalistlerin eline geçmişti.

1936'nın Mayıs ayından itibaren ülkede grevler, suikastler, cinayetler ve toplu karışıklıklar baş gösterdi. 17 Temmuz 1936 Cuma günü saat 17:00'de başlayıp İspanya'yı dört sene boyunca kana bulayacak olan iç savaşın ayak sesleri duyulmaya başladı. İspanya İç Savaşı, İspanya ve Dünya tarihinin en karanlık sayfalarından biri olarak tüm dünya ve İspanya tarafından utanç ve acıyla anılacaktı.

---

¹⁶⁰ W. Phillips ve C. Phillips, *a.g.e.*, s. 264

¹⁶¹ *Haber*, 18 Şubat 1936, s. 2

¹⁶² *Haber*, 18 Şubat 1936, s. 4

¹⁶³ *Haber*, 19 Şubat 1936, s. 2

1.3. FRANCO'NUN İKTİDAR YILLARI

1.3.1. Franco İktidarına Verilen Destekler ve Türkiye'nin Franco'yu Tanınması

Franco, İç Savaş'ta gösterdiği askeri başarılarıyla İspanya sağıının gözbebeği olmuştu. İlk hükümetini 1938 yılında kuran Franco, tüm monarşi yanlılarını, sağcılarını ve askeriyeyi yanına çekmişti. Özellikle monarşi taraftarları olan Karlistler Franco'nun tahtı 13. Alfonso'nun oğlu Juan de Borbon'a vereceğini düşünüyorlardı. Fakat 1945'te Lozan Bildirisi ilan edildi. Bu bildiri Juan de Borbon artık monarşiye gerek kalmadığını, demokrasi taraftarı olduğunu ve İspanya'nın anayasal sistemle daha iyi yönetileceğini düşündüğünü söyledi. Kraliyet ailesinin rejim içindeki rolü sadece diplomatik konularda söz hakkına sahip olmalarıyla sınırlı kaldı.¹⁶⁴ Generaller de Lozan Bildirisi'nden önce kraliyetin geri gelmesi taraftarıydılar. Ayrıca kraliyet yanlısı olan generaller yaklaşan büyük Avrupa savaşı öncesi Fransa ile anlaşılması gerektiğini söylüyorlardı. Portekiz'in Fransa'nın yanında olacağını ve bu yüzden İç Savaş esnasında İspanya'yı daima destekleyen Portekiz'in yanında olunması gerektiğini savunuyorlardı.¹⁶⁵ Fakat bu böyle olmadı. Franco'nun dışişleri bakanı Haziran 1939'da Portekiz'in her zaman dostu olduklarını fakat şimdilik İtalya ve Almanya'nın yanında olduklarını ilan etti.¹⁶⁶ Franco 1942'de Ley Constituvia de las Cortes adıyla bir meclis kurdu ve üyelerini de kendi ailesinden seçti. Özellikle eniştesi Serrano Suner, Franco'nun bir numaralı adamı oldu. Fakat bu meclis sadece görünürde var oldu. Tüm kararları bakanlar kurulu ve sonuç olarak Franco alıyordu. Franco'nun onayından geçmeyen hiçbir kanun yürürlüğe girmiyordu. Franco başa geçişi esnasında en büyük desteklerden birini de toprak ağaları ve sermaye sahiplerinden aldı. İşçilere ve sol kesime karşı olan herkes Franco'nun ve rejiminin bir nevi dostu olarak görülüyordu. Ayrıca İç Savaş'tan yeni çıkmış devletin ekonomisi de çok kötü durumdaydı ve hazinenin paraya ihtiyacı vardı. İç Savaş esnasında İtalya'dan 3-4 milyar liralık borç alan İspanya bu paranın faizini nasıl ödeyeceğini düşünüyordu.¹⁶⁷ Uluslararası anlamda İspanya'nın, Almanya ve İtalya hariç hiçbir dostu olmadığı düşünülürse, İspanya'nın ekonomisini canlandırmak için kimseden borç alamayacağı aşikârdı. Bu yüzden sermaye sahipleri, toprak ağaları, İspanyol markizler ne isterse Franco onların istediğini yaptı. Onlar da maddi iktidarlarını kaybetmemek için

¹⁶⁴ Şenyıldız, *a.g.e.*, s. 201

¹⁶⁵ *Son Telgraf*, 23 Mayıs 1939, s. 7

¹⁶⁶ *Son Telgraf*, 13 Haziran 1939, s. 6

¹⁶⁷ *Son Telgraf*, 23 Mayıs 1939, s. 4

Franco'nun yanında saf tuttular. Franco monarşistlere restorasyon, rahiplere haçlı seferi, Falanj'a korporatif devlet vaat ediyordu.¹⁶⁸ Tüm bunların yanında da kendisini ulusal şef, Hareket'in caudillosu, değerlerinin ve şereflerinin tecessümü, İspanya'nın kendi yazgısını gerçekleştireceği tarihsel çağın yaratıcısı, en mutlak otoriteyi bütünüyle üstlenmiş şef ve Tanrı ile tarih karşısındaki sorumlu kişi olarak lanse ediyordu.¹⁶⁹ Franco henüz İç Savaş esnasında Kasım 1936'da İtalya, Almanya, Guatemala ve El Salvador tarafından tanınmıştı. 3 Haziran 1938'de de Çekoslovakya Franco hükümetini tanıdı.¹⁷⁰ ABD ise 1 Nisan 1939 tarihinde Franco hükümetini resmen tanıdı.

Türkiye'nin Franco hükümetini tanınması ise İç Savaş bitip cumhuriyetçi hükümet tamamen düşünce oldu. Türkiye en başından beri İspanya İç Savaşı'na karışmazlık ilkesiyle baktı. Türkiye, İngiltere ve Fransa'nın 15 Ağustos 1936'da Paris'te hayata geçirdiği "Karışmaktan Kaçınma" demecine katıldı. Hatta bu tarihte İngiltere, Fransa ve çeşitli Avrupa devletleriyle beraber Almanya, Portekiz, İtalya ve Sovyetler Birliği de bu demece katıldı.¹⁷¹ Karışmazlık Demeci'ne katılan Avrupa ülkelerinin Londra büyükelçileri 9 Eylül 1936'da "Karışmaktan Kaçınma Komitesi"nin ilk toplantısını yaptı.¹⁷² Türkiye'nin İngiltere ile aynı tarafta olma sebebi Akdeniz'deki İtalya tehlikesine karşı durmak istemesi ve 20 Temmuz 1936'da yapılan olan Montreux Boğazlar Sözleşmesi'ne dayanarak İngiltere ile dayanışma içerisinde olmayı istemesinden kaynaklanmaktaydı.¹⁷³

Türkiye'nin İç Savaş esnasında tarafsız olması Fransa ile olan Hatay sorununa ilginç şekilde konu olmuştur. Dönemin Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu Ocak 1938'deki Hatay seçimlerinde bir sorun baş gösterince, Şubat 1938'de Türkiye'nin İspanya hakkındaki tarafsızlık politikasını Fransa aleyhine değiştireceklerini ilan etti. İngiltere, Türkiye'den İspanya politikasını değiştirmemesini rica etti. Fransa, bu diplomatik tehdit karşısında yakın zamanda başlayacak Avrupa savaşı içinde Türkiye'nin İspanya'nın safında yer alabilme tehlikesine karşı Hatay'daki şartları yumuşattı.¹⁷⁴ 23 Haziran 1939 tarihinde Hatay tamamen Türkiye'ye katıldı. Hatay meselesindeki tüm diplomatik çabaların bir basamağının

---

¹⁶⁸ Vilar, *a.g.e.*, s. 104

¹⁶⁹ Vilar, *a.g.e.*, s. 103

¹⁷⁰ *Akşam*, 4 Haziran 1938, s. 2

¹⁷¹ Not: Daha sonra bu devletler İspanya İç Savaşı'nda taraf olarak Karışmazlık Demeci'ni ihlal ettiler.

¹⁷² İsmail Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları I. Cilt (1920- 1945)*, TTK, 2000, s. 527

¹⁷³ Soysal, *a.g.e.*, s. 528

¹⁷⁴ Gültekin K. Birlik, "İspanya İç Savaşı'nda (1936- 1939) Türkiye'nin Dış Politikası", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Degisi*, Yıl 12, Sayı 24, (Güz 2016), S. 122- 155, s. 144

Türkiye'nin İspanya İç Savaşı hakkındaki politikasını değiştirmesi tehdidi olması ilginç bir tarihi vakadır.

Türkiye'nin Franco hükümetini tanıma adımları atması 28 Şubat 1938 günü Balkan Antantı'nın toplanmasıyla oldu. Balkan Antantı'nın Avrupa bölgesinde barış ve huzurun sağlanması için önemli olduğu belirtilirken, İspanya işlerinde ademi müdahale politikasını devam ettireceklerini ve fakat antant üyesi devletlerin General Franco hükümetiyle temasının olabileceğini, bunun yanında ekonomik menfaatlerin de muhafazasının temini maksadıyla ajanlar yollanacağı belirlenmiştir.¹⁷⁵ Balkan Antantı toplantısını izlemek üzere Türkiye'ye gelen Frankist İspanya'nın Bükreş elçisi Marki Prat, İspanya'daki durum ile Türkiye ve Franco hükümeti arasındaki ilişkiyi anlatmış, Frankist hükümetin Balkan Antantı'nın çabalarından ve dostane yaklaşımından dolayı memnun olduğunu, kendisinin aslında Bükreş'te görev yaptığını ve yakın zamanda bir Frankist ajanın hükümet tarafından Türkiye'ye yollanacağını söylemiştir. Yollanacak olan kişinin daha önce İspanya İhtilali başladığı sıralarda General Franco tarafına geçerek İstanbul'daki görevinden ayrılan eski elçi M. Palenzia olabileceği ihtimalinden de bahsetmiştir.¹⁷⁶

Türkiye ve iki başlı İspanya yönetimi arasındaki temaslar İç Savaş'ın tam anlamıyla bitmesi ve Franco'nun tam bir zafer kazanmasına kadar devam etti. Fakat bilinmelidir ki Mustafa Kemal Atatürk'ün yaşarken muhatap aldığı tek resmi İspanya hükümeti Cumhuriyetçiler tarafı oldu ve diplomatik yazışmalar sadece onlarla yapıldı.

İngiltere ve Fransa, Franco hükümetini 27 Şubat 1938'de tanıdı. Tanıma süreci özellikle İngiltere Avam Kamarası'nda tartışmalı ve şiddetli geçse de 27 Şubat 1938 günü İngiltere Hariciye bakanlığından bir heyet Franco hükümetini tanıdıklarını beyan edecek bir ekibi Burgos'a yollandı.¹⁷⁷

---

¹⁷⁵ Cumhuriyet, 28 Şubat 1938, s. 7

¹⁷⁶ Cumhuriyet, 3 Mart 1938, s. 7

¹⁷⁷ Ulus, 28 Şubat 1939, s. 1 ve 8

1.3.2. Franco Döneminde İspanya'nın Genel Durumu

1939 yılını İspanya için her şeyin yeniden başladığı yıl olarak adlandırabiliriz. Bir kesim halk korku, bezginlik ve fakirlik içindeyken bir kesim halk mutluluk ve zafer duygusu içindeydi. İç Savaş esnasındaki zıtlık İspanya'da yıllarca hüküm sürdü. İç Savaş'tan sonra ülkeyi terk edebilen Franco karşıtları şanslı sayılıyordu çünkü Franco kendi hükümetini kurduktan sonraki beş sene boyunca görüşlerine karşı olan, bir şekilde İç Savaş'ın karşı cephesinde olduğu kanıtlanan kişileri hapse atılarak, idam ettirerek ya da sürgüne yollayarak susturdu. 9 Mart 1938'de Fierro Del Trabajo¹⁷⁸ çıkarıldı ve eski rejime ait tüm sendikalar yok sayıldı. Rejim sadece kendi sendikalarını korumaya yemin etti. Özel mülkiyet ve ailenin korunması kanunu çıkarıldı.¹⁷⁹ Cumhuriyet döneminde kilisenin elinden alınan tüm haklar geri verildi. Yeni rejim, toplum içinde zaten var olan derin yarığı daha da derinleştirdi. Özellikle Barcelona savaş sonrası diğer şehirlerden ayrı tutuldu ve diğer şehirlerin aldığı savaş sonrası para yardımını alamadı. Öyle ki güneyden Barcelona'ya ekonomik kriz dolayısıyla 250 bin kişi göç etti ve bu göç şehirde kaosa neden olmasına rağmen yine de Barcelona'ya hiçbir devlet yardımı yapılmadı.

1939- 1950 yılları arasında İspanya uluslararası arenada hiç görünmedi ve kapılarını diğer ülkelere tamamen kapattı. Ülkede hükümetin engelleyemediği bir kaçakçılık furyası başladı. Suç oranı İç Savaşı öncesine göre üç kat artış gösterdi. 1950'ye kadar özellikle sosyalistlerin yaşadığı şehirlerdeki binalar tamir edilmeden durdu. Açlık ve yoksulluk o kadar fazlaydı ki savaştan sonraki on sene toplumun hiçbir suça karışmamış üyeleri dahi kirli bir sicil sahibi olmuştu. O yıllarda İspanya'da suç oranı her zamankinden daha yüksekti.¹⁸⁰ İlk on sene İspanya'nın General Franco'nun yeni rejimine uyum sağlamak gibi bir çabası hiç olmadı. Rejim kanadından da ülkeyi kalkındırmaya yönelik bir hareket 1950 yılına kadar gelmedi. 1947 yılında ABD, İspanya'yı Marshall Planı'nın dışında bıraktı.¹⁸¹ Oysa ABD 2. Dünya Savaşı'nın mihver devletlerinden de birkaçı dahil, ekonomisi kötü durumda olan her ülkeye Marshall Planı'nı sunmuştu. İspanya'ya bu dönemde sadece Arjantin yardım etti. Dönemin Arjantin diktatörü Juan Peron, İspanya'ya buğday ve Arjantin

¹⁷⁸ Fierro Del Trabajo: İş Kanunu

¹⁷⁹ Şenyıldız, *a.g.e.*, s. 179

¹⁸⁰ Ebru Yener Gökşenli, "İç Savaş ve Savaş Sonrası Toplumunun İlk Döneminde İspanya'da Toplumsal Değişim", *Sosyoloji Dergisi*, 3. Dizi, 26. Sayı, 2013/1, 145- 170, s. 164

¹⁸¹ W. Phillips ve C. Phillips, *a.g.e.*, s. 280

bifteği yolladı.¹⁸² İspanya'nın 1945 yılında 29 milyon nüfusu vardı. Yetişen az miktarda tarım ürünü nüfusa yetmiyordu. Çiftçiler Franco rejiminin tavan fiyatlarından hoşnutsuzdu. Bu yüzden kısıtlı mal üretmeye başladılar.¹⁸³ İspanya iktisadi sistem olarak korporatizmi benimsedi. İtalya, Portekiz ve Avusturya da bu dönemde korporatizmi benimseyen ülkeler arasındaydı. Korporatizm, sınıfların loncalar biçiminde tanımlandığı ve devletin loncaları temsil eden bir organ olarak iktisadi hayata sınırsız biçimde müdahale etme hakkına sahip olduğu, iş çevreleriyle sendikalar arasındaki sınıf çatışmasını dengelemeye çalıştığı ve özünde kapitalist sistemin muhafaza edildiği, sendikalizmle sosyalizme tamamen zıt olan iktisadi bir sistemdi. Korporatizmde kişinin, devlet karşısında doğal hak ve özgürlüğü bulunmamaktaydı. Franco rejimi de tıpkı döneminin tüm diğer faşist devletleri gibi korporatizm sisteminin tüm getirilerinden faydalandı. Rejime göre toplumun en küçük birimi birey değil aileydi.¹⁸⁴

1950 yılından sonrası Franco için artık eski hataları yapmama ve İspanya'yı yükseltme vaktiydi. Franco eski içe kapalılık devrinden sıyrılmaya çalışıyordu. 2. Dünya Savaşı'na girmeyen İspanya'yı Soğuk Savaş'ın başlaması iyi yönde etkiledi. ABD tüm dünyada komünizmle büyük bir savaşa girmişti ve Rusya'dan dalga dalga gelen komünizm tehlikesini yeryüzünden silmeye çalışıyordu. Franco da yıllardır komünizm ve sosyalizmle savaşan bir diktatör olduğundan ABD, İspanya'yı kendisine potansiyel destekçi olarak görmeye başladı. ABD İspanya'yı 1950 yılında NATO'ya sokmaya çalıştı fakat üye devletler diktatörlükle yönetilen ve demokrasinin hiçe sayıldığı bir devleti NATO'ya almak istemediler.¹⁸⁵ Oysa ABD İspanya'yı kaybetmek istemiyordu. ABD, değişen siyasetin rüzgarıyla beraber 1953 yılında yarımada askeri üs kurmak şartıyla İspanya'ya 1,5 milyar dolardan fazla yardım yaptı.¹⁸⁶ ABD Madrid yakınlarında, Sevilla yakınlarında ve Zaragoza'da üç adet askeri üs kurdu. Ekonomik zorluklar buna rağmen sürmeye devam etti çünkü İspanya, ABD'nin verdiği paranın çoğuyla silah aldı.

---

¹⁸² W. Phillips ve C. Phillips, *a.g.e.*, s. 280

¹⁸³ W. Phillips ve C. Phillips, *a.g.y*

¹⁸⁴ Sinan Yıldırım, "İç Savaş Öncesi ve Sonrasında İspanya'da Devlet ve Sınıflar", *Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 3, Sayı 1, Yaz 2018, 1-19, s. 7

¹⁸⁵ İspanya NATO'ya 1982 yılında üye oldu.

¹⁸⁶ Jensen, *a.g.e.*, s. 104

1955'te İspanya BM'ye katıldı. 1959'da sosyo- ekonomik dönüşüm ve enflasyonu durdurmak için İstikrar Planı ortaya kondu. 1955- 1960 yılları dış ticaret açığı verildiği için ülke acil kalkınma planlarını devreye soktu. 1962 yılında Dünya Bankası İspanya'ya, yabancı yatırımcılar için alan yaratmadıkça destek olamayacağını söyledi. İspanya art arda başarılı ekonomik planlar uyguladı. Madrid, Bask Bölgesi ve Katalonya İspanyol endüstrisinin lideri konumundaki şehirlerdi. Hükümet yeni ekonomik büyüme bölgesi olarak Salamanca, Andalucia ve Vallaloid bölgelerini belirledi. 1960'lı yıllarda Franco İspanya'nın bir turizm cenneti olmasına karar verdi. Özellikle Kuzey Avrupa ülkelerinin insanları İspanya sahillerini doldurmaya başladılar. Öyle ki İspanya sınırlarında ülkeye girmek için sıra bekleyen uzun araba kuyrukları oluşmaya başladı. Devlet turistlerin yerleşmesi için eski manastırları otele çevirdi. Bu otellerin kira ücreti çok düşük seviyelerde tutuldu. Mallorca kıyıları büyük transatlantiklerde binlerce turist kabul etmeye başladı.¹⁸⁷ Bu elbette para demekti fakat gelen insanlar kendi ülkelerinin sosyal alışkanlıklarını da yanlarında getirdiler. Ahlakçı kısıtlamalarla dolu Franco rejimi turistlerin sosyal etkisini sınırlandırmak için çok uğraştı fakat yıllardır dünyadan bihaber olan İspanyol halkı turistlerden gördükleri birçok yeni adeti Franco rejimine karşı kullanmaya başladı. İspanya birçok yabancı akademisyeni de 1960'lı yıllarda ülkeye aldı. 1966'da basın sansürü kaldırıldı. Fakat bu tam anlamıyla bir basın özgürlüğünü getirmedi. Eskiden devlet yayınlanacak olan eseri yayınlanmadan önce inceliyordu. Sansür uygulamasının kalkmasıyla devlet eserin incelenmeden yayına konulmasına izin verdi fakat bu kez de eser yayınlandıktan sonra devlet tarafından beğenilmezse ve tehlikeli görülürse devletin eseri kaldırma hakkı oldu.¹⁸⁸ 1960-1973 arasında İspanya Avrupa'nın en hızlı büyüyen devleti oldu. Öyle ki 1970'lerin sonlarına gelindiğinde İspanya'nın yaptığı otomobil üretimi İngiltere'yi geçti. Dış ticaret açığı turizmle beraber kapanmaya başlamıştı lakin İspanya'nın en önemli diğer gelir kaynağı tarım ürünlerinin ihraç edilmesiydi. Daha önceleri enflasyon sebebiyle çok zayıf bir para olan İspanyol pesetası dış açığın aktif duruma geçmesi üzerine istikrar kazandı.¹⁸⁹

---

¹⁸⁷ Feridun Cemal Erkin, *Dışişlerinde 34 Yıl Madrid, Paris, Londra Büyükelçiliği, III. Cilt*, TTK, Ankara, 2008. s. 32

¹⁸⁸ W. Phillips and C. Phillips, *a.g.e.*, s. 284

¹⁸⁹ Erkin, *a.g.e.*, s. 33

İspanya'nın ekonomik anlamda böylesine büyümesinin bir diğer etkeni de Opus Dei tarikatıydı.¹⁹⁰ Bu tarikat 2 Ekim 1928 tarihinde Madrid'de kurulmuştu. Kurucusu Jose Maria Escrive de Balaguery Albas'tı. Franco Falanj'dan bir süre sonra alamadığı en büyük desteği Opus Dei'den aldı çünkü Opus Dei'nin dünya görüşü ve Franco rejiminin dünya görüşü aynıydı. Ayrıca Opus Dei'nin müritleri İspanya'nın ve dünyanın en zengin insanlarından oluşuyordu. Uluslararası bağlantıları çok kuvvetliydi. Opus Dei elit ve okumuş bir Katolik kesim oluşturarak Vatikan dışında da kuvvetli bir örgüt kurmayı ve etkin olmayı hedefledi. Opus Dei'nin Franco için en iyi taraflarından birisi tarikatın ekonomik kalkınma konusunda İspanya'ya destek olmasıydı. Opus Dei müridi iş adamlarının parası, diktatörlüğü sırasında Franco'nun arkasındaki en büyük desteklendendi. Opus Dei, ekonomi iyi olursa İspanyol halkının bir o kadar yumuşayacağını savunuyordu. Fakat her ne kadar ekonomi düzelse de İspanyol halkı yumuşamıyor, var olan yönetime karşı daha da sertleşiyordu. 1956'da üniversiteler Franco rejimine baş kaldırdı. 1962'de İspanya'nın her yerinde grevler düzenlenmeye başlandı. Münih'te rejim karşıtları büyük bir gösteri düzenledi.¹⁹¹ 1965 yılında yüzlerce öğrenci ve öğrencilerini destekleyen birçok profesör hapse atıldı. 1966 yılında polis sık sık üniversitelere baskın düzenledi. Bu gösteriler Franco ölene kadar sürmeye devam etti. Hatta gösteri yapanlar arasında Franco yönetimiyle sonradan arası bozulmuş ve ülkeyi terk etmek zorunda kalmış eski sağcılar dahi vardı. Franco 23 Temmuz 1969'da Bourbon Hanedanı'ndan Juan Carlos'u kendisinden sonra gelecek olan yönetici ilan etti.¹⁹²

Franco döneminin en ses getiren örgütü hiç şüphesiz ki ETA¹⁹³ oldu. 1959 yılında Euskadi ta Askatasuna adıyla önce bir siyasi parti olarak kurulan ETA, başlarda sesini çok duyuramadı ve duvarlara yazı yazmak, İspanyol bayrağı yakmak gibi eylemler yaptı.¹⁹⁴ Fakat 7 Haziran 1968'de ETA jandarmaya karşı bir silahlı saldırı gerçekleştirdi. Bir jandarma olayda hayatını kaybedince jandarmayı öldüren kişi yakalandı ve öldürüldü. ETA militanının yanındaki diğer militan olan Sarasqueta hapse atılarak ölüm cezasına çarptırıldı.¹⁹⁵ Lakin Sarasqueta'nın ölüm cezasına çarptırılması ETA'nın faaliyetlerini

---

¹⁹⁰ Opus Dei: Tanrı'nın Eseri

¹⁹¹ Işık, *a.g.e.*, s. 221

¹⁹² *Dünya*, 21 Kasım 1975, s.6

¹⁹³ ETA: Bask Vatanı ve Özgürlük Örgütü

¹⁹⁴ Akın Özçer, *İspanya Siyasi Tarihinde Bask Milliyetçiliği 1. Cilt (1895- 1975)*, Doğan Kitap, İstanbul, Haziran, 1999, s. 162

¹⁹⁵ Özçer, *a.g.e.*, s. 199

arttırdı. Bunun sebebi ülkedeki tüm Franco karşıtlarının Bask kökenli olmasa da ETA'yı tutmaya başlamasıydı. Toplum arasında bir nevi düşmanımın düşmanı benim dostumdur bilinci yükselmeye başladı. Bask bölgesi olan Euskadi'de şiddetli gösteriler artarak devam etti. Gösteriler çoğalınca Sarasqueta kamuoyu baskısı dolayısıyla serbest bırakıldı. Fakat 2 ay sonra, öldürülen diğer militanın cenaze törenine yoğun katılım sağlayan halkın üzerine polis ateş açtı. Bu durum ETA'nın halkın gözündeki sempatisini daha da arttırdı. 1939 yılından beri ilk kez birilerinin çıkıp Franco'ya karşı durma cesaretini göstermesi Franco'nun karşısında düşmanlarının bir araya gelmesine neden oldu. ETA 1972 yılında silahlı eylemlerini çoğalttı. Franco'ya vurdukları en büyük darbe de 20 Aralık 1973'te Franco'nun en güçlü adamlarından birisi olan Carrero Blanco'nun arabasının havaya uçurulması oldu.¹⁹⁶ Bu suikast İspanyol siyasi tarihinin en ses getiren suikastlarından biri olarak tarihe geçmiştir. Fakat suikastın ETA'yı aştığı ve ardında ETA'dan daha kuvvetli devlet adamlarının olduğu düşünüldü. 1974 yılında faaliyetlerini azaltan ETA, Franco sonrası yıllarda da İspanya'da kanlı saldırılar yapmaya devam etti. Örgüt 850'den fazla ölüme neden oldu. Fakat şiddete başvuran her örgüt gibi ETA da dünya tarafından bir terör örgütü olarak anıldı, başka ülkeler ve güçlü kuruluşlar tarafından kullanıldı ve 9 Nisan 2017'de tamamen tarih sahnesinden silindi. ETA son olarak 16 Nisan 2018'de Bask bölgesi sivil toplum kuruluşlarına mektup yollayarak kendilerinin bölgedeki siyasi çatışmanın çözümünde ne kadar başarısız olduklarını ve o günden itibaren ETA'ya dair her şeyi tamamen dağıttıklarını belirtti.¹⁹⁷ ETA üyelerinin sanık olduğu davalar ise bugün hâlâ sürmektedir.

Ülkenin nüfus olarak daha fazla kişisini oluşturan cumhuriyetçiler Franco rejiminden genel olarak hiçbir zaman memnun olmadılar. Memnun olmayanların en başında da akademisyenler ve aydınlar geliyordu. Birçok aydın Franco tarafından öldürüldü ya da sürüldü. 1936 yılında Madrid'den Granada'ya giden ve Altın Çağ klasiklerini tiyatro oyunu yaparak insanlara anlatmak üzere yola çıkan şair, tiyatro yazarı, ressam ve müzisyen olan Federico Lorca, Franco yanlısı militanlarca kurşuna dizildi.¹⁹⁸ Federico Garcia Lorca hiçbir zaman anarşist ya da milliyetçilerin temellerini sarsacak bir şair olmadı. Lorca sadece cumhuriyetçilerin çok sevdiği aydın bir şairdi. Frankist düşünce biçiminin bir diğer ve en büyük kurbanı olan aydınlardan birisi de hiç şüphesiz Miguel de Unamuno'ydu. Unamuno

---

¹⁹⁶ Özçer, *a.g.e.*, s. 263

¹⁹⁷ <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/eta-orgutu-kendini-feshetti-/1133617> (Erişim tarihi: 31.01.2020)

¹⁹⁸ Ian Gibson, *Lorca'nın Öldürülüşü*, Çev: Murat Belge, Kavram Yayınları, İstanbul, 1994, s. 56

ilk etapta Franco'nun savunduğu değerlerin Hristiyanlığın ve milli bağımsızlığın yükselmesine fırsat vereceğini düşünüyordu. Bu sebepten Cumhuriyet rejimi tarafından Salamanca Üniversitesi'ndeki rektörlüğüne dahi son verilmişti. Öyle ki Salamanca milliyetçilerin eline geçince rektörlük görevine milliyetçiler tarafından yeniden atandı. Lakin bir süre sonra özellikle Falanj hakkındaki düşüncelerini Salamanca Üniversitesi'nin akademik açılış yılı seremonisinde askerler ve onu izleyen diğer Franco yanlılarının karşısında, Falanj'ın basit bir İtalyan faşizmi taklidi olduğunu ve gelinen noktanın ayrımcı, sorgulayıcı, eleştirel zekaya nefret duyan ve bilen zihinleri öteleyen bir yer olduğunu söyleyince onu dinleyen yüksek rütbeli askerlerden tepki aldı. Salondaki askerler bu sözler üzerine "*Una! Grande! Libre! Espana!*"¹⁹⁹ nidaları atmaya başladılar. Bu sözler Unamuno'nun Bask kimliğinden dolayıldı. Unamuno nidalara karşılık: "*Ben bir Bask'ım fakat yıllarımı sizlere sizin hiç bilmediğiniz İspanyolcayı öğretmek için harcadım. Kendimi buna adadım.*" karşılığını verdi.²⁰⁰ Bu sözlerden sonra salonda kargaşa başladı. Franco'nun en yakın arkadaşı ve İç Savaş'ın generallerinden olan Milan Astray, Unamuno'nun bu konuşması üzerine; "*Gebersin aydınlar! Kahrolsun zekâ! Yaşasın ölüm!*" diye bağırdı. O gün Salamanca Üniversitesi'nde akademik yıl açılışıyla beraber aynı zamanda Kristof Kolomb'un Amerika kıtasını keşfettiği gün olarak tarihe geçen ve ırk bayramı olarak belirtilen günün de kutlaması yapılıyordu. Franco o gün konuklar arasında değildi lakin ateşli savunucuları ve silah arkadaşları şiddetli bağırtılar eşliğinde Unamuno'nun kürsüden inmesini istediler. Milan Astray'ın koruma subayları tam Unamuno'ya saldıracakken o sırada konuşmayı ön sıradan dinleyen Franco'nun eşi Carmen Polo eserlerine büyük hayranlık duyduğu Unamuno'nun koluna girdi ve salondan birlikte ayrılarak ona bir şey olmasını engelledi. Unamuno Salamanca Üniversitesi rektörlüğü görevinden alındı, ev cezasına çarptırıldı ve birkaç ay sonra 31 Aralık 1936'da vefat etti.²⁰¹ Unamuno'nun evine kapanışı tam olarak istekli bir eve kapanış sayılmazdı. Bu bir nevi ev hapsiydi. Lorca ve Unamuno Franco döneminde yok edilmiş sadece iki aydın olmakla birlikte İç Savaş sırasında ve sonrasında birçok aydın ya sürüldü ya da devlet yoluyla öldürüldü. Yazar Juan Ramon Jimenez, Ramon Sendr, Jorge Guillen, Juan Goytisolo ülkeden ayrılan aydınlar arasındadır. Picasso Franco rejimine özel bir muhalefet sergilememesine rağmen Fransa'da daha özgür olduğu gerekçesiyle sanatına orada devam etti. Fakat Picasso'nun, Guernica isimli, Guernica

---

¹⁹⁹ "Tek! Büyük! Özgür! İspanya!"

²⁰⁰ Preston, *Franco*, s. 192

²⁰¹ Preston, *a.g.y.*

bombardımanını anlatan tablosu iç savaşı anlatan en büyük eser olarak hafızalara kazındı. Bu isimlere rağmen savaşta Franco'yu desteklemiş sanatçılar da vardı. Basklı ressam Ignacio Zuloaga politik görüşünden dolayı Avrupalı sanat çevreleri tarafından dışlandı ve eserlerini İspanya'da üretmeye devam etti.²⁰²

---

²⁰²W. Phillips and C. Phillips, *a.g.e.*, s. 340

1.3.3. Franco Döneminde Türkiye- İspanya İlişkileri

Franco'nun diktatörlüğünün ilerleyen yıllarında da Türkiye- İspanya ilişkilerinde Türkiye'nin diğer Avrupa devletleriyle olan ilişkilerine benzer herhangi bir hareketlenme olmadı. Öyle ki 3 Ocak 1947 yılında İspanya'daki Türkiye Cumhuriyeti elçisinin geri çağırılması ve İspanya'da artık sadece maslahatgüzarlık olması kararlaştırıldı.²⁰³ 14 Ekim 1950 tarihinde ise İspanya'daki elçinin geri çağırılması kararının bozulmasına ve ilişkilerin yeniden büyükelçilik seviyesine taşınmasına dair bir karar çıkarıldı.²⁰⁴ İç Savaş esnasında kesilen ticari ilişkiler 1952 yılında ilk kez canlandırılmaya çalışıldı. İki devlet arasında Ticaret ve Tediye Anlaşması imzalandı.²⁰⁵ Bu anlaşma zamanın ticari alışverişlerini düzenleyen klasik bir tarzda ikili çerçevede bir anlaşma olarak yapıldı. Öyle ki iki ülke arasında yapılan bu anlaşmadan sonra ticari alışverişlerin boyutu on milyon dolara yakın seyretti. Nisan 1959 yılında iki ülke arasında bir dostluk anlaşmasının yapılmasına karar verildi.²⁰⁶

Adnan Menderes kalabalık bir heyetle Nisan 1959'da İspanya'ya gitmeye karar verdi. Tük basını: "*Bayar da Madrid'e gidiyor.*" başlığı atarak Adnan Menderes'in İspanya gezisini duyurdu.²⁰⁷ Fakat Celal Bayar İspanya'ya gitmekten daha sonra vazgeçti. Başbakan Adnan Menderes 11 Nisan 1959 günü Madrid'e heyetiyle yola çıktı. Heyet İspanya'ya Gelibolu Muhribi ile gitti. Menderes'in heyetinde TBMM başkan vekili ve Bursa milletvekili Agah Erozan, Kayseri milletvekili Kamil Gündeş, İzmir milletvekili Rauf Onursal, İzmir milletvekili Sadık Giz, Denizli milletvekili Baha Akşit, Sakarya Milletvekili Rifat Kadızade, Hariciye Vekaleti Umumi Katibi Büyükelçi Melih Esenbel, Tıp Fakültesi Dekanı Ord. Prof. Ekrem Şerif Egeli, Akdeniz Üs Kumandanı Tuğamiral Vedat Burak, Hariciye Vekaleti Birinci Daire Umum Müdürü Vahit Halefoğlu, başvekalet hususi kalem müdürlüğünü tediye memuru büyükelçilik müsteşarı Şefik Fenmen, Başvekalet Hususi Kalem Müdür Muavini Ercüment Yavuzalp, Hariciye Vekaleti Birinci Daire İspanya Şubesi Müdürü Başkatip Niyazi Kalenderli ve Hususi Kalem müdürü Haluk Özgül bulunmaktaydı.²⁰⁸ O sırada

²⁰³ BCA, Kutu No: 112, Dosya No: 85, Sıra No: 8, Dosya Ek: 1-36, Fon Kodu: 30-18-1-2, Tarih: 30.18.1947

²⁰⁴ BCA, Kutu No: 124, Dosya No: 79, Sıra No: 16, Dosya Ek: 1-36, Fon Kodu: 30-18-1-2, Tarih: 14.10.1950

²⁰⁵ Feridun Cemal Erkin, *a.g.e.*, 2008., s. 33

²⁰⁶ BCA, Kutu No: 63, Dosya No: 386, Sıra No: 5, Dosya Ek: E4, Fon Kodu: 30-01-0-0, Tarih: 00.04.1959

²⁰⁷ *Milliyet*, 5 Nisan 1959, s. 1

²⁰⁸ *Milliyet*, 12 Nisan 1959, s. 5

ABD'de olan Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve Dördüncü Daire Müdürü Z. Tepedelen heyete daha sonra ABD'den gelerek Madrid'de katıldılar.²⁰⁹ Menderes ve heyeti 15 Nisan günü Barcelona'ya vardı.²¹⁰ İspanya'da Menderes ve ekibini Ulusal Ekonomi Konseyi Bakanı ve Başkan Yardımcısı Pedro Gual Vilalbi karşıladı. Barcelona'da Menderes onuruna dans gösterileri düzenlendi, ziyafetler verildi.²¹¹ Daha sonra heyet ve Pedro Gual Vilalbi İspanya'nın Türk heyetine özel tahsis ettiği bir trenle Madrid'e gittiler.²¹² İspanyol "Ya" gazetesi Menderes'i; "Memleketini batılılar nazarında bulunduğu dramatik mevkiden kurtarmaya çalışan adam" olarak nitelendirdi.²¹³ O gün ABD'den Madrid'e yeni gelmiş olan Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve İspanyol Dışişleri Bakan Vekili Fernando Maria Castiello tarafından İspanya Dışişleri Bakanlığı ofisinde Türkiye- İspanya Dostluk Anlaşması imzalandı.²¹⁴ Bu anlaşma 27 Eylül 1924'te Ankara'da imzalanan ve Türkiye-İspanya arasındaki ilk resmi anlaşma olma özelliği taşıyan belgenin güncel hali olarak yenilenmişti. Anlaşmanın imzalanması dolayısıyla Madrid'de tebliğ yayınlandı ve iki memleket arasındaki samimi dostluk siyasetini tamamlayan mantıklı bir anlaşmanın yapıldığı belirtildi. İki ülke arasında ihlal edilmeyen ebedi bir dostluk ve barışın olduğu, sivil havacılık, fikri ve sinai hakları himaye, adli sahada yardımlaşma gibi alanlarda da anlaşma yapılacağı bildirildi.²¹⁵ Menderes Madrid'e varduktan hemen sonra El Pardo Sarayı'nda Francisco Franco ile görüştü. Görüşmeye Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve İspanya Dışişleri Bakanı Vekili Fernando Maria Castiella da katıldı. Franco, Fatin Rüştü Zorlu ve Adnan Menderes'e Isabel Nişanı'nın Büyük Salıp Şövalye rütbesi verdi. Daha sonra El Pardo Sarayı'nda Menderes onuruna bir öğlen yemeği verildi.²¹⁶ Madrid'deki İspanyol gazetelerine beyanat veren Menderes: "Dost İspanya'yı ziyaret etmekten memnuniyet duyuyorum. Mevcut ananevi dostluğun ve asırlardır devam eden kardeşçe münasebetlerimizin bu ziyaret münasebetiyle daha da sağlamlaşacağından eminim. Memleketinize karşı beslediğim dostluk hislerimi bilhassa tebarüz etmek isterim." cümlelerini kurdu.²¹⁷ Adnan Menderes ve heyeti Franco ile görüştüktan bir gün sonra Madrid'ten Valencia'ya geçerek İspanya'dan

---

²⁰⁹ *Dünya*, 1 Nisan 1959, s. 5

²¹⁰ *Dünya*, 16 Nisan 1959, s.5

²¹¹ https://www.youtube.com/watch?v=L9V_hC3vRg4 (Erişim Tarihi: 15.11.2019), Çev. Mehmet Sait Şener, Informacion de Rte.es, No- Do 851 A- 851 B

²¹² *Dünya*, 16 Nisan 1959, s. 5

²¹³ *Milliyet*, 15 Nisan 1959, s. 1

²¹⁴ *Milliyet*, 17 Nisan 1959, s. 5

²¹⁵ *Milliyet*, 17 Nisan 1959, s. 5

²¹⁶ *Milliyet*, a.g.y.

²¹⁷ *Milliyet*, 17 Nisan, 1959, s. 1

Giresun Muhribi ile ayrıldı. Menderes'e Madrid'e gelene kadar İspanya Dışişleri bakan Vekili Castiella refakat etti.²¹⁸ İspanyol gazetecilerin sorularını yanıtlayan Menderes, İspanyol halkının kendisine gösterdiği alakadan çok büyük mutluluk duyduğunu belirtti. Menderes İspanyol gazetelerine düşüncelerini: *"İspanya'nın ehemmiyeti ile mütenasip alakaya mazhar olmasının teminine gayret etmek bütün hür milletlerin yararına bir hareket olur. Türkiye'nin böyle bir inkişafın bir an evvel meydana gelmesini kuvvetle arzu ettiğinden emin olunmak lazım geldiğini kaydederken dost İspanyol milletinin refah ve tealisi hususunda içten gelen temennilerimi arz etmek isterim."* cümleleriyle belirtti.²¹⁹ Ayrıca Menderes, İspanya'nın çok şanlı bir tarihe sahip olduğunu, bu şanlı tarihin getirisiyle de İspanya'nın Türkiye'nin en iyi dostlarından biri olduğunu ve büyük tarihlere sahip her devlet gibi Türkiye- İspanya ilişkilerinin de bundan sonra daha da iyiye gideceğini söyledi. İspanyol gazeteleri Menderes'in ziyareti boyunca Türkiye hakkında çok olumlu başlık attılar. Bu olumlu başlıkların sebebi hiç şüphesiz ki İspanya, İç Savaş sonrasında yalnız kaldığı ve içine kapandığı içindi. Bu içe kapanış dolayısıyla ilişki kurulan her yeni ülke İspanya basınında heyecanla karşılanmaktaydı. Ayrıca anlaşmanın Akdeniz havzasında sulh ve istikrarın sağlanması hususunda büyük desteği olacağı da beklendiğinden iki ülkenin anlaşmadan sağlayacağı menfaat çoktu. Adnan Menderes ve heyetini Türkiye'ye getiren Giresun ve Gelibolu muhripleri fırtınaya tutulunca heyet özel bir uçakla ülkeye dönmek zorunda kaldı.²²⁰ Bu noktada Menderes'in İspanya gezisini haber yapan birçok gazetede dikkat çeken şey Menderes'in Gelibolu muhribiyle mi yoksa Giresun muhribiyle mi gittiğinden tam olarak emin olunamamasıdır. Anladığımız kadarıyla iki muhrip de İspanya'ya heyetle beraber gitmiştir ve heyet dönerken bir noktaya kadar Giresun muhribini kullanmıştır. Lakin İspanya'ya giderken heyetin kullandığı muhribin Giresun mu Gelibolu mu olduğu gazetelere göre kesin değildir. 1959 anlaşmasından sonra imzalanan diğer anlaşma ise 15 Temmuz 1974 tarihinde imzalanan Hava Ulaştırma Anlaşması oldu. Anlaşmayı Türkiye adına imzalayan kişi Zeki Kuneralp'ti.²²¹

Franco, ülkeye gelen her yabancıya İspanya'nın görkemini göstermeyi büyük bir görev olarak görüyordu. İspanya'ya yeni gelen büyükelçilerin güven mektuplarını on beş günde bir

---

²¹⁸ *Milliyet*, 20 Nisan 1959, s. 1

²¹⁹ *Milliyet*, a.g.y.

²²⁰ *Dünya*, 20 Nisan 1959, s.3

²²¹ BCA, Kutu No: 318, Dosya No: 54, Sıra No: 11, Dosya Ek: 107-315, Fon Kodu: 30-18-1-2, Tarih: 15.07.1974

alan Franco, yeni gelen elçileri için on beş günde bir öyle görkemli bir tören hazırlıyordu ki tören adeta milli bayram havasında geçiyordu. Her elçi özel olarak büyükelçilik binalarından El Pardo Sarayı'ndan gelen arabalarla alınıyor ve tam sarayda olunacak saat hesaplanmış bir şekilde ağır ve şatafatlı bir törenle, yollar kapatılarak saraya buyur ediliyordu. Sarayın büyük salonunda Franco, Dışişleri bakanı ve saray heyeti büyük ve görkemli bir dekor önünde bekliyor, her gelen büyükelçinin mektubunu aldıktan sonra büyükelçiyle konuşmak için onu küçük bir salona alıyordu. 1953 yılında daha önce Washington elçisi olan ve orada çok büyük başarılarla imza atan Türkiye büyükelçisi Feridun Cemal Erkin Madrid'e elçi olarak atandı. Erkin'in güven mektubunu alan ve onunla bir müddet sohbet ettikten sonra sohbetten memnun olduğunu söyleyen Franco daha sonra Cortesler ikinci başkanı ve Erkin'in arkadaşı olan Lequerica'ya, Washington'dan aldıkları raporlara göre Erkin'in oradaki görevi sırasında çok büyük işler yaptığını ve böylesine iyi bir büyükelçinin Madrid'e gönderilmesini anlayamadığını, bu işte bir bit yeniği olduğunu düşündüğünü söylemiştir.²²²

Franco döneminde Türkiye ile İspanya arasında klasik diplomatik yazışmalar ile dostluk ve ticaret anlaşmaları dışında herhangi göze çarpan bir ilişki kurulmamıştır. Bu durumun sebepleri olarak Türkiye'nin daha çok ABD ve İspanya'nın kuzeyindeki Avrupa devletleri ile temas kurması ve bu tarihlerde kendi iç işlerinin de çok iyi durumda olmaması; İspanya'nın ise İç Savaş'tan sonra kendi içinde iç huzursuzluğunun Franco dönemi boyunca sabit kalması ve de İspanya'nın başka devletlerle ilişki kurma tarihinin çok geç olması maddeleri görülebilir.

İki ülke arasında tarihte çok büyük ilişkiler kurulmamasına rağmen Türkiye ile İspanya arasında birçok açıdan benzerlikler vardır. Coğrafya ve iklimin milletleri psikolojik olarak da etkilediği düşünülürse iki devletin tarihi açıdan da birçok noktada birbirine benzemesi kaçınılmaz olacaktır. Kastilya Krallığı ile Osmanlı İmparatorluğu hemen hemen aynı tarihlerde güç kaybetmeye başlamıştır.²²³ Bu tarih 1600'lü yılların sonlarına dayanmaktadır. Bu iki imparatorluk Akdeniz'in paylaşımı açısından birbirine rakip sayılabilirdi. İkisi de bir yarımada kuruluydu; Osmanlı İmparatorluğu Anadolu yarımadasında, İspanya İmparatorluğu ise İber yarımadasında. İkisi de çok önemli boğazlara, su yollarına sahipti. Coğrafyaların ülkelerin kaderini etkilediğini düşünürsek hemen hemen aynı zamanlarda iki

---

²²² Erkin, *a.g.e.*, s.9

²²³ Gabriel Jackson, *The Spanish Civil War Domestic Crisis or International Conspiracy?*, D.C. Heath and Company, Boston, 1967, s. 51

ülkede de aynı olayların meydana gelmiş olması tesadüfi değildir. Türk halkının İspanyol halkından en büyük farkı Osmanlı İmparatorluğu yıkılırken topraklarına saldıran başka uluslara karşı bir olup cumhuriyeti kurmasıdır. İspanyol halkı ise hiçbir zaman ülkeyi kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalmadan yumuşak bir şekilde cumhuriyet rejimine sahip olmuştur. Türklerin ortak düşmana karşı bir olup ülkelerini kurtarması kurulan cumhuriyetin kökenlerini sağlamlaştırırken, İspanya kendi içinde sağ- sol ayrılığına düşerek cumhuriyetin köklerini sağlamlaştıramamış ve ülke kendi milletinin birbirine düşman olduğu günleri yaşamıştır. Bir diğer ve belki de en büyük fark da Osmanlı askeriyesinin cumhuriyet rejimini sol sisteme ve Sovyet ruhuna bağlamadan milliyetçi değerlerle bir araya getirerek ülke halkının psikolojisine uygun bir şekilde uygulamasıdır. Bu noktada Mustafa Kemal gibi dahi subaylar yetiştiren Osmanlı askeriyesinin payı büyüktür. Fakat İspanyol İmparatorluğu'nun askeriyesi cumhuriyet rejiminin köklerini daima sol ve Sovyetler ile bir arada görmüş ve cumhuriyeti tehdit sayarak monarşiye sarılmıştır. Bu durum da İspanya halkının yarısının isteklerine ters düşünce İspanya İç Savaşı'nın patlak vermesi kaçınılmaz olmuştur.

1.3.4. Franco'nun Vefatı

Franco, Temmuz 1974'te kalp damarlarındaki pıhtılaşma sebebiyle hastaneye kaldırıldı. 1975 yılının İspanyol gazeteleri artık "*Franco Ölüyor*" başlıkları atıyorlardı. Franco'nun onu hastaneye ziyarete gelen ziyaretçilerin neden geldiklerini merak ettiği ve "Vedalaşmak için" cevabını aldığında "Nereye gidiyorlar ki?" diye sorduğu belirtilmiştir. Bu soru onun aslında hayata ne kadar bağlı olduğunu göstermektedir. Öyle ki daha fazla hastanede kalmak istememiş ve El Pardo Sarayı'nda sağlığı için özel bir oda donatılmıştır.²²⁴ Franco, doktorlarına ölmenin ne kadar zor olduğundan ve bu kadar zor olacağını tahmin etmediğinden bahsediyordu. İktidarının hâlâ devam ettiğini halka göstermek için hastaneden ayrılarak saraya geçen Franco, çok rahatsızlanıp komaya girince ailesinin isteğiyle Ekim sonunda yeniden La Paz Hastanesi'ne taşındı. Parkinson, mide ve böbrek rahatsızlığı olan Franco'nun bir süre sonra böbrekleri tamamen iflas etti ve ateşi 33 dereceden yukarı çıkmadı.²²⁵ Birkaç ameliyat daha oldu fakat 20 Kasım 1975'te vefat etti. Franco'nun son sözünün "*Lütfen beni bırak. Ölmek ne kadar zor!*" olduğu doktorları tarafından beyan edildi. Franco'nun son mesajını hükümet başkanı Carlos Arias Navaro televizyona çıkararak tüm İspanya'ya okudu. "*İspanya'nın, büyük İspanya'nın bağımsız ve birlik içinde İspanya olmasına yardımcı olanlara teşekkür ederim. Ölümünden sonra bu birlik ve beraberlik içinde İspanya halkına bu duygularıma ve dileklerime uymalarını tavsiye ederim. Beni kendilerine düşman görenlerden tüm kalbimle özür dilerim. Ben onları hiçbir zaman düşman olarak görmedim. Yeni lideriniz Prens Carlos'a tüm kalbinizle inanınız ve onu destekleyiniz. Unutmayın ki İspanya'nın ve Hristiyan aleminin düşmanları her an harekete hazırdır. Carlos'a güvenin, her an barış ve birlik içinde olun.*" cümleleri Franco'nun İspanyol halkına ve dünyaya bıraktığı son cümleler oldu.²²⁶

Türk basını da Franco'nun ölümüne oldukça ilgi gösterdi. Dünya gazetesi ölümü "*Franco Öldü*" başlığıyla dış haberler kısmında duyurdu. Franco öldükten sonra yerine kral olarak Juan Carlos'un geçeceğini söyleyen gazete Juan Carlos'un, Franco'nun ağır rahatsızlık geçirdiği 10 Temmuz- 12 Eylül 1974 tarihlerinde ülkeyi idare eden geçici devlet başkanı olduğunu yazdı.²²⁷ Franco'nun ölüm saati resmi kayıtlara göre İspanya saati ile gece

²²⁴ Payne and Palacios, *a.g.e.*, s. 496

²²⁵ Payne and Palacios, *a.g.e.*, s. 497

²²⁶ *Hürriyet*, 21 Kasım 1975, s. 15

²²⁷ *Dünya*, 21 Kasım 1975, s. 1

03:20'dir. Generalin ölüm haberinin İspanya'nın resmi haber ajansı Cifra tarafından duyurulduğu belirtilmiştir.

Vefattan hemen sonra sabah saat 07:15'te İspanya radyoları yayınlarını kesti ve Haber Alma Bakanı Leon Herrera Esteban haberi hükümet adına resmen açıkladı. Gazeteler yeni kral Juan Carlos ve Franco'nun biyografilerine de yer verdi.²²⁸ Türk gazeteleri Franco'nun ölümünü İspanya'yı kıta Avrupası'nın diğer devletlerinden ayıran en büyük engelin ortadan kalkması olarak değerlendirdi. Cenaze El Pardo Sarayı'ndan 22 Kasım sabah 09:00'dan diğer sabaha kadar halkın ziyaretine açık olarak durdu, sonra da La Paz Hastanesi'nde tahnit edildi.²²⁹ Vefat haberi duyurulduktan sonra tüm İspanya radyo ve televizyonlarında İspanya milli marşı çalındı. Ardından İspanya'da milli yas ilan edildi ve devlet memurları tarafından tutulacak matem otuz gün süreceği ve bu süre içinde memurların kollarında siyah birer bant taşımaları gerektiği emri verildi. La Paz Hastanesi yetkililerinin verdikleri bilgiye göre 82 yaşındaki generalin öldüğünde başucunda damadı, dört torunu ve torunlarından birinin eşinin bulunuyordu. Carmen Polo ise o esnada El Pardo Sarayı'nın başka bir odasında dua etmekteydi. Otuz iki doktor Franco'nun başında beklemiş, İspanyollar sarayın önünde ilahiler okumuş ve Franco'nun odasına çiçekler fırlatmışlardır.²³⁰ İspanya'da belli bir kesimin hüznü boğulmasına neden olan vefat uluslararası arenada aynı etkiyi yapmadı. Nato İspanya'ya başsağlığı telgrafı çekmeyeceğini beyan etti.²³¹ İspanya da zaten batılı devletleri cenazeye çağırarak istemiyordu. Nato'nun telgraf yollamama açıklamasına rağmen ortak pazar yetkilileri İspanya'ya bir telgraf çekerek Juan Carlos'un yeni dönemde demokratikleşme yönünde çabaları olması halinde ülkenin ortak pazara alınabileceğini belirttiler.²³² Franco 22 Kasım'da halkın son kez vedalaşması için El Pardo Sarayı'nda katafalka konuldu ve sadece o gün yaklaşık 140.000 İspanyol katafalkı ziyaret etti. Aynı gün Juan Carlos'un yemin töreni Cortes'te²³³ yapıldı ve törenden sonra Juan Carlos İspanya'yı nasıl yöneteceği hakkındaki düşüncelerini paylaştı.²³⁴ Juan Carlos'un konuşması radyo ve televizyonlarda canlı olarak yayınlandı. Yeni kral konuşmasında İspanya tarihinde bir barış, refah ve çalışma döneminin başladığını söyledi. Değişik görüşleri ulusal bir amaç uğrunda

---

²²⁸ *Dünya*, 22 Kasım 1975, s.6

²²⁹ *Hürriyet*, 21 Kasım 1975, s. 2

²³⁰ *Tercüman*, 21 Kasım, s. 7

²³¹ *Cumhuriyet*, 21 Kasım 1975, s. 1

²³² *Cumhuriyet*, 21 Kasım 1975, s. 9

²³³ Cortes: İspanyol parlamentosu.

²³⁴ *Tercüman*, 23 Kasım 1975, s. 7

tek noktada toplamaları gerektiğinden, İspanya'nın birinci askeri olarak kendisini ordunun ilerlemesine adayacağından, kültür dünyasını İspanya'yı tanıtmaya çağırdığından, özgür ve modern bir toplumun basın ve haberleşme özgürlüğünün mevcut olacağından bahsetti.²³⁵ Cenazeye dünyanın dört bir yanından devlet başkanları iştirak ederken İngiltere parlamentosunda cenazeye temsilci gönderip göndermemekle ilgili sorunlar çıktı. Başbakan Wilson, Lordlar Kamarası'nın başbakanının cenazeye gideceğini belirtirken, parlamento, başbakana bu konu hakkında bir kere daha düşünmesi gerektiğini söyledi. Parlamantonun bu tavrı İngiltere'nin İç Savaş'taki malum tavrı olmakla beraber aynı zamanda Wilson Hükümeti'nin İşçi Partisi mensuplarından oluşmasından da kaynaklanmaktadır. İngiliz İşçi Partisi'ne mensup devlet adamları ve İç Savaş'ta İspanya'ya destek vermeyen devlet adamları bu konu hakkında parlamentoda birbirlerine düştü. Çeşitli ülkelerin devlet başkanları Juan Carlos'a taziye mesajları çekti. Suriye'de üç gün yas ilan edildi ve bayraklar yarıya indirildi. Kissinger, İspanya Dışişleri Bakanı'na telgraf çekerek İspanya tarihinin büyük bir döneminin bu ölümle sona erdiğini belirtti. Türkiye'den hem cenazeye hem de Don Carlos'un kraliyet törenine katılmak üzere Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Büyükelçi Fuat Bayramoğlu, Cumhurbaşkanı Yaveri Deniz Kurmay Yarbay Çetin Ersarı ve Dışişleri Bakanlığı Protokol Daire Başkanı Ortaelçi Nihat B. Ermen'den kurulu bir ekip yollandı.²³⁶ Şili'yi temsil etmek üzere Madrid'e gelen Şili diktatörü General Pinochet: "*Bize izleyeceğimiz yolu Franco gösterdi.*" diyerek Franco'yu övdü. Batı Almanya devlet başkanı Martin Scheel, Fransa Devlet Başkanı Valery d'Estaing, ABD başkan yardımcısı Nelson Rockefeller, eski Yunan kralı Konstantin gibi isimler cenazeye katılanlar arasındaydı.²³⁷ Vatikan'ın Basklı isyancıları "İdam etmeyin." talimatına uymadan aylar önce kurşuna düzen Franco'nun cenazesine Vatikan'dan kimse katılmadı.²³⁸ Oysa Vatikan İç Savaş esnasında ve sonrasında Franco'nun bir numaralı destekçisi konumundaydı. İç Savaş'ı bir zamanlar haçlı seferlerinin devamı olarak gören Vatikan'ın cenazeye kimseyi yollamaması tarihin bir ironisi olarak görülebilir.

Francisco Franco, İç Savaş'ta vefat etmiş her görüşte insanın da yattığı bir mezarlık olan Valle de los Caidos'a gömüldü.²³⁹ İspanyol Komünist Partisi lideri Santiago Carillo ise Atina'da yaptığı basın toplantısında Juan Carlos'un İspanya tahtına oturmasına Franco'nun

²³⁵ *Cumhuriyet*, 23 Kasım 1975, s. 9

²³⁶ BCA, Kutu No: 343, Sıra No: 89, Dosya No: 3, Dosya Ek: 105-526, Fon Kodu: 30-18-1-2, Tarih: 20.11.1975

²³⁷ *Cumhuriyet*, 23 Kasım 1975, s. 9

²³⁸ *Yeni Asya*, 22 Kasım 1975, s. 3

²³⁹ Valle de los Caidos: Şehitler Vadisi.

karar verdiğini, Franco'nun mezardan bile olsa İspanya'yı yönetmeye devam ettiğini söyledi ve tüm İspanyolları demokrasinin kurulması için greve davet etti. İspanyol Sosyalist Partisi ise krallığın sürüp sürmeyeceğine halkın karar vermesi gerektiğini ve bunun için seçim yapılması gerektiğini öne sürdü.²⁴⁰ Ayrıca Franco'nun ölümünden beri ülke içerisindeki ilk sağ- sol çatışması ortaya çıktı ve Barcelona'da eli sopalı iki grup kavga etti.²⁴¹

1939-1975 yılları arasında İspanya'yı ülkenin daha önce görmediği bir yönetim anlayışıyla yöneten Francisco Franco, dünya tarihinde tartışmalı bir figür olmaya daima devam edecektir. İspanya toplumu onun hatırasıyla henüz barıştı mı ya da barışabilir mi bilinmez fakat Franco hakkında soru sorma fırsatı bulduğumuz birçok İspanyolun onun hakkında konuşmak istememesi ve sessiz kalması hatıralarla henüz barışılmadığı anlamına gelebilir. Ülkelerin tarihlerinden geçen siyasilere yaptıklarıyla barışılıp barışılmaması gerekliliği ise tartışmaya açık bir konudur. Franco hiç şüphesiz kendi içinde devletini seven ve ona daima hizmet etmeye çalışan bir liderdi. Fakat bunu baskı, yıldırma ve binlerce vatandaşı öldürme politikası ile yaptı. Bu faaliyetleri de onun dünyadaki ününün ülkesini seven ve onun için çalışan bir devlet adamı değil de zorba bir diktatör olarak yayılmasına sebep oldu. İspanya'da bugün dahi Franco hakkında tartışmalar devam etmekte. Öyle ki şu an iktidarda olan İspanyol Sosyalist İşçi Partisi PSOE Franco döneminde isim verilen tüm sokakların ismini değiştirme kararı aldı ve bunu yavaş yavaş uygulamakta. Ayrıca Franco'nun mezarı, bulunduğu Valle de los Caidos'tan 24 Ekim 2019 tarihinde Madrid'deki Mingorrubio aile mezarlığına taşındı. İspanya Başbakanı ve PSOE başkanı Pedro Sanchez ahlaki açıdan utanç verici olan bir durumun sona erdiğini ve Şehitler Vadisi'nde artık sadece diktatörlük rejimi mağduru olmuş kimselerin yatacağını belirtti.²⁴²

---

²⁴⁰ *Cumhuriyet*, 23 Kasım 1975, s. 9

²⁴¹ *Cumhuriyet*, 23 Kasım, 1975, s. 9

²⁴² <https://www.ntv.com.tr/galeri/dunya/ispanya-diktatoru-franconun-mezari-tasiniliyor,etSF7erk1kO0z9L5DbMoAg/sKk1Os0KZUaEKcm9dX9qSA> (Erişim Tarihi: 20.11.2019)

1.3.5. Franco Sonrası İspanya

Franco'nun vefatı, otuz altı yıldır diktatörlükle yönetilen İspanya'yı beklenildiği gibi büyük bir boşluğa düşürmedi. Franco'nun ölümünden sonra yerine geçecek kişi olarak Juan Carlos'u ataması İspanya'da tepkilere neden oldu. İspanyol cumhuriyetçi kesim Franco'nun ölmediğini ve mezardan da olsa İspanya'yı yönetmeye devam ettiğini söyledi. Franco kimilerine göre Hitler ve Stalin'den sonra en çok ölüm fermanı imzalayan kanlı bir diktatördü; kimilerine göre ise İspanya'yı modern bir devlet yapan ve İspanyol halkının gelirini kişi başı 35 bin liraya çıkararak İspanya'yı kalkındıran kişiydi. Bir kesim tarafından çok seviliyorken bir kesim tarafından nefret ediliyordu. İç Savaş sırasında ve sonrasında kilise her ne kadar çok baskın olsa da Franco'nun iktidar yıllarının sonlarına doğru değişen jenerasyonun da katkısıyla etkisini kaybetmeye başladı. Gelişen İspanya artık kiliseye kafa tutuyordu ve görünen o ki krallık yönetimini istemiyordu.²⁴³ Juan Carlos'un başa geçmesi sadece cumhuriyetçi kesimi değil aşırı sağcı Francocu kesimi de rahatsız etti. Onlara göre Juan Carlos hiçbir zaman İspanya'ya kral olabilecek yetenekte bir adam değildi. Özellikle falanjistler prensi fazla liberal buluyordu. Eski Yunan kralı Konstantin'in kız kardeşiyle evli ve üç çocuk babası olan Juan Carlos, tüm bu muhalefetlere rağmen İspanya'nın başındaki yeni isimdi. Juan Carlos kral olduktan sonra İspanya Avrupa'ya yakınlaşmaya başladı. AET²⁴⁴ ve NATO, İspanya'nın kendilerine katılması için demokrasiye dönüş yolunda adımlar atması gerektiğini belirttiler. Bir AET yetkilisi liberalleşme adımlarının aslında AET'ye atılacak adımlar olduğunu söyledi.²⁴⁵

Juan Carlos ve ailesiyle çok ilgilenen Hürriyet Gazetesi Juan Carlos tahta çıktıktan sonra yeni Kraliçe Sophia'ya özel ilgi gösterdi ve sadece kraliçeyi anlatan özel bir köşe hazırladı. Bu köşede Sophia'nın Juan Carlos ile nasıl evlendiği ve 7 yaşındaki oğulları Felipe'nin velayet ilan edildiğine değinildi. Fakat özellikle değinilen ve irdelenen asıl konu Sophia'nın babasının eski Yunan Kralı, abisinin de 1973'te Yunanistan'da cumhuriyet ilan edilmesiyle devrilen eski Yunanistan Kralı olduğudur. Gazete sanki Kraliçe Sophia ile özel röportaj yapmış gibi Kraliçe'nin eskiden bir gün asla İspanya kraliçesi olabileceğini hayal

²⁴³ *Hürriyet*, 21 Kasım 1975, s. 8- 9

²⁴⁴ AET: Avrupa Ekonomik Topluluğu

²⁴⁵ *Yeni Asya*, 22 Kasım, 1975, s. 3

edemeyeceğini ve abisinin devrilmesinin acısını hala yaşadığını belirtmiştir.²⁴⁶ Her ülkeden kralliyet ailesi üyelerine ilgi gösteren gazeteler kervanına Hürriyet de katılmıştır.

Juan Carlos tahta çıkar çıkmaz idam cezalarını otuz yıl hapis cezasına çevirdi. Bu kanundan 22 Kasım 1975'ten önce suç işlemiş olanlar yararlanabilecekti. Bölücülük ve komünizm propagandası yapanlar affın dışında tutulurken; siyasi, askeri ve özel suçlar af kanununun içinde tutuldu.²⁴⁷ İspanyol sendika liderlerinden Marcelino Camacho 30 Kasım 1975 gecesi Madrid'deki Cacabanchel Hapishanesi'nden çıkarıldı.²⁴⁸ Bu af İspanya çapında büyük şaşkınlığa yol açtı. Aynı zamanda af, İspanya'nın özgür günlerine geri dönüşün bir belirtisi olarak da görüldü. Ordudaki küçük rütbeli subaylar daha reformistlerdi. Belli başlı suçluların hapisten çıkarılması reformunu hoş görüyorlardı lakin büyük rütbeli subaylar bu yumuşamadan memnun değillerdi. Ordunun aşırı sağcı yüksek rütbeli subay grubu "Fuerza Nuvera" zamanla askeriyedeki gücünü kaybetti. "Yüzbaşı Komiteleri" isimli genç subaylardan oluşan grup ise her geçen gün etkinliklerinde güçlendi.²⁴⁹ Fakat yine de Yüzbaşı Komiteleri grubu ılımlı da olsa demokratik cunta yanlısı olduğundan zamanla dağıldı. "Katolik Merkezçiler" adı verilen reformist yüksek rütbeli subaylardan oluşan grup, ülkedeki reformist Katoliklerle iş birliği içindeydi. Grup zamanla politika ile çok içli dışlı olmaları dolayısıyla istifaya zorlandılar. "Liberal Müdahaleciler" grubu ise Franco hastalandığında Juan Carlos'u geçici olarak başa geçirip ülkeye demokrasi getirmeye çalışan yüksek rütbeli subaylardan oluşan bir gruptu. Demokrasi çabaları kısa vadede gerçekleşemese de bu grup uzun yıllar boyunca etkinliğini sürdürdü. Fraca, Areilza ve Silva ittifakı ise liberal ve muhafazakâr üyelerini içinde barındırıyor ve İspanya'nın yeni anayasasının taslaklarını oluşturacak grup olarak görülüyordu. Bu örgütün bir referandum sonucunda krallığa son verip cumhuriyeti getirmek istediği söylentiler arasındaydı. Fakat bu hiçbir zaman mümkün olmayacaktı. Falanjist Grup ise son zamanlarda güç kaybetmesine rağmen hala İspanya'nın en gözde örgütlerinden birisi ve resmi tek partisiydi. Örgüt, Franco öldükten sonra da İspanya'da kuvvetli bir şekilde tutunmaya devam etti. Bu örgütü Fernandez Cuesta Oriol ve Fernandez de la Mora yönetmekteydi.²⁵⁰ İspanyol solu ise Franco öldükten hemen sonra çok güçlenmeye başladı. Zaten Franco ölmeden önce sol gruplar iki büyük sol grup içerisinde

---

²⁴⁶ *Hürriyet*, 22 Kasım 1975, s. 11

²⁴⁷ *Yeni Asya*, 22 Kasım, 1975, s.3

²⁴⁸ *Yeni Asya*, 1 Aralık 1975, s. 1

²⁴⁹ *Cumhuriyet*, 21 Kasım 1975, s. 9

²⁵⁰ *Cumhuriyet*, a.g.y.

bir araya gelmişlerdi. Marksist olmayan sol gruplar "Demokratik Platform" adı altında birleştiler. PSOE, İspanya Sosyalist Demokrat Partisi, Devrimci İşçiler Örgütü, Karlist Parti, ASA²⁵¹, UGT ve diğer küçük sosyalist gruplar Demokrat Platform'u oluşturdular. Demokratik Cunta Grubu'nda ise PCE, İspanya Emek Partisi, Sosyalist Halk Partisi, Komünist İşçi Sendikaları Konfederasyonu, Kızıl Bayrak Örgütü ve diğer küçük komünist gruplar yer aldı. Daha sonra ise İberik Sosyalist Konferansı adı altında başka bir sol cephe oluştu. Katalan Sosyalist Partisi, Galiçya Sosyalist Partisi, Valencia Sosyalist Partisi, Sosyalist Yeniden Kuruluş Hareketi bu konferansı oluşturdular. ETA, FRAP²⁵² ve OLLA²⁵³ gibi örgütler ise diğer sol örgütlerden bağımsız olarak etkinliklerini sürdürdüler. Muhalefetteki liberal isimler de Demokratik Platform'a katılmak istediler lakin Sosyalist İşçi Partisi bu talebi geri çevirdi.²⁵⁴ İspanya dışında yaşayan ve İspanya'ya dönemeyen komünistler için de Ulusal Falanj Danışmanı Nicholas Franco tarafından, İspanyol komünistlerinin bugünkü anayasayı kabul etmeleri koşuluyla ülkeye geri dönebileceklerini bildiren bir anlaşma okundu ve bu anlaşmada onlara tam güvenlik sağlanacağı belirtildi. Yurtdışında olan İspanyol Komünist Partisi Genel Sekreteri Santiago Carillo ise bugünkü anayasayı asla kabul etmeyeceklerini söyleyerek teklifi reddetti. Genel Sekreter, yapıcı bir politikaya hazır olduklarını ama diğer partileri desteklemeyen, siyasi kuruluşları ve sendikaları yasaklayan bu anayasa denilen şeyin altına hiçbir zaman imza atamayacaklarını belirtti.²⁵⁵ Komünist Partisi yetkilileri 28 Kasım'da gizli bir toplantı yaparak Carabachel'de hükümeti eleştiren bir grubun hükümet tarafından bastırılmasını kınadı. Parti yetkilileri bu olayın Kral Carlos'un ülkeyi yönetememesinin ilk emareleri olduğunu belirttiler. Ayrıca Komünist Parti kralı tanımadığını açıkladı.²⁵⁶

1. Juan Carlos 2014 yılına kadar krallığa devam etti. Parlamenter monarşi ile yönetilen devlette her ne kadar kraliyetin sadece sembolik bir önemi olsa da hanedan sürdürülmeye devam etmektedir. Juan Carlos 2014'te tahtı 3. Oğlu 6. Felipe'ye bıraktı. Günümüzde hala kral olan 6. Felipe'nin ise tahtını ilerde büyük kızı Asturias Prensesi Leonor'a bırakması bekleniyor.

---

²⁵¹ ASA: Endülüs Sosyalist Birliği

²⁵² FRAP: Anti Faşist Devrimci Yurtsever Cephe

²⁵³ OLLA: Silahlı Mücadeleyle Kurtuluş Örgütü

²⁵⁴ *Cumhuriyet*, 21 Kasım 1975, s. 9

²⁵⁵ *Cumhuriyet*, 27 Kasım 1975, s. 3

²⁵⁶ *Cumhuriyet*, 29 Kasım 1975, s. 3

Franco'dan sonra birçok parti kuruldu ve İspanya'nın birçok başbakanı oldu. Bu isimler maddeler halinde tarihleriyle belirtilmiştir.²⁵⁷

- 15 Temmuz 1976- 29 Ocak 1981: Adolfo Suarez
- 29 Ocak 1981- 2 Aralık 1982: Leopoldo Calvo Sotelo y Bustelo
- 2 Aralık 1982- 5 Mayıs 1996: Felipe Gonzales
- 5 Mayıs 1996- 17 Nisan 2004: Jose Maria Aznar
- 17 Nisan 2004- 27 Aralık 2011: Jose Luis Rodriguez Zapatero
- 21 Aralık 2011- 1 Haziran 2018: Mariano Rajoy
- 1 Haziran 2018- günümüz: Pedro Sanchez

Bugün iktidardaki PSOE tarafından yönetilen İspanya, Avrupa Birliği'ne uyum sağlamış, Franco rejiminin etkisinden tamamen kurtulmuş ve o günleri sadece tarih sayfalarında anmakla yetinen, yıllık turist sayısı tüm dünyadan ülkenin güzelliklerini görmeye gelen insanlarla beraber 82,6 milyona kadar çıkan bir ülke.²⁵⁸ Her ne kadar ülkede 2008'den 2011'e kadar büyük ekonomik krizler meydana gelse ve özellikle Rajoy'un başbakanlığı döneminde kraliyet ailesinde büyük skandallar meydana çıksa da, İspanya tarihte çok daha ağır vakalarla karşılaşmış ve bunların üstesinden geldi.

İspanya'nın yaşadığı en son kriz tüm dünyayı etkisi altına alan Covid 19 pandemisi oldu. İspanya son yüzyılın en büyük pandemisinden dünya çapında en çok etkilenen ilk beş ülke arasına girdi. 31 Ocak'ta ülkede ilk pozitif vaka bildirildi. 14 Mart'ta halkın evden çıkmaması gerektiği duyuruldu ve bu durum 29 Mart 2020'de zorunluluk haline getirilerek ülkede olağanüstü hal ilan edildi ve acil işlerde çalışmayan insanlar dışında hiç kimsenin evden çıkmasına izin verilmedi.²⁵⁹ Haziran ayında yeni normale dönme çalışmalarına başlayan İspanya, 1 Temmuz 2020'den itibaren belli ülkelere turist giriş çıkışını serbest hale getirdi.²⁶⁰ Toplamda 314.196 kişinin hasta olduğu ülkede iyileşen hasta sayısı 150.213 vefat

---

²⁵⁷ W. Phillips and C. Phillips, *a.g.e.*, s. 324

²⁵⁸<https://www.aa.com.tr/dunya/ispunya-gecen-yil-rekor-sayida-turist-agirladi/1366706> (Erişim tarihi: 30.01.2020)

²⁵⁹<https://www.euronews.com/2020/03/25/coronavirus-spain-surpasses-china-in-the-overall-number-of-covid-19-deaths> (Erişim tarihi: 09.08.2020)

²⁶⁰<https://www.bbc.com/news/business-52800611> (Erişim tarihi: 09.08.2020)

sayısı 28.499 olarak kayıtlara geçti.²⁶¹ Yakın tarihte ilk kez İspanya İç Savaşı'nda vefat eden insan sayısına yaklaşılması açısından da bu rakamlar önemlidir. Covid 19 pandemisiyle beraber İç Savaş sonrası en büyük krizlerinden birini yaşayan İspanya yaralarını sarmaya devam etmektedir. Tüm bu acılara rağmen İspanya, bugün Akdeniz'de, hem Afrika hem Avrupa kültürünü içinde barındıran bir inci gibi durmakta ve dünya sahnesindeki rolünü oynamaya devam etmektedir.

---

²⁶¹<https://www.coronavirus-statistiques.com/stats-pays/coronavirus-nombre-de-cas-espagne/> (Erişim tarihi: 09.08.2020)

İKİNCİ BÖLÜM

2. İSPANYA İÇ SAVAŞI- LA GUERRA CIVIL

2.1. Bir Savaşın Anatomisi

2.1.1. İç savaş öncesi İspanya'nın genel durumu

20. yüzyılın başlarında İspanya nüfusunun büyük kısmı tarımla uğraşırken çok az bir kısmı da sanayi ile uğraşıyordu. Tarım alanları İspanya'nın geneline yayılmışken sanayi bölgeleri ülkenin belli bir noktasına yığılmıştı ve diğer bölgelerle bağı pek yoktu.²⁶² İspanya sanayide atak yapmaya ve Avrupa'nın sanayi devrimine benzetmeye çalıştığı devrimine 18. yüzyılın sonunda başladı. Başlıca, pamuklu tekstil imalatı çekiyordu. Sonrasında madencilik, elektrik, çimento, kimya, inşaat, metalurji gibi alanlarda gelişme başladı. Fakat İspanya dış pazar olarak Avrupa'dan ziyade kendi imparatorluk topraklarını yani Latin Amerika'yı seçti. Zamanla Latin Amerika toprakları kaybedildikçe ve 1898'de İber yarımadası dışındaki tüm topraklar elden çıkınca başka dış pazarı olmayan İspanya çok zor durumda kaldı.²⁶³ İspanya'nın kuzey ve güneyindeki tarım bölgelerinin yönetimi farklı işliyordu. "Desamortizacion" sürecinde eskiden kilisenin olan topraklar artık satılabilir hale getirildi ve zengin çiftçilere pazarlandı. Toprağı olmayan fakir köylüler zamanla zengin çiftçilere bağlanmak zorunda kaldılar. 20. yüzyılın başında toprak sahipleri topraklarını işlemeden boş bırakmaya başladılar. Bu durum topraksız köylü arasında huzursuzluğa neden oluyordu.²⁶⁴ Küçük toprak sahipleri ya da topraksız kiracılar çoğunlukla muhafazakâr Katoliklerdi. Bunlar İspanya'nın kuzey bölgesinde yaşayan köylülerdi. Burası kuzey bölge olan Kastilya-Leon bölgesiydi ve zamanla bölgenin kendi tarımsal yapısı oluştu. Burada etkin ve örgütlü bir tarım düzeni vardı. Orta maddiyattaki köylüler de muhafazakâr oldular. Kuzeyin köylü çiftçileri İç Savaş'ta Franco kuvvetlerinin yanında duracaklardı. (Bask ve Katalonya bölgeleri hariç.) Bunun sebebi kendi Katolik sendikacı tarımsal yapılarına sahip olmalarıydı. Fakat buradaki sendikanın sol ideolojiyi akıllara getirmemesi gerekmektedir. Kuzeydeki tarım işçilerinin ideolojilerinin en büyük amacı dini mülkiyeti sosyalizme karşı savunmaktı.²⁶⁵

---

²⁶² Aydar, *a.g.e.*, s. 14

²⁶³ Aydar, *a.g.e.*, s. 15

²⁶⁴ Aydar; *a.g.e.*, s. 17

²⁶⁵ Vilar, *a.g.e.*, s.12

Güneyli köylü kesimin durumu ise daha farklıydı. Büyük mülkiyetin sahiplerinin topraklarında çalışan kimi işçiler özellikle geçici işçi oldukları ve düşük maaşla çalıştırıldıkları için gizli teşkilatlar kurmaya, kundaklamalara, yasa dışı avlanmalara başladılar. Bu olaylar 1917-1919 yılları arasında oldu ve dönem anarşist işçi isyanı yılları olarak adlandırıldı. Devlet tüm bu isyanlara karşın 1931 yılına kadar hiçbir iyileştirme girişiminde bulunmadı.²⁶⁶ 1931 yılında ilan edilen cumhuriyet sistemi içerisinde bir tarım reformundan bahsedilmiş olsa da bu reform yarım yamalak olduğundan sonradan gelecek olan sağ iktidarı kızdırmaktan başka bir işe yaramadı. Görüldüğü üzere tarım işçisinin huzursuzluğu ve adaletsiz toprak dağılımı İç Savaş'ın ayak seslerini dünyaya duyurmaktaydı.

İşçi sınıfında ise tarım sınıfına oranla durum daha farklı gelişti. İşçi sınıfı 20. yüzyıl İspanyası'nda tarım işçileri kadar kalabalık değildi. Her ne kadar işçi sınıfı daha az kişi olsa da buna rağmen büyük şehirlerde sesleri çıkan kimseler işçi sınıfına mensuptu. 1900'lerin başında Madrid ve Barcelona'nın nüfusu toplam 1 milyonken 1930'da toplam 2 milyona ulaşmıştı ve bu iki şehirde on binlerce işçi yaşamaktaydı.²⁶⁷ Valencia, Zaragoza, Malaga ve Sevilla'yı da sayarsak işçilerin hareketlerinin ülkede çıkacak bir iç savaşa etki etmeyeceğini düşünmek yanlış olur. Özellikle 1931 ve 1936'da yapılan Madrid grevleri, Sevilla ve Zaragoza'daki devasa grevler ve işçi eylemleri İç Savaş'ın adımları olarak gösterilebilir.²⁶⁸ Bütün İspanya'da işçi kesiminin oranı %25 iken Katalonya'da %45'ti. Katalan anarşizminin bir tarihi olduğu düşünülürse, Avrupa'nın nadir merkezi sendikalarından birisi olan anarko-sendikalist gücün yani CNT'nin varlığından bahsedilir ve de 1919'da Katalonya'daki üye sayısının 300.000'den fazla olduğu hesaba katılırsa Barcelona'nın CNT'nin tek bir emriyle felç olacağı söylenebilirdi. CNT'nin yanı sıra UGT de İç Savaş Öncesi İspanya'da etkin olan örgütlerden biriydi. Ülkenin demiryolu işçileri arasında çok derin bağları olan UGT, cumhuriyet döneminde İspanya'da en çok kuvvet kazanan örgüt oldu. PSOE, PCE, POUM gibi partiler İç Savaş öncesi İspanya'da yoğun ve karşı faaliyet gösteren parti ve örgütlerdi.²⁶⁹ İşçi sınıfı geliştikçe o zamanlar zaten İspanya tarihinde kuvvetli bir yeri olan anarşizm daha da yükselmeye başladı.

---

²⁶⁶ Vilar, *a.g.e.*, s. 12

²⁶⁷ Casanova, *a.g.e.*, 12

²⁶⁸ Vilar, *a.g.e.*, s. 16

²⁶⁹ Aydar, *a.g.e.*, s. 70, 71

İspanya'da İspanyol ulusundan başka tıpkı bugün de olduğu gibi başka uluslar da bulunmaktaydı. Katalanlar bu ulusların başında geliyordu. Katalanların ayrı dillerinin olması, Ortaçağ'da kendilerine ait gümrük, para ve konsoloslukları olması gibi konular Katalanların bağımsızlık arzusunu alevlendirmişti. Katalanlar Kastilya krallarını eleştirirken her zaman daha özgür davranmışlardı. İspanyol aydın Unamuno Katalanların yaptığı şeyden İspanya'nın en zor anında yapılan bir dönemlik olarak bahseder. Eskiden Katalonya vatandır İspanya millet, diyen Katalanlar 20. yüzyılın başında artık Katalonya millettir, İspanya devlet demeye başlamışlardı.²⁷⁰ İspanya'da Katalanlar 1906'da milliyetçiliklerini daha da kuvvetlendirdiler. Katalan dili kongreleri yapılmaya, Katalan dayanışması altında örgütlenmeler var olmaya başladı. Özellikle Primo de Rivera döneminde Katalan milliyetçiliği arttı. 1931 yılında Katalan siyasi partisi Ezquerria Republica, CNT'nin desteğiyle seçim kazandı. Bu da işçilerle Katalanların birleştiğini göstermekteydi. Bu durum İspanya içinde ezilen kim varsa bunların hepsinin tek cephede toplandığı gibi bir tablo yaratmış olsa da Katalanlardan da meclisteki sınıflarını kaybetmemek adına milliyetlerini savunmayan kimseler de olmuştur. Özellikle 14 Nisan 1931'de Barcelona sokakları bağımsızlık ilan etmek isteyen ve Katalan halkına büyük vaatlerde bulunan Francesca Macia adıyla inler olmuştur.²⁷¹ Macia, Katalan Cumhuriyeti'ni ilan etse de sonuç olarak bağımsızlık değil sadece Katalan özerk bölgesinin generalitat başkanı sıfatını aldı. İç Savaş esnasında da Katalan bölgesi kendisini İspanya devletinden ayrı olarak saldırı altında gördü. Bu nedenle Katalonya'nın İç Savaş patlak verdiğinde ortaya koyduğu tepki İspanya'nın diğer bölgelerinden çok daha farklı oldu. Katalonya daha çok özerkliğini kaybetmemek üzere savaştı. Bu nedenle Barcelona cephesi ilerleyen etaplarda da göreceğimiz gibi İç Savaş'ın en kanlı ve en sert cephelerden bir tanesi olacaktı.

Katalan milliyetçiliğinin dışında Bask milliyetçiliği de 20.yüzyıl İspanyası'nın gündemindeydi. Basklar Pireneler'den Atlas Okyanusu'na dek varlığını sürdüren, tüm bölgelerden zamanla göç etmek zorunda kalan, daha çok hayvancılıkla uğraşan, İspanya'ya geldikten sonra da balıkçılıkla uğraşmayı iş edinmiş bir halktı. Balıkçılık ve denizcilikle uğraşmaları onları kapalı bir halk olmaktan korumuştur. Bask Ulusal Partisi PNV²⁷² 1931'de tıpkı Katalonya bölgesi gibi kendi cumhuriyetini kurmak istedi. İspanya Cumhuriyeti'nin

---

²⁷⁰ Vilar, *a.g.e.*, s. 22

²⁷¹ Vilar, *a.g.e.*, s. 23

²⁷² PNV: Bask Milliyetçi Partisi

laik temsilcileri ise bu durumu "Koyu Katoliklikten kurtarmak istedikleri İspanya" için hoş görmediler. Sonra "Bask Cumhuriyeti" tanımını "Özerk Bölge" olarak değiştirildi. İspanya Cumhuriyeti bu özerkliği mecliste laik bir yasama ilkesiyle oylayınca koyu Katolik PNV vekilleri meclisi terk etti.²⁷³ Bask milliyetçileri kökenden çok dine önem vererek Katalanlar'dan daha farklı bir hal sergilemişlerdi. Bir ihtimal alabilecek oldukları özerklik statüsünden dini duygular sebebiyle vazgeçtiler. Basklar belki özerklik alamadılar ve dini hassasiyetlere büründüler fakat başa sağcı partiler geçtikten sonra Bask bölgesi sağ tarafta yer almadı. Çünkü sağcıların fikri her zaman tek bir millet ve Katolikliğe dayanmaktaydı. İşin Katoliklik kısmı Basklar için çok önemli olsa da milliyetçilik boyutunda çatıştılar. Basklar İç Savaş boyunca Franco kuvvetlerinin karşısında duran bir millet oldu.

İspanya, İç Savaş öncesinde içerisindeki ulusalcı ayrılımların yanı sıra rejim olarak da birçok farklılık yaşadı. Önce Primo de Rivera diktatörlüğü ve ardından ilan edilen cumhuriyet ülkenin yönetim mekanizmasını allak bullak etti. Primo de Rivera diktatörlüğü cumhuriyetçi kesimin içten içe güçlenerek sağ kesime zamanla dış bilemesine neden oldu. Baskıcı ve otoriter ortam insanların ülkede bir süre sonra soluk alamamasına neden olunca halk isyan etmeye başladı. Özellikle Fas'ta alınan kötü sonuçlar da Rivera'nın diktatörlüğüne gölge düşürdü. Ardından cumhuriyet ilan edilse de yönetimde var olan boşluklar ve çarpışmalar zamanla halk arasında yeniden huzursuzluğa neden oldu. Çünkü başa kim geçerse geçsin kendi tarafının zıddındaki kesimin haklarını asla önemsemiyordu. Katolikliğin belki de en önemli şey olduğu İspanya'da Cumhuriyet'i ilan eden kesim, Kilise'yi yıkılması gereken bir kurum olarak görünce halkın tepkisini çekti. Bu, hiç şüphesiz İspanyol cumhuriyetçi siyasilerinin yapmaması gereken bir şeydi. Temelini hazırlamadıkları yenilikleri halkın inançlarının dikine giderek ve bunu alenen uygulayarak sunmaları cumhuriyet yönetiminin birçok kesimde destek almasını engelledi. Ne sağ cenahın ne sol cenahın yönetmeyi becerememesi ve her gelen yöneticinin İspanya'nın yeniden Altın Çağ'a döneceği inancını taşıması yenilik yapmaya en büyük engeldi. Yenilik yapmaya çalışanlar da örnek alacak tarihi bir temel bulamadılar. Bu noktada İspanya'da ilan edilen Cumhuriyet'i dönemin genç Türkiye Cumhuriyeti ile karşılaştırsak İspanya Cumhuriyeti'nin yönetim kadrolarının İspanya halkının isteklerinden, geleneklerinden ne kadar uzak olduğunu, eğitimlerinin Türkiye Cumhuriyeti'nin yönetim kadrosunun yarısı kadar bile iyi olmadığını

---

²⁷³ Vilar, *a.g.e.*, s. 28

görebiliriz. Bunda elbette ülkede zamanla bozulan eğitim sisteminin de payı vardır. Fakat Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran yönetici sınıf, Osmanlı askeriyesinin en iyi eğitim veren okullarında okumuş donanımlı kimselerdi. İspanyol askeriyesinin okulları ise özellikle İspanya 1898'de tüm deniz sömürgelerini kaybedince bozulmaya ve kapanmaya başladı. Elde kalan askeri okullarda okuyan kimseler de iyi bir müfredatla okumadılar ve okulların sisteminde hep İspanya'yı eski haline döndürme hayalleri ve hırs yatıyordu. Türk askeriyesi ise özellikle Fransızcaya çok hâkim, doğuyu ve batıyı bilen imparatorluk askerleri olarak yetişmişlerdi. Ayrıca Türkiye yönetici sınıfı, cumhuriyeti kurarken halkın dini duygularıyla ilgili negatif bir duruş sergilemedi. İspanyol askeri sınıfı daima monarşiyi korumaya çalıştı. Karşılarında duran halkın demokrasi isteğine hiçbir zaman destek vermedi ve anlamak istemedi. İspanyol cumhuriyetçiler ise durumu biraz da sosyalizm boyutuna çekerek ve Sovyetler Birliği'nden de etkilenerek zamanında din adına engizisyon mahkemeleri kurulmuş İspanya topraklarından Katolik düşünce sistemini uzaklaştırmaya çalıştılar. Özellikle bu çaba bile İspanyol cumhuriyetçilerinin ne kadar İspanya tarihinden kopuk biçimde çalıştıklarının göstergesi olmaya yeter. Laiklik anlayışı din ile devlet işlerinin birbirinden ayrılması olarak algılandı ve zamanla oturtulmaya çalışıldı. Fakat öncesinde kırılan muhafazakâr halk, cumhuriyetçilere destek vermek yerine daha çok muhafazakârlara destek verdi.

Toplumları iç savaşın eşiğine getiren durumlar her ne kadar içinde bulunulan toplumun dinamiğine göre değişse de genelde sonuçlar bize aynı başlıkları verir. Zayıf ve bozulmuş yönetim, çift başlılık, anlaşılamayan halk kitleleri, baskı altına alınan halk kitleleri, yönetim kesiminin katı ve değiştirilemez tavırları gibi faaliyetler bu başlıkların bazılarıdır.

2.1.2. İç Savaşı Hazırlayan Nedenler

İspanya İç Savaşı'nın çıkmasına en sert zemini hazırlayan durum hiç şüphesiz ki toplumsal dengesizliklerdir. Toplum görünmeyen perdelerle soylular ve diğerleri olarak ikiye ayrılmıştı. Sadece atalarından kalan toprağın mülkiyetinin getirisiyle yaşayan markizler, aristokratlar ve ticaret ehli ama zenginliği ellerinde tutan burjuva sınıf ile tarım işçileri sınıfı arasında büyük bir uçurum oluşmuştu. Ülke ekonomisi ne kadar bozulursa bozulsun soylu ve burjuva kesim bundan hiç etkilenmiyor ve gösterişli yaşamlarına devam ediyorlardı. Özellikle kırsalda yer alan ve zengin toprak ağaları tarafından yönetilen büyük çiftlikler (latifundia) tarım işçisi halkın bundan huzursuzlanmasına neden oluyordu. Bir yanda hiç işlenmeyen ve boş kalan tarım arazisi, bir yanda işleyecek toprak bulamayan ve geçimini tarımdan sağlayan topraksız halk vardı. Geçimini tarımdan sağlayan çoğu işçi de bu büyük burjuvaların toprağında çalışmaktaydı. Rejimin cumhuriyete dönmesiyle 1932 yılında yeni cumhuriyet, tarım alanında bir reform yapmak istedi. Fakat bu reformda başarı sağlanamadı. Çünkü cumhuriyet bu kez de en kuvvetli kişilerin toprağını kamulaştırma yoluna gitti ve bu durum kuvvetli insanların cumhuriyetin karşısında yer almasına neden oldu. Toprak sahipleri cumhuriyetin işçilerden yana olduğunu fark edince işe insan alımını azalttılar. 1934'te ise gündelik usulü çalışan işçiler hasat kaldırma grevi başlattılar.²⁷⁴ İnsanlar küçük görüldükleri için kızıyorlardı.

Tarım işçileri dışında, sanayide çalışan işçi sınıfı ise 1933 yılında ekonomik olarak en kötü senesini yaşadı. Üretim endüstriyel ürünlerde ülke çapında en az seviyeye indi. İşsizlik seviyeleri en yüksek rakamlara ulaştı. Tarım işçileri için de şartlar zaten kötü haldeydi Daha da kötüsü çalışmak için seneler önce yurtdışına giden İspanyollar Avrupa'da kötüye giden siyasi ve ekonomik atmosfer yüzünden İspanya'ya bir bir geri dönmeye başlamışlardı. Zaten kötü durumda olan ekonomi bu insanların gelmesiyle iyice bozuldu. Gelenler iş arar oldu. Maaşlar talep nedeniyle çok düşmeye başladı. 1931- 1934 arasında 75.000'e yakın işsiz yurtdışından İspanya'ya geri döndü.²⁷⁵

1931 devrimi her ne kadar iktidarı İspanyol aristokrasisinin elinden almış olsa da devrimi gerçekleştirenler daima aristokrat kesime ve burjuvaya düşmanca tavır

---

²⁷⁴ Vilar, *a.g.e.*, s. 13

²⁷⁵ Payne, *The Spanish Revolution*, s. 134

sergilediğinden, cumhuriyet rejimi uzun soluklu olamadı ve ülkenin iç savaşa sürüklenmesindeki en derin sebeplerden birisi sonucunu vermeye başladı. Cumhuriyet yetkililerinin yaptığı bir diğer hata da ordudaki ve çeşitli devlet mekanizmalarındaki kilit isimlere dokunmamak oldu.²⁷⁶ Bu kimseler cumhuriyetin düşmanlarıydı ve ileride çıkacak İç Savaş'ın başlıca önderlerinden olacaklardı. Cumhuriyet rejimi bu açıdan savunmasız kaldı. İşçi sınıfı, eylemlerini her geçen gün arttırmaya devam etti. Cumhuriyet rejiminden belediklerini alamayan işçiler İspanya'nın her kesiminde grevler yapmaya başladılar. Sol tarafta olan işçiler kendi içlerinde de örgütlenemediler ve onlarca sol örgüt olarak parçalandılar. Her ne kadar İç Savaş başladığında birleşmeler de kendi aralarındaki düzensizlikleri daima devam etti.

Katalan ve Bask bölgelerinin bağımsızlık istemesi de elbette İç Savaş'ın nedenleri arasında sayılabilir fakat kemik sebeplerden birisi değildir. 1933'ün sonlarına doğru sosyalistler ve sol cumhuriyetçiler hükümetten azledildiler ve Radikal Parti hükümeti kuruldu.²⁷⁷ Bunun üzerine özellikle işçi sınıfında zaten hali hazırda var olan isyan sesleri daha da artmaya başladı. 1934 yılında aslında özlerinde birbirleriyle pek iyi anlaşamayan iki parti olan Sosyalist Parti ve Komünist Parti anlaşmaya vardı. Bu birliktelikle İspanya'yı bekleyen faşizm tehlikesine cephe alındığı söylendi. Sosyalistlerin ve Komünistlerin gözbebeği olan ve birçok devlette faaliyetini sürdüren Halk Cephesi ise 1934 yılında İspanya ve Fransa'da çok kuvvetlendi. Özellikle Halk Cephesi'nin Fransa'da başarılar kazanması İspanyolları çok etkiledi.²⁷⁸ Aynı zamanda Fas'ta devam eden savaş Halk Cephesi'nin cumhuriyete karşı olan görüşlerini değiştirdi. Cumhuriyetçi sosyalist hükümet Fas'a bağımsızlık vermeyi ve Fas'tan çekilmeyi reddediyordu. Cumhuriyetçi halk ise her geçen gün seçtikleri insanların faaliyetlerini sorguluyor ve oy verdikleri vaatlerin bunlar olmadığını düşünüyorlardı.²⁷⁹

1936'da İspanya solu yeniden birleşti ve aristokratlara, generallere ve burjuvalara karşı yeniden güç kazandı. Fakat generaller Falanj ve Renovacion Espanola gibi faşist grupların içindeydiler ve güçlenen sola ve demokrasiye karşı alternatif arıyorlardı. Generaller Mussolini ve Hitler ile yakın bağ içindeydiler.²⁸⁰ 1934'te Mussolini ile generaller anlaşma

²⁷⁶ Jose Sandoval ve Manuel Azcarate, *İspanya İç Savaşı (1936- 1939)*, Köprü Yayınları, İstanbul, 1969, s. 12

²⁷⁷ Sandoval ve Azcarate, *a.g.e.*, s. 14

²⁷⁸ Sandoval ve Azcarate, *a.g.e.*, s. 15

²⁷⁹ Sandoval ve Azcarate, *a.g.e.*, s. 16

²⁸⁰ Sandoval ve Azcarate, *a.g.e.*, s. 19

yaptı. Bu anlaşmaya göre İtalya, İspanya sağ kanadına silah ve para yardımı yapacaktı. Generaller Berlin- Madrid arasında mekik dokuyorlardı. Akdeniz ve Avrupa'yı avucunun içine almak isteyen Almanya ve İtalya için onlara bağlı ve her istediklerini yapan faşist bir İspanya en güzeliydi. Hitler silah sanayi için İspanya'nın madenlerine ihtiyaç duyuyordu.²⁸¹ Ayrıca Fransa ve İspanya'da Halk Cephesi'nin başarılar kazanması İtalya ve Almanya siyaseti açısından da sağlıklı olmayacaktı. Çünkü Avrupa'da Halk Cephesi'nin başarılı olması demek Güneybatı Avrupa'da sağlam demokrasi duvarı demekti. Halk Cephesi'nin balarısı suikastleri de beraberinde getirdi. Bu yüzden sağ ve sol gruplar arasında çatışmalar daha da arttı.²⁸² İspanya'ya destek veren ve İç Savaş'ın çıkmasına neden olan en kuvvetli güçlerden diğerleriye ABD, İngiliz ve Fransız faşist güçleriydi. Bu kuvvetler Almanya'nın güçlenerek SSCB'ye vurması ihtimalini düşünüyorlardı ve bu ihtimalin gerçekleşmesi için Almanya ve İtaly'nın yanında kuvvetli bir İspanya hiç de fena olmazdı. Bu kuvvetler İspanya faşistlerine silah yardımı yapmaya başladılar.²⁸³ İngiliz petrol kralı Sir Henry Peterding, Franco'ya büyük miktarda maddi yardımda bulundu. İspanyol Telefonica Şirketi'nin müdürü Albay Sosthenes T. Behn de Franco'ya cumhuriyet kuvvetlerine karşı yardım edenlerden birisiydi. Bu şirket her ne kadar İspanyol Milli Telefon Şirketi olsa da zamanında Amerikan sermayesiyle kurulmuştu. Fransız burjuvazisinde eğer İspanyol Halk Cephesi zarar görürse Fransız Halk Cephesi de zarar görür gibi bir düşünce vardı ve bu yüzden İspanyol faşistlerine bolca para yardımı yaptılar.

Din faktörü de hiç şüphesiz ki İç Savaş'ın nedenlerinden biriydi. Bu faktör diğer nedenler gibi ana sebeplerden biri elbette sayılamaz lakin önemliliği de yadsınamaz. Başbakan Azana'nın "*İspanya artık Katolik değil.*" cümlesini kullanması zaten cumhuriyetin yeni yeni ve zorla filizlendiği ülkede sansasyona yol açtı. Azana'nın bahsettiği artık İspanya halkının Katolik olmaması değil, İspanya devletinin Katolik olmamasıydı lakin Cumhuriyet karşıtı kesim bu cümleyi Azana hükümeti aleyhine kullandı. Gazeteler Isabel'in İspanyası'nın ne hale geldiğiyle ilgili haberler yaptılar. Cumhuriyetçi halk dahi bu söze tepki gösterdi. Sağ kesim ise bu cümlenin kurulmasından hoşnuttu. Kiliseyle zaten kuvvetli olan bağlarını daha çok kuvvetlendirdiler. Seçimler sırasında kilise ile iş birliğine giriştiler. 1933 ve 1936 seçimlerinde manastıra kapanmış, hasta ve çok yaşlı rahibeler dahil

---

²⁸¹ Sandoval ve Azcarate, *a.g.e.*, s. 20

²⁸² Casanova, *a.g.e.*, s. 27

²⁸³ Sandoval ve Azcarate, *a.g.e.* Gösterilen yer.

muhafazakarların desteğiyle seçim bürolarına oy kullanmaya götürüldü.²⁸⁴ 1935 yılında sağcı gençlik, "Yeniden Fetih" ve "Karşı Reform" gibi sözlerle toplanıp gösteriler yapmaya başladı. Kamuoyu ise her olayı önce din adamlarının yorumuna göre ele alıyordu. Her ne kadar ruhban karşıtı bir basın varsa da ruhban taraftarı basının ezici bir üstünlüğü vardı. Azana'nın cümlesi İspanya'nın Katolikliğinin aslında sembolik bir anlamı olduğunu ortaya çıkardı. Bu cümlenin kuruluşundan bir gün sonra normalde ayine gitmeyen insanların bile kiliseye ayine gittiği belirtilmiştir.²⁸⁵ Franco'nun İç Savaşı daha sonraları bir haçlı seferi olarak sunacak olmasının temelinde de cumhuriyetçilerin Katoliklere karşıtlığından yararlanmak vardır.

İspanyol aydın Miguel Unamuno şöyle der: "*İspanya'nın doğal siyasal rejimi keyfidir; bu keyfiyeti yukardan pronunciamiento*²⁸⁶ *ilumlaştırırken, aşağıdan da anarşi ilumlaştırır. Bu bir şaka elbette ama bu ülkenin yüz yirmi iki yılda elli iki askeri darbe teşebbüsüyle karşılaştığı düşünülürse bu tür operasyona dünyanın her yerinde İspanyolca bir ad verilmesinin yersiz olmadığı anlaşılır.*"²⁸⁷ Bu cümle bizlere İspanya'nın askeri darbelere ne kadar alışkın olduğunu ve yapılabilecek bir darbenin İspanyol halkı tarafından büyük bir şokla karşılanmayacağını gösterir. Darbelerin sadece kuvvetli ordularda başarıya ulaştığını düşünürsek İspanyol askeriyesi bu şartı fazlasıyla sağlamaktaydı. Özellikle Karlist Savaşlar ile Küba ve Fas savaşlarında daha da gelişen subaylar bir askeri darbe yapmaya oldukça müsaitlerdi. Halkın arasında da ordunun ne düşündüğü ne istediği çok önemliydi. Franco daha sonraları İç Savaş'taki başarısının darbeye bağlanmış olmasına karşı çıkmış olsa da durum bu temeller doğrultusunda gelişti. Cumhuriyet rejimine sadık olmaya yemin etmiş askerler ülkeyi kalbinden vurarak İç Savaş'ı başlatacaklardı.

---

²⁸⁴ Vilar, *a.g.e.*, s. 31

²⁸⁵ Vilar, *a.g.e.*, s. 35

²⁸⁶ Hükümet darbesi.

²⁸⁷ Vilar, *a.g.e.*, s. 35

2.1.3. Halk Cephesi ve Generallerin İsyanı

16 Şubat 1936'da cortes seçimlerinin kazanılması Halk Cephesi için büyük bir zafer oldu. Halk Cephesi 88 sosyalist,16 komünist olmak üzere 278 milletvekili kazandı.²⁸⁸ Sağ taraf 140 milletvekili kazandı. Bunlardan 94'ü Gil Robles liderliğindeki CEDA'nın milletvekilleri idi. Bu bir Halk Cephesi hükümetinin Avrupa'daki ilk seçim zaferiydi. Fransız Halk Cephesi'nden İspanya'ya övgüler yağıyordu. İtalyan Komünist Partisi lideri Tagliatti, Rusya'da yayınlanan parti dergisine seçimler için: "Ulusal ve uluslararası düzeyde büyük önem verilmesi gereken bir olay" ve "İşçinin faşizme karşı zaferi." gibi demeçler veriyordu.²⁸⁹ İspanyol solu bu zaferle beraber Sovyet Hükümeti'nin İspanya'daki tezahürü olmak istiyordu. Seçimin kazanılmasıyla beraber 1932'deki Tarım Kanunu yenden yürürlüğe girdi. Köylü, cumhuriyetin zaferini kendi zaferi olarak gördüğü ve benimsediği için hiçbir düzenlemeyi beklemeden Caceres ve Badojoz'da topraklara el koydu ve işlemeye başladı.²⁹⁰ Polis duruma her ne kadar müdahale etse de köylü ve polis arasındaki çatışma büyüdü. Mayıs ayında Azana cumhurbaşkanı oldu. Başbakanlık koltuğuna da Santiago Casares Quiroga oturdu. Quiroga son iki yılda iç işleri bakanı olarak sınanmış ve başarı kazanmış bir devlet adamıydı. Derebeyleri, anarşistler, memurlar, polis güçleri onun emri altında huzurlu bir dönem geçirmişlerdi. Başbakan olması bu açıdan tüm sol kesim arasında mutabakat sağlanmasına yaradı.²⁹¹ Fakat sağ tarafta durup monarşiye bağlılığını her fırsatta dile getiren askeriyenin büyük kısmı ve kuvvetli generaller cumhuriyet yönetiminin bu başarısıyla yıkılmıştı. Çoğu general sürgüne yollandı. Ortodoks sağcı siyaset başarısızlığa uğradı. İspanya askeriyesinde ülkenin tarihi karakterine çok uygun olan pronunciamiento fısıltıları yayılıyordu. Bu generaller seçimlerden hemen sonra İtalya ve Almanya'dan destek isteyerek, sürüldükleri merkeze uzak yerlerde İtalyan ve Alman yetkilileriyle daha kolay görüşerek onlarla müzakereler yapmaya başladılar.²⁹² Bu esnada Halk Cephesi'nin başarısı ülkede sakinliği sağlayamadı. Quiroga'nın başbakanlığı sol kesimi bir süre rahatlatmış olsa da sol işçi sendikaları birkaç ay içinde daha da radikalleşmeye, sağ taraf da sokakları karıştırmaya başladı. Faili meçhul cinayetler ve grevler tüm ülkede kol geziyordu. Sosyalist,

---

²⁸⁸ Edward Hallett Carr, *Komintern ve İspanya İç Savaşı*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017, s. 45

²⁸⁹ Carr, *a.g.e.*, s. 46

²⁹⁰ Şenyıldız, *a.g.e.*, s. 114

²⁹¹ Jackson, *a.g.e.*, s. 45

²⁹² Eric Hobsbawm, *Kısa 20. Yüzyıl 1914- 1991 Aşırılıklar Çağı*, Everest Yayınları, 11. Baskı, İstanbul, Eylül, 2018, s. 211

anarşist, komünist öğrenciler ile faşist- falanjist öğrenciler meydanlarda birbirlerine saldırmaya başladılar.²⁹³

1936 yılında Falanj eylemlerini ciddi anlamda arttırarak sürdürmeye devam ediyordu. Örgüt, halkı faşizme yönlendiren bildiriler dağıtıyor, örgütün lideri Jose Antonio Primo de Rivera karizmatik ve etkileyici konuşmalarla kitleler üzerinde yoğun etki bırakıyordu. Mart 1936'da Rivera tutuklandı. 1936'nın bahar aylarında Madrid'de şiddet artmaya devam etti. Şiddet eylemleri devam ederken İspanya o dönem Milletler Cemiyeti delegeliğinden çekilme kararı aldı. Fakat bu karar hemen gerçekleşmedi.²⁹⁴ Hükümet her şeye rağmen kolluk kuvvetlerini sokaktaki isyanları bastırmak üzere yollamıyordu. Bu esnada ordu da kaynamaktaydı. General Mola, ordudaki yüksek rütbeli subayları toplamış ve bir darbe hazırlığına girişmişti. Asıl amacı ülkenin farklı bölgelerindeki komutanların ayaklanmaya katılması, savaş ilan etmesi ve sivil otoriteyi askeriyeyle bağlayarak tüm sivil düşmanları yok etmektir. Kendisi zamanında cumhuriyet gççleri tarafından ordudan atılmış, sonradan afla geri gelmiş olsa da düşmanlığını sürdürmeye devam etmişti.²⁹⁵ Franco Kanarya Adaları'nda, Mola ise Pampona'daydı Bu iki yer değıştirme de cumhuriyetçiler adına büyük başarısızlıktı çünkü rejim için en tehlikeli iki generalden biri olan Mola, cumhuriyet muhalifi olan bir şehre yollanmıştı ve daha sonra burada kendine çok destekçi bulacaktı. Franco ise Kanarya Adaları'na yollanarak daha sonra harekete geçireceğı Afrika ordusunun neredeyse yanına yollanmıştı.²⁹⁶ Savaşın görünen nedeni olarak görülen cinayet ise 12 Temmuz 1936'da işlendi. Cumhuriyetçi Taaruz Muhafızları'ndan olan Teğmen Jose Castillo öldürüldü. Bu cinayete misilleme olarak da cumhuriyetçi bir grup asker, İspanyol Hareketi'nin lideri Jose Calvo Stelo'yu önce cezaevine attı ve ardından kurşuna dizdi.²⁹⁷ Stelo'yu öldüren muhafızlar G. Robles ve kralcı milletvekili B. Gaikoecka'nın da evine girdiler fakat onları evde bulamadılar. Hükümet bu hadiseden dolayı İspanyol gazetelerine tebliğ verdi ve birçok kimsenin tutuklanacağını belirtti. Ayrıca bu sıralarda sosyalistler de tüm sağ partilerin kapanmasını istemekteydiler.²⁹⁸ Ülke çok karışmıştı. Özellikle Madrid, Barcelona, Sevilla gibi büyük şehirlerdeki isyanlar cumhuriyet yönetiminin durduramayacağı ölçüde artmıştı. Halk cumhuriyetçiler ve sağcılar olarak ciddi manada

---

²⁹³ Şenyıldız, *a.g.e.*, s. 115

²⁹⁴ *Ulus*, 12 Temmuz 1936, s. 1

²⁹⁵ Casanova, *a.g.e.*, s. 34

²⁹⁶ Ronald Fraser, *İspanya'nın Kanı*, Belge Uluslararası Yayıncılık, İstanbul, 1981, s. 40

²⁹⁷ *Ulus*, 15 Temmuz 1936, s. 3

²⁹⁸ *Ulus*, 15 Temmuz 1936, s. 3

ikiye ayrıldı. Cumhuriyetin sert politikaları bu ayrılığın tuzu biberi olmaktaydı. Özellikle güney bölgelerde büyük çapta mülk yıkımı ve mülk kundaklaması başladı. Polis kuvvetleri bu yıkımların karşısında duramıyordu. Güney ve doğudaki kiliselerin mülklerine özel olarak el konuldu. Toprak ekiminin ter edilmesiyle başlayan ekonomik düşüş ülkeyi ciddi anlamda büyük bir ekonomik krize soktu. İşçilerin iş bırakma eylemleri yapması da ekonomik zararın nedenlerinden biriydi. Cumhuriyet rejiminin belediye başkanları güneyde mülk sahiplerine toprağı ekmeme cezası vermeye başladılar. Gazetelere geniş çapta sansür ve ifade özgürlüğü yasakları getirildi. Halk Cephesi'nin üyeleri ne suç işlerlerse işlesinler dokunulmazlığa sahip olmuşlardı. Oysa Halk Cephesi'ne üye olmayan anarşistler yer yer gözaltına alınıyor ve onlara kötü muamele uygulanıyordu. Yani sol da kendi içerisinde imtiyaz sahibi olanlar ve olmayanlar olarak ayrıldı. Bu dönemde özel bir mahkeme kuruldu ve yargı tasfiye edildi. Siyasi tutuklanmaları kolaylaştırmak ve sağ partileri yasaların dışına yerleştirmek için birçok önlem alındı. Birçok sağcı grup dağıtıldı. Fakat dağılan sağcı gruplar birleşerek daha da kuvvetlenmeye başladılar. Güvenlik güçleri de zamanla cumhuriyet lehine siyasallaşmaya başladı.²⁹⁹ Son olarak işlenen Calvo Stelo cinayeti İç Savaş'ın çıkması için atılan son kurşun gibiydi. Planlanan askeri darbenin lideri başta General Sanjurno'ydu. Sanjurno 1932'de cumhuriyete karşı bir darbe girişiminde bulunduğu için Lizbon'a sürgüne yollanmıştı. General Lizbon'dan da olsa diğer isyancı sybaylarla bağını daima korudu. Darbenin üçüncü günü hareketin başına geçmek için Lizbon'dan uçağa binen generalin uçağı kalkarken arızalandı ve düştü. Generalin ölmesiyle darbenin sorumluluğu en kuvvetli diğer üç generale kaldı. Bu generaller Mola, Franco ve Goded'di. Goded de o esnada Franco gibi yarımada dışına, Balear Adaları'na sürgüne yollanmıştı. 17 Temmuz 1936'da başlayan darbe 18 Temmuz'da Franco'nun Kanarya Adaları'ndan açık olarak cumhuriyetçi hükümete karşı savaş ilan etmesiyle tam olarak başladı. Franco bir İngiliz uçağıyla o gece Kazablanka'ya geçti ve orada kaldı. Franco burada bir bildirge yayımlayarak öncelikle Fas'taki isyancıları tebrik etti.³⁰⁰ Savaş ilk olarak Endülüs bölgesini etkisi altına aldı. Huelva ve Jaen şehirlerinde var olan hükümetin güçleri ve halk güçleri darbeye ciddi anlamda karşı çıktılar ve direndiler. Sonradan İç Savaş'ta Franco'nun kalesi olarak görülecek olan Vallaloid'de halk isyanı oldu. General Cabanellas, Zaragoza'da darbeden siyasal sorumlu olarak gördüğü herkesi topçu

---

²⁹⁹ Stanley G. Payne, *The Spanish Civil War*, Cambridge Essential Histories, Cambridge University Press, Cambridge, 2012, s. 59

³⁰⁰ Vilar, *a.g.e.*, s. 47

birliklerine 19 Temmuz gecesi tutuklattı ve cumhuriyete bağlı olduğunu açıkladı.³⁰¹ 19 Temmuz'da Madrid'deki hükümet istifasını sundu ve yerine yeni bir hükümet kuruldu. Cumhuriyetçi Başbakan Quiroga gitti ve yerine cumhuriyetçi Giral başbakan oldu.³⁰² Fakat Giral'in başkanlığı altı hafta sürdü ve cumhuriyetçiler tarafından pek hoş görülmedi. Bu durum sol kuvvetlerin anlaşamadıkları için güç kaybetmesine neden oldu. Özellikle Barcelona'da darbe büyük bir panik yarattı ve şehirde bir çift başlılık yaşandı. Bunun sebebi CNT ve Barcelona özerk bölgesi yönetiminin anlaşamamasıydı. Barcelona, hükümetin daha sonra gönüllü milislere vereceği silah yardımından çok yararlanamadı.³⁰³ Bir ay içinde ülke içerisindeki milliyetçi ve cumhuriyetçi bölgeler artık neredeyse belliydi. Hükümet ordunun depolarını işçi milislere tamamen açmaya başladı. Sol partiler gönüllülük esasına dayalı askeri müfrezeler toplamaya başladılar. Ağustos 1936'ya kadar cumhuriyetçi hükümet gözle görülür büyüklükte bir gönüllü ordusu kurmuştu lakin bunlar hayatlarında belki de daha önce ellerine hiç silah almamış insanlardı. Hükümet, birkaç düşük rütbeli subayın komutasında bu gönüllü birliklerini eğitmeye çalışıyordu. İspanya'nın generallerinin yarısından fazlası milliyetçi taraftaydı. Ayrıca onların yabancı devletlerden çok fazla silah desteği vardı. Cumhuriyetçiler ise ilerde Sovyetler'den gelecek silah desteği ve kendi ellerinde olan silahlar dışında pek silaha sahip değillerdi.

---

³⁰¹ Vilar, *a.g.e.*, s. 48

³⁰² Carr, *a.g.e.*, s. 53

³⁰³ Stanley G. Payne, *The Spanish Revolution*, s.221

2.2. SAVAŞIN GİDİŞATI

2.2.1. İç Savaş'ın Başlaması ve İlk Aylar

Artık savaş çanlarının tam anlamıyla çaldığı İspanya, 13 Temmuz 1936'da Milletler Cemiyeti delegeliğinden çekildiğini ilan etti. Bu çekiliş İspanya'nın Dünya ile bağlantısını kesmesinin ilk adımı olacaktı.³⁰⁴ Ülkenin dört bir yanında isyanla beraber grevler de başladı. İşçiler Melila Ceuta ve Teutan'da genel grev ilan ettiler.³⁰⁵ İsyanın Fas'ta başarı kazanmasının şifresi olan "En toda Espana el cielo esta despejado." Yani "Bütün İspanya üzerinde gökler açıldı." cümlesi asi generaller arasında yayılmaya başladı.³⁰⁶ İspanya-Fransa demiryolu arasındaki bağlantı Temmuz ayının sonunda kesildi.³⁰⁷ Asiler İspanyol Fas'ını ve Endülüs'ü tamamen ele geçirdiler. Endülüs fırkası kumandanı General Laro radyodan yayınladığı tebliğinde Madrid hükümetinin ortaya yanlış haberler attığını ve cumhuriyetçilerin mutlak surette başarılı olamayacaklarını belirtti. Ayrıca Tanca'da hükümetin elinde bulunan savaş gemilerinin kömürleri tükenmiş olduğundan cumhuriyetçilerin hiçbir şey yapamayacağını da belirtti.³⁰⁸ Başbakan Giral ise gazetelere durumun hükümet lehine düzeleceğini bildiriyor ve cumhuriyetçilere moral veriyordu.³⁰⁹ Oysa durum pek de moral verilecek halde değildi. Ulus Gazetesi'ndeki "Yarı Siyasal" adlı köşesinde Burhan Belge, İspanya şehirlerinin kan içinde ve bombardıman altında olduğunu, bundan birkaç sene evvel Viyana'da ve tüm Avusturya'da meydana gelen boğazlaşmanın daha fenasının İspanya'da yaşandığını yazdı. Onun görüşüne göre bu kanlı sürgünlerin sebebi kara kaftanlı Katolik papazlardı. Burhan Belge papazlardan bahsederken "Kara kaftanlı" sıfatını kullanmıştır. Ayrıca Fransız faşistlerinin de millicilere yardım ettiğini belirtmiştir.³¹⁰

Temmuz'un son günlerinde Granada'daki asiler hükümete teslim oldu. Bu günlerde hükümet henüz çok kuvvetliydi ve Madrid'de asi generalleri küçümseme havası hakimdi. Gerçekten de isyanın ilk ayında asiler pek başarılı olamadılar. Öyle ki savaş bakanı, Madrid'de bir açıklama yaparak asilerin ellerinde sadece eski model üç uçak olduğunu ve

³⁰⁴ *Ulus*, 12 Temmuz 1936, s. 3

³⁰⁵ Sandoval ve Azcarate, *a.g.e.*, s. 25

³⁰⁶ Sandoval ve Azcarate, *a.g.e.*, s. 26

³⁰⁷ *Ulus*, 21 Temmuz 1936, s. 3

³⁰⁸ *Ulus*, 23 Temmuz 1936, s. 3

³⁰⁹ *Ulus*, 24 Temmuz 1936, s. 3

³¹⁰ Burhan Belge, "Yarı Siyasal", 25 Temmuz 1936, *Ulus*, s. 2

bunların Burgos'ta bulunduğunu söyledi.³¹¹ Cumhurbaşkanı Azana ise o günlerde Madrid'de her şeyin yolunda olduğunu göstermek için eşi ile sokaklarda gezerek halk tarafından alkışlandı. Barcelona'da ise savaşın ilk zamanlarında çok fazla asi bulunmuyordu. Var olanlar da hemen yakalanarak hapse atılıyordu.³¹² Fakat Madrid'in o esnadaki ilk sorunu savaş değil kıtlıktı. Hükümet yetkilileriye bunu yalanlıyor ve Madrid'e gelmek üzere elli kamyon erzağın yola çıktığını belirtiyorlardı.³¹³

1936 Ağustos'una gelindiğinde isyanın ritmi hala cumhuriyetçilerden yanaydı. Madrid, Barcelona, Valencia, Bilbao, Sevilla gibi büyük şehirler cumhuriyetçilerin elindeydi. Savaşın patlak vermesiyle İspanya'da bulunan yabancılar da ülkeden ayrılmaya başladılar. Büyükelçiler ise hemen ayrılmayıp İspanya hükümetinin izniyle elçiliklerini başka şehirlere taşıdılar. Irun, Fuentarrabia ve Zaragoza'ya İtalyan, Norveç büyükelçilikleri gibi elçilikler yerleşti.³¹⁴ Francisco Franco o sıralarda gazetelere beyanatlar vererek isyanı maddeler halinde anlatıyordu: 1- Madrid hükümetini yenme ümidimiz daimdir. 2- Eğer isyanda başarısız olursak daha vahim ve uluslararası bir olay çıkarma düşüncesindeyiz. 3- Başarılı olmak için gerekirse İspanyol milletinin yarısını feda etmeye hazırız.³¹⁵ Franco'nun bu ağır sözlerine rağmen cumhuriyetin kendine güveni devam ediyordu. Bu güvenin nedeni asilerin elinde silah olmadığı düşüncesinden geliyordu lakin generaller özellikle İtalya ve Almanya'da çok iyi dostlara sahiplerdi. İspanya semalarında İtalyan savaş uçakları görülmeye başlandı. İspanyol Fas'ına giden ondört İtalyan uçağından ikisi içindeki mühimmatla beraber düşünce İtalya'nın asilere yardımı ortaya çıktı ve Dünya kamuoyunda yankı buldu. İtalya bu iddiaları reddetti ve askeri uçakların birkaç sene önce İspanya tarafından kendilerinden alınan uçaklar olduğunu iddia etti.³¹⁶ Oysa iddialar yıllar sonra kanıtlandı. Hitler Franco'ya sadece ilk etapta olmak üzere 20 Junkers Ju 52 nakliye uçağı, 6 Heinkel 51 savaş uçağı, 20 uçaksavar top, mühimmat ve de görevli insanlar yolladı. Mussolini de 12 Savoia S.A. 81 bombardıman uçağı filosu ve Fiat C.R. 32'yi 29 Temmuz'da Hitler'in ekipmanlarıyla aynı gün İspanyol Fas'ına yolladı.³¹⁷ Hükümetçilerin kuvvetli

---

³¹¹ *Ulus*, 27 Temmuz 1936, s. 1

³¹² *Cumhuriyet*, 28 Temmuz 1936, s. 7

³¹³ *Cumhuriyet*, 29 Temmuz 1936, s. 7

³¹⁴ *Akşam*, 29 Temmuz, 1936, s. 1

³¹⁵ *Akşam*, 30 Temmuz 1936 s. 2

³¹⁶ *Cumhuriyet*, 1 Ağustos 1936, s. 3

³¹⁷ Casanova, *a.g.e.*, s. 39

olduğu haberlerine rağmen 16 Ağustos 1936'da Badajoz, Franco kuvvetlerinin eline düştü ve Madrid'in teslim olacağı haberi yayılmaya başladı.³¹⁸

Savaş Moskova'dan da ilgiyle takip ediliyordu. 27 Ağustos'ta İspanya'nın ilk Sovyet büyükelçisi olarak Rozenberg Madrid'e geldi. Fakat yalnız değildi. Yanında kara, hava, deniz ataşeleri vardı. Ayrıca Sovyet Antonov Ovseenko da Madrid'e başkonsolos olarak geldi. Kendisi 1917 sonrasında çıkan iç savaşın komutanlarından. Aslında tüm bu Ruslar İspanyol cumhuriyetçilerine destek için buradaydılar. Bu destekle beraber cumhuriyetçi düzenli ordu kuvvetleri ile halk milisleri birleştirilmeye başlandı. "Beşinci Alay" olarak isimlendirilen birliğin başına Kızıl Ordu model alınarak bir siyasi komiser konuldu. Dışişleri Bakanı Alvarez del Vayo genel komiser oldu ve bir de siyasi komiserlik kuruldu. Böylelikle cumhuriyetçi silahlı kuvvetler birleşmiş oldu.³¹⁹

Asiler Ağustos başından itibaren güçlenerek birçok yeri ele geçirdiler. Talavera ele geçirildi. Badajoz'da neredeyse sistematik bir katliam yapıldı. Franco kuvvetleri New Castile bölgesine doğru yürürken Mola kuvvetleri ise Fransa sınırındaki Guipuzcoa'ya vardı. Irun ve San Sebastian her gün İtalyan milliyetçi uçakları tarafından bombalandı. Irun kuvvetli savunmalarına rağmen 3 Eylül 1936'da düştü.³²⁰ San Sebastian ise 12 Eylül'de düştü ve buradaki hükümet kuvvetleri 3000 rehine ile Bilbao'ya çekildi. Madrid hükümeti Irun düştükten hemen sonra istifa etmek zorunda kaldı.³²¹ Böylelikle asiler Pireneler tarafında güçlendiler. Oviedo'da ise tifo salgını başladı ve salgın günde yetmiş kişiyi öldürmeye başladı.³²² Franco kuvvetleri 1936 Eylülü'nün başından itibaren Toledo'yu sarmıştı. Çünkü Toledo, Madrid'e açılan kapı demektir. Toledo'nun yollarının kapatılması Madrid'e gidecek her türlü yardımı engellemek demektir. Toledo Franco için manevi anlamda da değerliydi. Buraya zamanında ilk kez bir askeri öğrenci olarak gelmişti ve tam bir asker olmayı burada öğrenmişti.³²³ Toledo 27 Eylül 1936'da Franco kuvvetleri tarafından ele geçirildi.³²⁴ Lakin isyancı generaller arasında bir sorun vardı. Her ne kadar isyan başarılı şekilde devam etse de generaller halen isyana kimin liderlik edeceğini resmi olarak seçmemişlerdi. Gazeteler ve radyolar hep Franco adını ansa da General Mola da isyanın önde gelenlerindendi ve başa

---

³¹⁸ *Tan*, 16 Ağustos 1936, s. 1

³¹⁹ Carr, *a.g.e.*, s. 72

³²⁰ *Akşam*, 4 Eylül 1936, s. 2

³²¹ *Akşam*, 14 Eylül 1936, s. 2

³²² *Akşam*, 12 Eylül 1936, s. 2

³²³ Preston, *Franco A Biography*, s. 180

³²⁴ Carr, *a.g.e.*, s. 74

geçme isteği çok fazlaydı. Toledo, asilerin kuvveti altına girdikten sonra Cabanellas, Orgaz, Franco, Mola, Davila, Moreno, Calderon, Saliquet gibi generaller arasında isyanın liderinin kim olacağı ile ilgili bir seçim yapıldı. Seçimin kazananı Franco oldu fakat Franco'nun isyanın başına geçmesini asıl isteyen kişi Hitler'di. Franco daha önceleri Alman istihbarat örgütü başkanı Amiral Canaris'le görüşmelerde bulunmuştu. İlişkileri 1. Dünya Savaşı yıllarının Fas'ına dayanıyordu. Franco 30 Eylül 1936'da resmi bir bültenle İspanya devletinin ve milliyetçi ordunun başı olarak atandı. İspanya'nın kaderini 1975 yılına kadar tayin edecek "Generallissimo" böylelikle resmi olarak başa geçmişti. Franco 3 Ekim'de Hitler'e mektup yazarak konumu hakkında bilgi verdi ve Hitler'den kendisine iyi şanslar dilemesini istedi. Hitler her ne kadar mektubu bizzat yanıtlamadıysa da Lizbon'daki Almanya elçisi, Franco ile görüşerek desteklerini belirtti. Bu etapta Franco ile birebir temas kurmayan Hitler isyanı açık olarak ilk kez Madrid düştüğünde destekleyecekti.³²⁵

Franco kuvvetleri Ekim ayının başında Madrid'e yürümeye başladılar. Toledo'dan Madrid'e ilerleyen kuvvetler Bilbao'yu bombardıman altında bırakıp 150 evi yıktılar. Hükümet Madrid etrafında yoğun önlemler olsa da Franco kuvvetleri Aranguez demiryolu hattını keserek Madrid'in müdafaasını durdurmak istiyordu.³²⁶ Hükümet ise Madrid'e 25 kilometre kala siperler kazdırarak şehri korumaya çalışıyordu. Franco 1 Ekim 1936'da resmen asilerin hükümet reisi olarak seçildi.³²⁷

Madrid savunması esnasında hükümet kuvvetleri asilerin yanında birçok uluslararası kuvvetin farkındaydı. 7 Ekim'de Edinburg'da yapılan İşçi Partisi konferansında corteslerin başkan vekili Asuam açık bir şekilde İngiliz İşçi Partisi'nden yardım istedi ve yardım geldiği takdirde mücadelenin kendi lehlerine 2 ay içinde bitebileceğini belirtti.³²⁸ Fakat bu yardım talebinden ilk etapta net bir sonuç çıkmadı. Ekim 1936'nın son haftalarında Madrid için cehennem günleri başlamıştı. Hükümet kuvvetlerinin elinde son model silahlar olmasına rağmen bu silahları kullanacak profesyonel hükümet yanlısı asker çok azdı. Milis kuvvetler az sayıdaki cumhuriyetçi komutan tarafından eğitime çalışılsa da bunun için zaman yoktu. Madrid'in güneyindeki Illescas bölgesine asilerin saldırarak başarılı olmasıyla artık tüm dünya ve asi kuvvetler Madrid'in ihtilalcilerin eline geçeceğinden emindi. Hatta

---

³²⁵ Michael Apert, *Franco and Condor Legion*, Bloomsbury Publishing, London, s. 39

³²⁶ *Akşam*, 1 Teşrin-i evvel 1936, s.2

³²⁷ *Akşam*, 2 Teşrin-i evvel 1936, s. 2

³²⁸ *Ulus*, 8 Teşrin-i evvel, s. 3

uluslararası basın sonuçtan o kadar emindi ki diplomatik olarak hemen tanınacakların ve törenlerin planlarını bile önceden yaptılar.³²⁹ Lakin olay ihtilalcilerin istediği gibi gelişmedi. Madrid tam olarak komünizmin hüküm sürdüğü bir şehir haline gelmişti. Kafelerdeki garsonlar asla bahşiş kabul etmiyorlardı. Bahşiş demek devletin işletmesi olan kafeden az para kazanıldığı anlamına gelirdi ve garsonu küçük düşürdü. Artık herkes eşitti, herkesin silahı vardı. Tüm tabelalarda tüm işletmelerin devletleştirildiği yazıyordu. Ayakkabı boyacıları dahi devletleşmişti. Vergi yoktu. Sokaklarda insan öldürülebilirdi ve bunlar düşman tarafın insanları olduğu için önemsenmiyordu. Herhangi bir sokak arası ölümü kimseyi şaşırtmıyordu. Düzensizlik çok fazlaydı. İspanya dışından gelen gönüllüler el üstünde tutuluyordu. O yıllarda tüm dünyada görülen ten rengi ırkçılığı Madrid'de yoktu. Texaslı bir siyahi asker olan Oliver Law 150 uluslararası askeri bulunan bir birliğin komutanıydı. Zamanında Amerikan ordusunda savaştığı için yüksek askeri deneyimi olan Law: "Buraya siyahiler nasıl dövüşür faşistlere göstermeye geldik!" diyerek askerlerine moral veriyordu. Askerler için kendileri siyahi olmasalar da faşizm karşısında hepsinin aynı ülküyü paylaşması ve bu morali alabilmeleri yeterliydi.³³⁰ Madrid direnedursun, Franco şehri ele geçirmek için her geçen gün çatışmayı daha da şiddetli hale getiriyordu. Bir ara cumhuriyetçi kuvvetler arasında Franco'nun İspanya'nın Bale Adaları'nı İtalya'ya, Kanaya Adaları'nı Almanya'ya vereceği söylentileri çıksa da General Llano bir açıklama yaparak böyle bir şeyin mümkün olamayacağını ifade etti. Bu söylentiye duyan İngiltere; Almanya ve İtalya'nın kuvvetlenmesinden korktuğu için İspanya'nın Burgos hükümetine uyarıda bulundu. Burgos hükümeti de bu korku karşısında böyle bir açıklama yapmak zorunda kaldı. Ayrıca Franco, Burgos'ta balkondan nutuk atarak her aile ocağının bu sene ekmezsiz kalmaması için elinden geleni yapacağını ve Madrid'in yakın zamanda düşeceğini söyleyerek taraftarı olan halkı rahatlatıyordu.³³¹ Ayrıca radyodan beyannameler yayınlarak Karlist, monarşist ve faşist doktrinlerini bir araya getiren kendi siyasal programını Burgos hükümeti devlet başkanı sıfatıyla tüm dünyaya duyuruyordu.³³²

---

³²⁹ Vilar, *a.g.e.*, s. 62

³³⁰ John Dos Pessos, Arthur Kostler, Andre Malraux, George Orwell, Eliot Paul, edited by Robert Payne, *The Civil War in Spain: History in The Making 1936- 1939*, A Premier Book Fawcett Publications, Greenwich, 1962, s. 157

³³¹ *Akşam*, 2 Teşrin-i evvel, 1936, s. 2

³³² *Akşam*, 4 Teşrin-i evvel, 1936, s. 2

Cumhuriyetçiler için o güne kadarki en büyük sarsıntı Toledo'nun düşmesi oldu. Çünkü burada cephanе fabrikası vardı. O günden itibaren cumhuriyetçiler sadece ellerinde olan ve Sovyetlerden gelen silahlarla yetinmek zorunda kalacaklardı. Cumhuriyetçiler aynı zamanda Franco'nun öldüğüne dair yalan haberler çıkartarak karışıklık yaratmak isteseler de radyolar genelde Franco kuvvetleri lehine haber yapıp bu duruma izin vermiyorlardı.

2.2.1. Savaş Süreci, Diğer Ülkelerin Taraflara Destekleri

Savaşın ilk büyük krizinin 1936 Ekim ayında Franco'nun Madrid'e yaptığı büyük saldırı olduğunu söyleyebiliriz. Bunda Madrid'in başkent olması ve başkent alındığında tüm ülkenin düşecek olmasının payı büyüktü. Madrid'in alınması tam egemenlik demektir. Franco'nun tam egemenliği ise İtalya ve Almanya'daki faşist yönetimlerin kuvvetlenmesi demektir. İtalyan ve Alman uçakları İspanyol milliyetçi kuvvetlerinin yanındaydı ve Madrid'i bombalıyorlardı. Cumhuriyetçiler ise bir süre kimsenin yardımını alamadılar. Madrid çok savunmasızdı. Bu savunmasızlığın bir nedeni de asilerin Madrid'e giden tüm demiryollarını bombalamalarıydı. Cumhurbaşkanı Azana Kasım 1936'da Barcelona'ya geçti. Aynı ay cumhuriyetçi hükümet Valencia'ya taşındı. Madrid'deki çocuklar cumhuriyetçiler tarafından Akdeniz kıyısındaki daha güvenli şehirlere yollanıyordu. Ne hükümetin ne çocukların kaldığı Madrid artık sadece içindeki milis güçlerle tam bir savaş cephesiydi. Tüm bu yol kapatmalara rağmen 6 Kasım 1936'da Sovyet tankları ve uçakları cumhuriyetçilere yardım için Madrid'e vardı. Ayrıca Müdahale Etmeme Komitesi Aralık 1936'da toplandığında Sovyetler, toplantıya ikinci dereceden bir diplomat yollayarak önemsememiş gibi yaptı. Bu destek Madrid'i uzun süre ayakta tutsa da sadece bir süre asilerin gözün korkutmaya yetecekti. PCE'nin İspanya'da kuvvetlenmesi Rus komünizmine katkı açısından da önemliydi. Fakat Sovyet ordusu komutanları İspanyol milislerini eğitmeye başlayınca cumhuriyetçi komutanlar bundan hoşlanmamaya başladılar. Bu karışıklık ve bir arada olamama hali Madrid'in düşme sebeplerinden birisi olarak görülebilir. Cumhuriyetçilere alenen destek veren tek devlet ise Lazaro Cardenas başkanlığındaki Meksika'ydı.³³³ Sovyetler'in cumhuriyetçilere desteği biraz daha kapalı kapılar ardında gerçekleşirken Meksika desteğini tüm dünyaya duyurdu.

Kasım 1936 boyunca Franco kuvvetleri Madrid'i yerle bir etti. Öyle ki Franco'nun kardeşi Binbaşı Ramon Franco, İtalyan gazetelerine İspanya'da kurulacak hükümetin öncelikle askeri mahiyette, ardından da İtalya'da olduğu gibi korporatif sistem olacağını belirterek kazanacaklarından çok emin olduğunu dünyaya duyururken Azana ise hala kazanacaklarını ve kuvvetli olduklarını söylüyordu.³³⁴ Oysa Madrid'e destek veren Fransız Halk Cephesi'nin komünist şeflerinden Marcel Cachin, halkçı cepheyi teşkil eden partiler

---

³³³W. Phillips ve C. Phillips, *a.g.e.*, s. 267

³³⁴ *Ulus*, 12 Sontesrin 1936, s. 3

arasında fikir ayrılığı olduğunu ve bu fikir ayrılığına rağmen bir arada olmaları gerektiğini söyleyerek mesaj veriyordu.³³⁵ Cachin'in bu sözlerinin ertesi günü ise asi kuvvetleri tarafından Madrid'de üç hastane bombalandı ve 200 kişi hayatını kaybetti.³³⁶ 18 Kasım 1936'da Madrid'deki çatışma en kanlı halini aldı. Franco kuvvetleri Madrid'in kuzeyindeki Manzananes Nehri'ni geçerek Madrid'e girdiler. Franco kuvvetleri ile hükümet kuvvetleri arasında yaşanan çatışmada hükümetçiler galip geldi. Hükümetçiler Frankocu askerleri nehre attılar.³³⁷ Çatışmalar devam ederken İtalya ve Almanya, Franco hükümetini tanıdıklarını tüm dünyaya duyurdu. Bu durum İngiltere'de imzalanan tarafsızlık anlaşmasına zıttı fakat ikinci dünya savaşının hemen öncesinde İtalya ve Almanya, İspanya gibi bir kuvveti yanlarında görmeyi istiyorlardı. Hitler, Franco'ya Madrid çarpışmalarındaki başarılarından dolayı tebrik telgrafı çekerek onu yüreklendiriyordu. Oysa Franco her defasında zafer kazanmıyordu. Çatışmalar iki tarafın yer yer galibiyeti yer yer hezimetini sonuçlanıyor fakat asla kimse tam olarak galip ya da mağlup olmuyordu. Bu esnada iki taraftan da bilinen isimler ölmeye başladı. General Primo de Rivera'nın oğlu Jose Antonio Primo de Rivera Alicante'de hükümetçilerin kurduğu bir halk mahkemesinde yargılanarak idam edildi. Bu idam dünyada da büyük yankı buldu. Buna karşılık olarak Başbakan Caballero'nun oğlu Falanjistler tarafından yargılanarak idama mahkûm edildi.³³⁸

Barcelona'da ise işler daha farklı gidiyordu. İtalyan ve Almanların Franco yönetimini tanımalarına karşılık olarak halk Barcelona'da bulunan Alman ve İtalyan mağazalarını yağmaladı.³³⁹ Madrid'den sonra, Barcelona'daki yabancı halkın da ülkelerine dönmesi tembih ediliyordu. Barcelona, Franco kuvvetlerine karşı en büyük umut olarak görülürken herkes aynı şeyi düşünüyordu; Madrid düşse bile Barcelona düşmezdi. Kuvvetli bir anarşist idarenin kurulduğu Barcelona'nın limanları yardım getiren Sovyet gemileriyle doluydu. Barcelona'daki fabrikalar gece gündüz Sovyetler'den gelen makineleri birleştirmek için çalışıyordu. Barcelona'daki askerler, Madrid'de büyük kayba uğrayan cumhuriyetçi ordunun yerine geçmeye çalışıyorlardı.³⁴⁰ Bir görüşe göre Barcelona, içindeki kadın erkek milislerle toplamda 250.000 asker çıkaracak kuvvete sahipti.

---

³³⁵ *Tan*, 16 İkinciteşrin 1936, s. 3

³³⁶ *Tan*, 18 İkinciteşrin, 1936, s. 3

³³⁷ *Cumhuriyet*, 18 İkinciteşrin 1936, s. 4

³³⁸ *Cumhuriyet*, 21 İkinciteşrin 1936, s. 3

³³⁹ *Cumhuriyet*, 23 İkinciteşrin 1936, s. 3

³⁴⁰ *Cumhuriyet*, 20 İkinciteşrin 1936, s. 5

İspanya'ya Alman ve İtalyan yardımlarının yapılması ve Franco tarafının bu sebeple kuvvetlenmesi İngiliz ve Fransızları korkutuyordu. Devletlerin savaş korkusu bir yana İç Savaş'ın göze çarpan en ilginç taraflarından biri savaşla hiç ilgileri olmadığı halde İngiltere, Fransa, ABD gibi ülkelerden gelen gönüllü birlikleridir. Gönüllülerin çoğunun askerlikle ilgisi yoktu. Gönüllülerin ünlülerinden biri İngiliz romancı ve aydın George Orwell'dir. Orwell 1936 yılında Barcelona'ya giderek POUM milisine katıldı ve 1937 yılının Ocak ayında bizzat cephede savaştı. Daha sonra Madrid'e gelerek çarpışmaya devam etmek istedi lakin cumhuriyetçiler ile POUM arasında fikir ayrılığından dolayı çatışma çıkınca Fransa'ya kaçmak durumunda kaldı. Savaştan döner dönmez keskin bir solcu olmasının ona verdiği hayat deneyimlerini ve İç Savaş'ın onda yarattığı hayal kırıklığını anlatan "Katalonya'ya Selam" kitabını yazarak artık ortodoks bir solcu olmadığını ifade etti. Daha sonra kendi tabiriyle kendi solunun sınırlarını belirlemiş birisi olarak Bağımsız İşçi Partisi'ne katıldı.³⁴¹ İngiltere'den İspanya'ya gönüllü yollayan kurum İngiliz İşçi Partisi'ydi. İşçi Partisi'nin yolladığı İngiliz gönüllülerin günde 1 sterlin aldığı, İngiltere'de kalan eşlerine ve çocuklarına da her gün ödeme yapıldığı söylene de bunun resmi bir kanıtı yoktur. Fransız Halk Cephesi'nden de hükümetçilere yüzlerce gönüllü gidiyordu. Gönüllüler sadece hükümetçiler için gelen insanlar değillerdi. İspanya limanlarına demirlemiş Alman gemileri de hükümetçi gemiler tarafından durdurulup aranıyordu. Çünkü bazı Alman gemilerinin içinde yüzlerce Francocu gönüllü vardı.³⁴² Ayrıca İspanyol yük gemileri de Alman savaş gemileri tarafından zaptediliyordu. Londra ise bunun Hitler tarafından İspanya işlerine müdahale için kullanıldığını savunuyordu.³⁴³ Bu, tam olarak böyleydi çünkü 15 Ocak 1937'de Alman gemileri İspanyol Fas'ına demirledi. Fransa ile İspanya arasında 1912 yılında yapılmış bir anlaşmayla İspanyol Fas'ına yabancı bir kuvvetin asker çıkaramayacağı kararlaştırılmıştı. Bu durumu Burgos Hükümeti'ne bildiren Fransa, karşılığında ciddi bir cevap dahi alamadı.³⁴⁴ Almanya'nın İspanyol Fas'ına asker çıkarmasıyla daha da kuvvetlenen Franco kuvvetleri 12 Ocak 1937'de Malaga'yı vurdu.³⁴⁵ Bombardımanda binden fazla kişi öldü. 14 Ocak 1937'de Valencia limanı Franco kuvvetleri tarafından topa tutuldu. Şehirdeki telgraf hatları tahrip edildi.³⁴⁶ Melila 8 Ocak 1937'de Franco kuvvetlerinin eline geçti. Alman gemilerinin

---

³⁴¹ George Orwell, *Katalonya'ya Selam*, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1985, s. 10

³⁴² *Akşam*, 4 Kanun-ı Sani, 1937, s. 10

³⁴³ *Akşam*, 5 Kanun-ı Sani 1937, s. 1

³⁴⁴ *Akşam*, 10 Kanun-ı Sani, 1937, s. 5

³⁴⁵ *Akşam*, 13 Kanun-ı Sani, 1937, s. 3

³⁴⁶ *Akşam*, 14 Kanunı sani, s. 2

muamelelerine ve uçaklarının bombardımanlarına rağmen Franco, gazetelere İspanya'da bir tane bile Alman askeri olmadığını, sadece Almanya ve İtalya'nın İspanya ile aynı tehlikeyi atlatmış olduklarından İspanya'yı anladıklarını ve bu yüzden iyi ilişkileri olduğu beyanını veriyordu.³⁴⁷ Cumhurbaşkanı Azana ise İspanya halkının cumhuriyeti sonuna kadar müdafaa edeceğini ve İspanya'nın şu anda bir yabancı kuvvet tehlikesi altında olduğunu Valencia'da yaptığı bir balkon konuşmasında dile getirdi.³⁴⁸ Hükümetçiler bu konuşmadan sonra Ceuta limanını bombalayıp büyük hasar verdiler. 10 Şubat 1937'de ise Malaga düştü. Malaga'nın düşüşü Başbakan Cabalero'nun en güvendiği komutan olan General Asensio Madrid cephesini örgütleyen komünist liderlerin arasının açılmasına neden oldu.³⁴⁹ Malaga'nın İspanya'nın güneyindeki en önemli liman şehri olması hükümetçilerin yenilgiye bir adım daha yaklaşmış olması demektir. Oysa Malaga'daki örgütlenme coğrafi olarak bu kadar önemli olmasına rağmen hiçbir zaman düzensiz milis birliklerinin ötesine geçememişti. Asturias, Granada, Valencia, Aragon gibi cephelerde savaş devam ederken Mart 1937'de Madrid'in teslim olacağı söylentileri devam ediyordu. Kuzeyde Oviedo'dan Barcelona'ya her gün üç tren kalkıyordu ve bu trenler neredeyse yarım milyon mülteciyi Oviedo'dan Barcelona'ya getirmişti.³⁵⁰ Başbakan Caballero ile Valencia arasındaki sorunlardan dolayı hükümetçilerden çoğu milis cepheden kaçmaya başladı. Burgos hükümetinin tebliğine göre cumhuriyetçiler Oviedo'da Kızılhaç hastanesini bombaladılar. Talavera'dan gelen bilgilere göre yabancı gönüllülerden ve İspanyol milislerden bir kısım ekip de Franco tarafına geçmeye başladı. İlginç olan bir nokta ise Franco tarafına gönüllü olarak gelen yabancı askerlerin arasında Japonların da olduğunu söylenmesidir. Lakin bunun kesin bir kanıtı yoktur. Franco İspanya'sını ilk tanıyan devletlerden biri 18 Mart 1937'de İrlanda oldu. Bu her ne kadar etkisiz ve Franco karşısında olan İngiltere'ye karşı İrlanda'nın aldığı bir tutum olarak görülse de yine de önemliydi.

---

³⁴⁷ *Akşam*, 14 Kanunısani 1937, s. 2

³⁴⁸ *Akşam*, 23 Kanunısani 1937, s. 2

³⁴⁹ Vilar, *a.g.e.*, s. 72

³⁵⁰ *Cumhuriyet*, 1 Mart 1937, s.1

İç Savaş'ın belki de Dünya kamuoyunu en çok meşgul eden bombalaması Guernica Kasabası'nda meydana geldi. İtalyan, Alman ve İspanyol uçakları Barcelona, Asturias, Madrid, Valencia bölgelerini her gün bombalarken 26 Nisan 1937 günü Bask kasabası Guernica, Alman Luftwaffe kuvvetlerine ait Kondor Lejyonu³⁵¹ ve İtalya'ya ait lejyoner halk kuvvetleri tarafından bombalandı. Guernica, Franco kuvvetlerinin ele geçirmek istediği Bilbao bölgesinin Biskay ilinde yer alan bir kasabaydı. Burada müstakil bir Bask yönetimi olmakla beraber bölge cumhuriyetçi ordunun da desteklendiği bir yerdi. Lakin kasabada daha önce hiçbir çarpışma görülmemişti. Guernica, sivil halkın yaşadığı ve Franco kuvvetleri için görüntüde açık tehdit oluşturmayan bir yerdi. Ayrıca İspanya'nın farklı noktalarından gelen birçok göçmeni de barındırmaktaydı. Savaştan kaçan birçok insan bu kasabaya sığınmıştı. Saldırının gerçekleştiği gün Guernica'da Pazar kurulmuştu ve çevre yerleşimlerden gelen birçok insan da alışverişteydi.³⁵² Alman komutan Volfram von Richtofen'in emriyle Guernica kasabası birkaç saatlik aralarla savaş uçakları tarafından yapılan alçak uçuşlarla vuruldu. Bombalamalar Guernica'nın neredeyse yarısını yok etti. General Mola'nın komutasındaki Franco kuvvetleri birkaç gün sonra kasabaya geldiklerinde tarifsiz bir yıkım manzarasıyla karşılaştılar. Tarafsız tarihçilere göre Guernica'daki ölü sayısı 300 iken, Bask Hükümeti'ne göre bu sayı 1654'tür. Saldırıdan sonra bölge ve çevresindeki birçok cumhuriyetçi milis, Franco kuvvetlerine teslim oldu. Dünya ve Türkiye kamuoyu bu saldırıyı o güne kadarki savaş tarihinin en şiddetli hava saldırısı olarak nitelendirdi.³⁵³ Guernica saldırısının bu kadar ses getirmesinin asıl nedeni muhtemelen saldırının İspanyol uçakları tarafından değil Alman uçakları tarafından yapılmasıydı. Almanya ve İspanya her ne kadar tüm dünyanın gözleri önündeki yardımlaşmalarını reddetseler de bu saldırı ortaklığın alenen beyanıydı. Kesin olmayan kaynaklar ise saldırının sebebine başka anlamlar yükleyerek saldırının Alman kuvvetleri tarafından, Hitler'in 20 Nisan'daki doğum günü için geç bir hediye sayıldığını belirtmektedir. Lakin bunu onaylayan bir kanıt elimizde mevcut değildir. Kuzeyin bu şekilde yara alması hiç şüphesiz ki savaşın sonunun daha hızlı gelmesine neden olmuştur. Çünkü böyle bir saldırı olmasaydı Bask Bölgesi zamanla daha da kuvvetlenerek diğer şehirlerle ve Fransa ile bağlantısını kuvvetlendirecek ve belki de savaş Franco kuvvetlerinin aleyhine bile dönebilecekti. Bilbao'yu koruyan bir demir kuşak

---

³⁵¹ Kondor Lejyonu: Hitler'in, General Franco'nun milliyetçi kuvvetlerini desteklemek üzere İspanya'ya yolladığı askeri lejyon.

³⁵² John Dos Pessos, Arthur Koestler, Andre Malraux, George Orwell, Eliot Paul, *a.g.e.*, s. 191

³⁵³ *Tan*, 28 Nisan 1937, s. 3

olduğu söyleniyordu. Fakat Franco kuvvetlerinin hava kuvvetleri o kadar üstündü ve cumhuriyetçilere Fransız ve İngilizler'in silah yardımları öyle geç ulaşıyordu ki (çoğu zaman da İngiltere'nin prosedürlerine takılıp ulaşamıyordu.) Bilbao daha fazla direnemedi ve 19 Haziran 1937'de düştü. Franco kuvvetleri şehri almadan hemen önce şehrin su ve elektriğini kesti, gıda gelebilecek yollarını kapattı. Kuvvetler şehre girdiklerinde ve şehri aldıklarından emin olup sokaklarında gezerken bile evlerin camlarından saçılan mitralyöz ateşine maruz kalıyorlardı.³⁵⁴ Fakat tarihçiler PNV'nin Bask bölgesine daha fazla zarar gelmesini engellemek üzere hem milliyetçiler hem de İtalyan kuvvetleriyle gizli anlaşma yaptığına dair deliller ortaya koydu.³⁵⁵ Bu durum İspanya İç Savaşı'nın sadece milliyetçiler ve cumhuriyetçiler arasında bir savaş olmadığını ve içinde çok katmanlı bir yapı barındırdığını ortaya koyan en kuvvetli göstergelerden biridir. Bu savaş milliyetçiler ve onların karşısında durmalarına rağmen kendi içerisinde çalkantılara ve anlaşmazlıklara sahip cumhuriyetçiler arasında yapılıyordu.

Bilbao ele geçirildikten sonra Franco, İngiltere'ye yeni İspanya'yı tanınması için bir nota yolladı. Fakat İngiltere o sıralar kendisinin en büyük düşmanı olan Almanya'nın nadir dostlarından biri olan Franco'nun yönetimini tanımayacaktı. İngiliz Başbakanı Eden, Franco'nun bu talebine karşılık Alman Dışışleri Bakanı ile görüşerek tahammüllerinin de bir sınırı olduğu beyanını verdi.³⁵⁶ Bu sözlerin Hitler'e varması Franco'ya varması demekti çünkü bu noktada Hitler ve Franco tek yürek şeklinde davranıyorlardı.

İç Savaş, İspanya dışında başka bir ülkenin toprağını etkilememişti lakin başka sulardaki İspanyol gemilerinden uğradıkları ve yaptıkları saldırılarla ilgili haberler gelebiliyordu. Bu hadiselerden birkaçı Türkiye'nin sularında yaşandı. 25 Haziran 1937'de Çanakkale sularında seyretmekte olan İspanyol ve İtalyan yolcu vapurları arasında vuku bulan hadise buna bir örnektir. Sabah 08:00 sularında İspanya bandıralı 9689 tonluk Magallenef Vapuru, İtalyan bandıralı 3209 tonluk Kapopino Vapuru'yla karşı karşıya geldi. İspanyol vapuru, İtalyan Vapuru'nun güvertesine bile bile çarparak vapuru batırdı. Denize düşen İtalyan mürettebatını ve yolcularını Türk güvenlik güçleri kurtardı.³⁵⁷ Diğer hadise de Bozcaada önlerinde meydana geldi. 18 Ağustos 1937 saat 17:45'te Armuro isminde bir İspanyol gemisi hangi

---

³⁵⁴ *Tan*, 20 Haziran, 1937, s.3

³⁵⁵ W. Phillips ve C. Phillips, *a.g.e.*, s. 269

³⁵⁶ *Akşam*, 25 Haziran, 1937, s.2

³⁵⁷ *Akşam*, 26 Haziran 1937, s.1

millete ait olduğu belli olmayan bir denizaltı tarafından batırıldı. 20600 tonluk şilep, buğday yüküyle Rusya'dan Valencia'ya gidiyordu. Meçhul denizaltı ilk vuruş denemesinde başarılı olamasa da bunu fark edip Türk karasularına yanaşmak için kaçmaya çalışan İspanyol gemisine Bozcaada'ya iki mil kala iki torpil attı. Batan geminin mürettebatını Türk kuvvetleri kurtardı. İspanyol cumhuriyet hükümetinin Ankara maslahatgüzarı B. Ricardo Türk yetkililerle görüşerek durum hakkında bilgi verdi. İngiliz kamuoyu ise denizaltının İtalyanlar'a ait olduğunu belirtti.³⁵⁸

Tüm bunlar yaşanırken ve birçok cephede cumhuriyetçiler kaybederken Madrid ve Barcelona bombalanmaya devam ediyordu. Madrid çevresine 25 Haziran 1937'de 10.000 Faslı asker getirildi. Büyük şehirler abluka altındayken ve cumhuriyet kuvvetleri zayıflarken Sovyet Rusya, İspanya'ya yardım edilmesi için Fransız Komünist Partisi'nin toplantısında üç teklif sundu. İlk olarak faşist olmayan memleketlerin hükümetlerinden cumhuriyetçiler için yardım talep edilecekti. İkinci olarak Milletler Cemiyeti'nden faşistlere karşı yüksek tedbirler alınması istenecekti. Üçüncü olarak ise faşist olmayan ülkelerdeki işçi sınıfının İspanyol cumhuriyetçilerine destek için elinden geleni yapması isteniyordu.³⁵⁹ İngiltere ve Fransa da bu esnada İç Savaş'ta kontrolör olmak için toplantılar yapmaya başladılar. Fakat Alman kamuoyu İngiltere ve Fransa'nın kontrolörlüğünün sadece Almanlar'a karşı savaş açmakla sonuçlanacağını söylüyordu.³⁶⁰

Eylül 1937'ye gelindiğinde Franco kuvvetleri savaşın kuzey cephesini neredeyse yok etmek üzereydi. Cumhuriyet hükümeti kuvvetleri iyice zor duruma düştüklerinden ilk defa alenen yabancı ülkelere yardım istediler. Mayıs ayında başbakanlığı Negrin'e devretmiş olan Caballero, Fransa ve İngiltere'nin adem-i müdahale meselesini yeniden düşünmeleri gerektiğini ve Milletler Cemiyeti'nin cumhuriyetçi İspanya'ya asker vermesi gerektiğini beyan etti. Bu yardımın ille para yardımı ya da asker yardımı olmak zorunda olmadığını belirten Caballero, Milletler Cemiyeti'nin Franco kuvvetlerine yardıma giden yabancı askerlere çağrı yaparak onları geri çağırmasının ve İspanya Cumhuriyeti'nin silah satın alması izninin verilmesinin de yeterli olacağını söyledi. Caballero bu açıklamayı yaptığında Paris'teydi.³⁶¹ İspanya'nın bu talebinden bir süre sonra 3 Ekim 1937'de Fransa ve İngiltere

---

³⁵⁸ *Akşam*, 20 Ağustos 1937, s. 2

³⁵⁹ *Akşam*, 29 Haziran 1937, s. 2

³⁶⁰ *Akşam*, 2 Temmuz 1937, s.2

³⁶¹ *Tan*, 16 Eylül 1937, s.3

İtalya Dışişleri Bakanı Kont Ciano ile görüşerek İtalya'ya nota verdiler.³⁶² Notada yabancı müdahalesine tamamen son verilmesi ve İtalyan gönüllülerin geri çağırılması halinde gerginliğin biteceği beyan edilmiştir.³⁶³ Fakat İç Savaş boyunca görülen şey, İngiltere hükümetinin ve Fransız hükümetinin cumhuriyetçilerin yanında ve Franco'nun karşısında görünmelerine rağmen alenen hiçbir şey yapmamış olmasıdır. İki devlet de her ne kadar cumhuriyetçi taraftarı görünseler de muhtemelen direkt bir yardım yapmaları sonucunda Hitler'in gazabına uğrayacaklarından korktukları için durumu müzakereler, notalar ve İspanya sularına gönderdikleri kontrol gemileriyle geçirtmişlerdir. Bu iki ülkeden her ne kadar savaşa gönüllü gelse de bu gönüllüler hükümetler tarafından yollanılan kimseler değildir. Bu gönüllüler Fransız Halk Cephesi ve İngiliz İşçi Partisi adı altında İspanya'ya gelen kuvvetlerdir.

Kuzey'in Franco kuvvetleri için alınması gereken en önemli yeri Asturias'tı. Asturias maddi destekten yoksun ve hem batıdan hem doğudan kuşatılmış durumdaydı. İspanya'nın Bask bölgesini kapsayan Kuzey'de Basklı milisler sadece komünistlerden oluşmuyordu. Basklı Katolikler de Franco kuvvetlerine karşı savaşıyordu. Bask milliyetçi Partisi'nin Katolik papazları milisler arasındaydı. Fakat Bask bölgesi karışıklık içindeydi. Bask Milliyetçi Partisi her ne kadar faşist birliklerin karşısında da olsa bölgede Halk Cephesi Ordusu kurulmasını reddetmişti. Bölgede bölücü ve bölgeci eğilimler de başlamıştı. Santander ve Asturias bölgeleri Bask hükümetinden ayrı yönetimler kurup Bask hükümetiyle aralarındaki iletişimi neredeyse koparmışlardı.³⁶⁴ Caballero'nun merkezi hükümeti ile Bask hükümeti arasında da milliyetçiliğe bağlı olması muhtemel anlaşmazlıklar vardı. Hükümetler her ne kadar sosyalizm adı altında çalışsalar da içten içe milliyetlerine değer veriyorlardı. Bunu, İspanyol ve Bask milliyet meselelerini hükümet içinde tartışmalarından anlayabiliriz. Sonuç olarak kuzeyde etkin bir cumhuriyetçi ordu kurulamadığından bölge düşmeye mahkûm oldu. Özellikle Asturias kömür madeni yatakları bakımından ülkenin en zengin yeriydi ve eğer burası Franco kuvvetlerinin eline geçerse bu belki de savaşın Franco lehine son bulması demek olabilirdi. Mayıs 1937'de Başbakan olan Negrin'in de kuzey için bir şey yapabilmesi mümkün görünmüyordu. Tek sorun cumhuriyetçilerin birleşiyor gibi görünüp aynı ülkü altında birleşemiyor olmaları değildi.

---

³⁶² *Ulus*, 3 Birinciteşrin 1937, s. 1

³⁶³ *Ulus*, 5 Birinciteşrin 1937, s. 5

³⁶⁴ Sandoval ve Azcarate, *a.g.e.*, s.116- 117

İspanya'da meydana gelen demokratik değişimleri sosyalist siyasetçiler ve askerler anlayamamıştı. Kurulan cumhuriyetçi hükümetler genelde kavga içinde oluyorlardı. Negrin Hükümeti kurulduğunda Caballero taraftarları hükümeti desteklemedi. Ancak bir süre sonra yeniden Halk Cephesi çatısı altında toplanabildiler fakat cumhuriyetçiler kendi hükümet içi krizlerinin içindeyken Franco kuvvetleri ülkenin birçok yerinde yeni başarılar kazanıyor, neredeyse her gün Madrid'i bombalıyor, Barcelona'da saldırılar gerçekleştiriyor, binlerce cumhuriyetçi saldırılarda ölüyordu. 21 Ekim 1937'de Asturias'ın Gijon şehri düştü. Böylelikle ülkenin kuzeyi tamamen Franco kuvvetlerinin eline geçti. Asturias alınınca Oviedo'daki milis taburları da silah bırakmaya başladı. Franco kuvvetleri şehre girer girmez cumhuriyetçileri tutuklarken hapishanedeki 2000 tutukluyu da serbest bıraktılar.³⁶⁵ Kuzeyin Franco'nun eline geçmesinden sonra o güne kadar adem-i müdahaleyi savunan İngiltere, Burgos Hükümeti'ne konsolos göndermeye ve karşılık olarak da konsolos almaya karar verdi.³⁶⁶ Konsolos gönderme mevzu İngiliz işçi gazetelerini kızdırdı. Gazeteler İngiltere'nin konsolos ve mümessiller gönderecek olmasının, Franco hükümetinin alenen tanınması demek olduğunu yazıyor; Daily Herald gazetesi, İngiltere'nin Franco'nun kazanmasına karar verdiği için tanıma adımları attığını varsayarak İç Savaş'ta İngiliz hükümetinin de payı olduğunu iddia edecek kadar ileri derecede suçlayıcı cümleler sarf ediyordu. Fransız gazeteleri ise İngiltere'nin her zaman kuvvetli olanın yanında olmak hevesinde olduğunu ve Fransız hükümetinin işini zorlaştırdığını yazıyorlardı.³⁶⁷ Kuzeyin ele geçirilmesi ve İngiltere'nin konsolos gönderme kararından sonra Japonya ve Portekiz de Burgos Hükümeti'ni tanımaya karar verdi. İngiliz muhafazakâr partiden başbakan olan Chamberlain verdiği nutukta İngiltere'nin Alman, İtalyan, Japon ittifakında olmak istediğine dair sinyaller verdi.³⁶⁸ Bir süre sonra Franco hükümetini tanıyacıklar arasına Macaristan da girdi. İngiltere Franco hükümetini henüz tam olarak tanımasa da bunun yollarını yapıyordu.

Kasım, Aralık 1937'de özellikle Madrid neredeyse her gün bombalanıyordu. Buna rağmen şehir çok kuvvetli bir direniş gösteriyordu. Madrid'i sadece İspanyollar ve gönüllüler savunurken, Franco kuvvetleri ise son model İtalyan, Alman uçakları ve silahlarıyla donatılmıştı. Valencia'ya gelen Fransız elçisi, Cumhurbaşkanı Azana'ya milletlerarası kardeşlik ve barıştan söz etti. Azana ise Fransız elçisinin barış ve kardeşlik cümlelerine:

---

³⁶⁵ *Ulus*, 22 Birinciteşrin 1937, s. 3

³⁶⁶ *Ulus*, 4 Son teşrin 1937, s. 3

³⁶⁷ *Ulus*, 5 Son teşrin 1937, s. 3

³⁶⁸ *Cumhuriyet*, 12 Kasım 1937, s. 2

"Eğer İspanya'nın İç Savaşı kendi haline bırakılsaydı, İspanyol milletinin önünde kimse duramazdı. Barış Avrupa'da ve dünyada ihlal edilmiştir." diyerek karşılık verdi.³⁶⁹ Frankist bombalamalar devam ederken 31 Ekim'de Valencia hükümeti Barcelona'ya yönelmek için Valencia'yı terk etti. Amaç Madrid cephesi üzerindeki tehditleri yok etmektir. Cumhuriyetçiler 22 Aralık'ta Madrid'in doğusundaki Teruel'e saldırdılar. Frankistler tarafından yapılan hava saldırıları bir bir püskürtüldü. 22 Aralık 1937'de Madrid'den yapılan açıklamaya göre Teruel'in cumhuriyetçiler tarafından alındığı iddia edilse de Frankist kuvvetler bunu reddetti.³⁷⁰ Ayrıca Teruel bozgununun bir karşılığı olarak Barcelona'yı ağır bombardıman altında bıraktılar ve sonucunda 30 kişi öldü, yüzlerce kişi yaralandı. 8 Ocak 1938'e gelindiğinde ise cumhuriyetçiler Teruel'i tam olarak ele geçirip Zaragoza cephesine de destek kuvvet yolladılar.³⁷¹ -5 ila -20 derece arasındaki soğukla ünlü Teruel cephesinin Frankist komutanlarından biri olan Albay Rey d'Harcourt üslerinden gelen hiçbir şatta geri çekilmeme emrine riayet etmeyerek cumhuriyetçilere teslim oldu. Teruel'in Frankistlerce kaybedilmesinin nedeni şüphesiz ki kuzeyin ele geçirilmesinden sonra Franco kuvvetlerine gelen rahatlık ve cumhuriyetçilerin küçümsenmesiydi. Cumhuriyetçiler arasında kısa bir süre devam eden iyimser hava, Frankist kuvvetlerin yeniden Teruel üzerine yürümesiyle son buldu. Frankistler aynı zamanda Teruel yenilgisinin intikamını almak üzere 27 Ocak 1938'de Valencia'ya hava saldırısı yaptılar. Bu, o an için beklenmeyen bir saldırıydı. 125 kişi öldü, 250 kişi yaralandı. İngiltere'nin limandaki ticaret gemileri de hava saldırısından nasibini aldı. İngiltere Franco kuvvetlerini kınayan bir nota yayınladı.³⁷² Teruel saldırıları devam ederken Salamanca'da bir Frankist hükümet kurma çalışmalarına başlandı. Hükümetin bakanlar listesi şu şekildeydi: Başbakan Franco, dışişleri bakanı General Jordana, eğitim bakanı Sainz Rodriguez, adliye bakanı Kont Rodezno, genel emniyet bakanı General Anido, İçişleri, Matbuat ve Propaganda Bakanı Ramon Serrano Suner, Maliye Bakanı Amado, Harbiye Bakanı General Argoz, Bahriye Bakanı Amiral Cervera, Hava Bakanı General Kindilan, Endüstri ve Ticaret Bakanı Suanoez, Nafia Bakanı Pena Beuf, İş ve Ziraat Bakanı Gomez Pu, Devlet Bakanı Raimundo Fernandez.³⁷³ İçişleri, Matbuat ve Propaganda Bakanlığı'na getirilen Suner, Franco'nun ablasının eşiydi. Şubat ayı boyunca Barcelona ve Teruel aralıksız

³⁶⁹ *Cumhuriyet*, 13 Birinci kanun 1937, s. 3

³⁷⁰ *Cumhuriyet*, 23 Birinci kanun 1937, s. 3

³⁷¹ *Son Posta*, 8 Ocak 1938, s. 1 ve 5

³⁷² *Ulus*, 28 Son kanun 1938, s. 8

³⁷³ *Ulus*, 1 Şubat 1938, s. 3

bombalanmaya devam ederken Teruel 22 Şubat 1938'de düştü.³⁷⁴ Mart 1938'den itibaren Frankistler Valencia kıyılarını sıklıkla bombalamaya başladı. Başbakan Negrin bombalamalar sonucunda Barcelona'daki Fransız elçisinin de desteklemesiyle 14 Mart 1938'de PCE'nin radyo kanalında yaptığı açıklamada Franco kuvvetlerinin Barcelona'da panik yaratmak için sarf ettiği gayretlere karşılık kendilerinin yüksek tedbirler aldıklarını, yenilmeyeceklerini ve tüm anti-faşistlerin onların saflarına Franco'ya karşı savaşmaya gelmesi gerektiği çağrısını yaptı. 15 Mart 1937'de Barcelona'da 200.000 kişinin katıldığı bir miting yapıldı. Mitingin ana konusu Negrin'in direnişe devam etmesi ve var olan hükümetteki bakanların hükümetten uzaklaştırılmasıydı.³⁷⁵ Almanya 16 Mart'tan itibaren Alman vapuruyla İspanya'ya 30.000 asker gönderdi. İlerleyen Frankist ordu 18 Mart 1938'de Barcelona'ya hava taarruzu yaptı. Bu bir nevi 200.000 kişilik mitingın cezasıydı. Bombardımanda 600 kişi öldü, 1000 kişi yaralandı. Ölenler arasında Fransa'nın konsolos yardımcısı da vardı. Fransa başkonsolosu ise yaralandı. Bunun üzerine Fransa, İspanya ile olan ithalat ve ihracatını sonlandırarak İspanya- Fransa sınırını kapattı.³⁷⁶ İngiltere ise her bombalama sonucu Franco hükümetine nota yolluyordu lakin tüm bunların sonunda açıkça savaşı göze alamayacağı için Franco'ya fiilen müdahale etmediğini açıkladı. İngiltere sadece Franco İtalya'ya tehlikeli menfaatler temin ederse ve Almanya, Asya'ya doğru uzanıp Akdeniz'de İngilizlerin yolunu keserse savaşı göze alacağını tüm dünyaya duyurdu.³⁷⁷

1938 Mart'ından sonra İç Savaş ne İspanya için ne de dünya için artık aynı değildi. Hitler'in 12 Mart'ta Viyana'ya girmesi, Mussolini'nin onun en yakınındaki desteği olması dünyayı asıl ilgilendiren konu haline almaya başladı. Dünya, İspanya meselesini artık uzaktaki ve onlara dokunmayan bir mesele olarak görüyordu.

---

³⁷⁴ *Akşam*, 23 Şubat 1938, s. 2

³⁷⁵ Carr, *a.g.e.*, 132

³⁷⁶ *Son Posta*, 19 Mart, 1938, s. 3

³⁷⁷ *Akşam*, 21 Mart 1938, s. 1

2.2.2. Franco Kuvvetlerinin İlerleyişi, Cumhuriyetçilerin Direnişi

İç Savaş, 2. Dünya Savaşı'nın başlama çanlarının çalınmasıyla bambaşka bir boyuta taşındı. Almanya'nın açık tehdidiyle karşı karşıya olan Sovyet Rusya, cumhuriyetçilere yardımını azalttı. 29 Mart'ta Barcelona hükümeti bir beyanname yayınladı. Beyannamede, yarına inanan ve memleketin faziletinden kesin olarak emin olan hükümetin, Katalonyalıları cumhuriyeti müdafaa etmeye çağırdığı söylendi. İki tarafın savaşı sadece cephede değil radyoda da sürüyordu. 29 Mart 1938'de Barcelona radyosunda bir nutuk veren Başbakan Negrin, Alman ve İtalyan yardımlarının biteceğini, Franco'nun mağlup olacağını ve o güne kadar cumhuriyetçilerin direnmesi gerektiğini söylüyordu. Franco ise milliyetçi radyodan bir tebliğ sunarak Negrin'in her zamanki gibi yalan söylediğini dile getiriyordu.³⁷⁸ Nisan 1938'de cumhuriyetçilerin savaş bakanı Pietro bakanlıktan uzaklaştırıldı. Negrin hem başbakan hem savaş bakanı oldu. PSOE böylelikle cumhuriyet hükümetinde tam hakimiyet kurdu. Negrin bir yandan komünist ajanı olmakla suçlanırken bir yandan da özellikle Barcelona'daki halkın moralini düzeltmek için her gün radyoda açıklama yapıyordu.³⁷⁹ 4 Nisan 1938'de Katalonya'nın en stratejik noktalarından Lerida düştü.³⁸⁰ Bu şekilde Katalonya'yı Madrid ve Valencia ile bağlayan bağlantı kesilmiş oldu. Frankistler'in Barcelona'dan önce ulaşmak istedikleri nokta Valencia'ydı. Frankist kuvvetler muhtemelen Valencia'yı almanın, düşmesi diğer şehirlere göre daha zor olan Barcelona'nın moralini bozacağını düşünüyorlardı. Mayıs ayında birçok cephede savaş devam ederken ve cumhuriyetçilerin kuvvetli direnişi Franco kuvvetlerini yorarken İngiltere ve Fransa yetkilileri Londra'da toplanıp İspanya'daki gönüllülerinin çağırılmasına karar verdi. Toplantıdaki Sovyet elçisine Sovyetler'in de aynı karara uyması gerektiği söylendi.³⁸¹ 30 Mayıs 1938'de Franco'nun heyeti Roma'ya Mussolini ile görüşmeye gitti. General Milan Astray başkanlığındaki heyet, cumhuriyetçilere darbe indirmek için Mussolini'den teçhizat istedi. İki İtalyan gemisi 2 Haziran'da teknisyen, pilot ve makinistlerden oluşan 700 kişilik mürettebatı ve malzemesiyle İspanya'ya yola çıkacaktı.³⁸²

---

³⁷⁸ *Cumhuriyet*, 30 Mart 1938, s. 7

³⁷⁹ Carr, *a.g.e.*, s. 135

³⁸⁰ Vilar, *a.g.e.*, s. 77

³⁸¹ *Son Telgraf*, 20 Mayıs 1938, s. 2

³⁸² *Son Telgraf*, 31 Mayıs 1938, s. 6

1 Haziran 1938'de cumhuriyetçiler, Franco kuvvetlerinin ilerlemesine misilleme olarak Mallorca'yı bombaladılar. Ayrıca Frankistler'e ait uçak karargâhı bombalandı ve üç gemi batırıldı.³⁸³ Cumhuriyetçilerin taaruzları yine de pek etkili olmuyordu. Çekoslovakya 3 Haziran 1938'de Franco hükümetini tanıdığını ilan etti.³⁸⁴ Frankistler Barcelona, Madrid ve Valencia'yı aralıksız şekilde bombalamaya devam ediyordu. Burgos hükümeti radyodan Franco kuvvetlerinin savaşa son vermesi için komünistlerin teslim olmasından başka çare olmadığını ve teslim olmamalarının İspanya'nın daha fazla tahrip olmasından başka işe yaramayacağını beyan eden bir tebliğ sundu.³⁸⁵ 11 Haziran 1938'de İspanya sularında onlarca İngiliz ticaret gemisi Frankist kuvvetler tarafından bombalandı. İngiltere'de avam kamarası bu konu hakkında acilen toplanırken İngiliz gazeteleri de İngiltere'nin Franco'ya bir karşılık vermesi gerektiğini savunuyorlardı.³⁸⁶ Avam Kamarası toplantısında Başbakan Chamberlain, İngiltere'nin İspanya sularındaki gemilerini koruyamayacağını, korumaya çalıştıkları vakit de bunun İngiltere'nin bizzat savaşa girmesi demek olacağını; bu durumun ise İspanya meselesinde ademi müdahale siyasetine sadık kalmamak demek olacağını belirtti. Chamberlain'in açıklaması İngiliz muhalifleri tarafından çok sert karşılandı.³⁸⁷ Frankist kuvvetler 13 Haziran 1938'de Valencia'nın kuzeyinde bulunan ve Akdeniz sahil şeridinin en stratejik noktalarından biri olan Castellon şehrini ele geçirdiler. Castellon'daki bombardımanda 200 kişi öldü.³⁸⁸ Savaş devam ederken vaziyetin iyice aleyhlerine döndüğünü fark eden bir grup cumhuriyetçi, Frankistlerle uzlaşmak istese de toplantılarda çıkan sert tartışmaların galibi uzlaşmak istemeyen cumhuriyetçiler oldu.³⁸⁹

---

³⁸³ *Cumhuriyet*, 1 Haziran 1938, s. 7

³⁸⁴ *Cumhuriyet*, 4 Haziran 1938, s. 2

³⁸⁵ *Son Telgraf*, 5 Haziran 1938, s. 6

³⁸⁶ *Cumhuriyet*, 12 Haziran 1938, s. 1

³⁸⁷ *Cumhuriyet*, 15 Haziran 1938, s. 7

³⁸⁸ *Cumhuriyet*, 14 Haziran 1938, s. 3

³⁸⁹ *Son Telgraf*, 22 Haziran 1938, s. 6

Barcelona'nın cumhuriyetçilerin elindeki tüm noktalarla irtibatı tamamen kesilmişti. Bu sebeple Barcelona'da, İspanya'nın hiçbir yerinde olmayan bir hava vardı. Burası komünistlerin kalesi olarak görülen tek bir üs haline geldi. PSUC³⁹⁰ genel sekreteri Camorera, Katalonya ile İspanya'nın ayrılarak faşistlerle bağlantısını kesmesi gerektiğine dair açıklamalar yapıyor; İç Savaş'ın mücadele çağrısı olarak tüm dünyada meşhur olan "*No Pasaran!*"³⁹¹ ünleminin de yaratıcısı olan PCE üyesi, İspanya temsilciler birliği başkanı ve İç Savaş'ın en önemli kadın savaşçılarından birisi olan Dolores Ibarruri,³⁹² demokratik parlamenter cumhuriyetin savunulmasına odaklanılması gerektiğini söylüyordu.³⁹³

Frankist kuvvetler 16 Temmuz 1938'de Valencia'ya girdiler. Valencia'ya girişte İspanyol piyadeler kadar İtalyan uçakları da büyük rol oynadı.³⁹⁴ Uçaklar Valencia'nın Alicante bölgesine özellikle yangın bombaları atıyor, karşı saldırıyı etkisiz hale getirmeye çalışıyorlardı. Cumhurbaşkanı Azana 18 Temmuz 1938'de yayınladığı bildiriyle, her türlü yabancı müdahalesinden arınmış olarak, İspanya'nın gurur ve haysiyeti dahilinde bir barış yapılması talebinde bulundu.³⁹⁵ Akabinde cumhuriyetçiler ile Frankistler arasında müzakere yapıldığı söylene de bundan bir sonuç çıkmadı. Frankist kuvvetler Valencia'nın en geç 24 Temmuz'da düşeceğini düşünüyorlardı fakat 25 Temmuz sabahı cumhuriyetçiler Valencia'nın kuzeyindeki Ebro Nehri'ni geçip batıya doğru saldırmaya başladılar ve 500 kişiyi esir aldılar. Frankist uçaklar Ebro Nehri kıyılarını sık aralıklarla bombaladılar da cumhuriyetçilerin taarruzları devam etti. Frankistlerin ileri harekâtı durunca cumhuriyetçiler bu bölgede birçok cephede art arda başarılar kazandılar.³⁹⁶ Bu sırada konuşulmaya devam eden İngilizlere ait geri çekilme planı ise asla uygulanamıyordu. Tarihe Ebro Muharebesi olarak geçecek olan çatışma devam ederken 16 Ağustos 1938'de başbakan Negrin'in kabinesi istifa etti. Bu istifanın nedeni kabinenin bir kısmının savaşı bitirmek taraftarı olmasından kaynaklanıyordu.³⁹⁷ Fakat kabine değişse de Negrin'in başkanlığı devam edecekti.

---

³⁹⁰ PSUC: Katalonya Birleşik Partisi

³⁹¹ No Pasaran: "Geçemeyecekler".

³⁹² <https://www.arte.tv/en/videos/074567-002-A/no-pasaran-dolores-ibarruri/> (Erişim tarihi: 11.01.2020.)

³⁹³ Carr, *a.g.e.*, s. 137

³⁹⁴ *Cumhuriyet*, 17 Temmuz 1938, s. 3

³⁹⁵ *Cumhuriyet*, 20 Temmuz 1938, s. 6

³⁹⁶ *Son Telgraf*, 26 Temmuz 1938, s. 1

³⁹⁷ *Son Telgraf*, 17 Ağustos 1938, s. 6

Madrid ve Barcelona'daki bombalamalar devam ederken Ebro Muharebesi kamuoyunda uçak, topçu bombardımanı ve asker sayısı bakımından o güne kadar yapılmış en şiddetli çarpışma olarak kabul ediliyordu.³⁹⁸ Savaş devam ederken, Franco savaşın sadece cephede değil, düşmanın moralini kamuoyu aracılığıyla bozarak da yapıldığını bildiğinden her gün zafer açıklamaları yapıyor, savaş bittikten ve Frankist ordu kazandıktan sonra tahta geçmek üzere İspanya Kralı 13. Alfonso'yu yeniden İspanya'ya çağırıyordu. 13. Alfonso Franco'nun çağrısını kabul etti. Bu esnada Franco, İngilizlerin gönüllülerin geri alınması çağrısına kendileri açısından şimdilik uymayacaklarını söylerken, karşı taraf için bunun kısa zamanda yerine getirilmesi gerektiğini, eğer Sovyetler'den Madrid'e kızıklar gelmeseydi savaşın geçen sene biteceğini söylüyordu.³⁹⁹ Buna rağmen 10.000 İtalyan gönüllü Franco kuvvetlerinden ayrılarak İtalya'ya döndü. Negrin hükümeti ise Uluslararası Tugaylar'da hizmet vermiş gönüllü askerlerin geri gönderilme çalışmalarına başladı. Barcelona'da yapılan bir uğurlama töreninin ardından 10.000 cumhuriyetçi yabancı gönüllü İspanya'dan 15 Kasım'da ayrıldı.⁴⁰⁰

Gönüllülerin çekilmesine rağmen Ebro cephesinde her geçen gün yeni bir zafer kazanmak cumhuriyetçilerin inancını kuvvetlendirdi. Öyle ki Alman büyükelçisi Von Stohrer, Alman yardımı hemen gelmezse Frankistler'in yenileceğini düşünüyordu.⁴⁰¹ Kurduğu savaş yanlısı yeni kabinesiyle yeniden başa geçen Başbakan Dr. Negrin'in cumhuriyetçi radyodaki zafer konuşmaları, yurdun dört bir yanında Frankistlerin bombaları altında radyoları dinleyen cumhuriyetçi halkın büyük umuda yol açmıştı.

Cumhuriyetçilerin Ebro'da verdiği büyük mücadele belki de zafere kavuşacakken Sovyetler'den gelen silah yardımı savaşın tam ortasında bıçak gibi kesildi. İngiltere, Eylül 1938'de Nazilerin Çekoslovakya'yı işgal etmesini onaylayınca, Stalin Almanya'nın Rusya'ya saldırmasının çok yakın olduğunu fark ederek cumhuriyetçi İspanya'ya olan yardımını geri çekti. Stalin, Hitler'i sınırlendirerek ülkesini ateşe atmak istemiyordu.⁴⁰² O güne kadar Sovyet yardımıyla ayakta duran cumhuriyetçiler için bu durum büyük bir kırılma noktası oldu. Anlaşılan o ki 2. Dünya Savaşı'nın çıkması sadece Avrupa'nın bir kısmı için değil cumhuriyetçi İspanya için de felaket olacaktı. Yardımların çekilmesiyle birlikte Eylül 1938'in sonunda Frankistler Ebro'da zafer üstüne zafer kazanmaya başladılar. Ebro

³⁹⁸ *Cumhuriyet*, 29 Ağustos 1938, s. 7

³⁹⁹ *Cumhuriyet*, 30 Ağustos 1938, s. 6

⁴⁰⁰ Carr, *a.g.e.*, s. 141

⁴⁰¹ Vilar, *a.g.e.*, s. 78

⁴⁰² W. Phillips ve C. Phillips, *a.g.e.*, s.269

Muharebesi 16 Kasım 1938'de Frankist kuvvetlerin tanklarını, uçaklarını ve ağır silahlarını Ebro Nehri'nin kıyısına yığmasıyla cumhuriyetçiler aleyhine son buldu.⁴⁰³ 21 Kasım 1938'de Frankist hava kuvvetleri Alicante'de öldürülen Falanj kurucusu Jose Antonio Primo de Rivera'nın hatırası için şehrin hapishanelerinin üzerinde uçarak çiçekler attılar.⁴⁰⁴

Ebro'nun kazanılmasıyla Frankist kuvvetler için artık Barcelona yolu açıldı. 23 Aralık 1938'de Barcelona'ya harekât başladı. UGT ve CNT Avrupa ve Amerika'daki işçilere açık çağrılar yapıyor, inanan, inanmayan, Katolik, protestan, Yahudi herkese hitap eden duygusal konuşmalar yayınlıyorlardı. Fransız Komünist Partisi lideri Maurice Thorez 21 Ocak 1939'daki ulusal kongrede: *"Fransa için şu an en önemli konu İspanya'yı kurtarmaktır. Sınırları açın! İspanya'ya yardım edin! Hükümetinizin temel politikalarıyla ilgili çekincelerimizi koruyoruz ancak sınırları açarsanız, sizi desteklemeye hazırız."* diyerek rakibi Daladier hükümetine sesleniyordu.⁴⁰⁵ Fakat cumhuriyetçilerin ve Thorez'in çağrısına dünyanın hiçbir yerinden cevap gelmedi.

---

⁴⁰³ John Dos Pessos, Arthur Koestler, Andre Malraux, George Orwell, Eliot Paul, *a.g.e.*, s. 288

⁴⁰⁴ *Akşam*, 22 Teşrinisani 1938, s. 8

⁴⁰⁵ Carr, *a.g.e.*, 142

2.2.3. Barcelona ve Madrid'in Düşüşü

Noel'den üç gün önce yapılan saldırı Barcelona halkı tarafından büyük bir dirençle karşılanmadı. Katalonya'yı savunmak üzere hazırlanmış bölükler isteksiz ve ruhsuzdu. İnsanların savaşa azmi 1936'nın çok uzağındaydı. Barcelona halkının büyük kısmı otomobilleriyle ve imkânı olmayanlar da katırlarıyla Fransa sınırına gidiyordu.⁴⁰⁶ Frankistler ilk olarak Barcelona'nın 10 km'lik cephesini yarararak taarruza başladı.⁴⁰⁷ 1939'un ilk günlerinde Başbakan Negrin bir radyo nutkuyla tüm dünyayı kendilerine desteğe çağırırdı. Çekmiş oldukları tüm acılara rağmen yalnız gelecekleri için değil aynı zamanda tüm insanlığın özgürlüğü ve kültür, ayrıcalık ve demokrasi prensipleri için bu savaşı kazanacaklarını beyan etti.⁴⁰⁸ Frankistler demiryollarını da bombalayarak şehir merkezine ilerlediler. Bu sırada sadece Barcelona değil Valencia da bombalanıyordu. Valencia'ya 250 kg ağırlığında 40 tane bomba atıldı ve bombalar yüzlerce kişinin ölümüne sebep oldu. Barcelona limanının aralıksız bombalanması ise cumhuriyetçilerin karşılık vermesini zorlaştırıyordu.⁴⁰⁹ Cumhuriyetçi komutanlar her defasında geri çekilme emri veriyorlardı. Fakat geri çekilme alanı sınırlıydı. 100.000 cumhuriyetçi askerin geri çekilmesi demek zaten yorgun olan askerlerin dağılmasına ve komuta edilememesine neden oluyordu. Barcelona'da olan hükümet merkezi 13 Ocak 1939'da Valencia'ya taşındı. Barcelona'da Başbakan Negrin ve Dışişleri Bakanı Julio Alvarez del Vayo savunmayı yönetmek için şehirde kaldılar.⁴¹⁰ 15 Ocak'ta Frankistler Barcelona'nın güneyindeki Tarragona'ya girdiler. Barcelona'da savunma için silah altına alınan insanların eşleri ve çocukları kışla kapılarında toplanıp gidenlere veda ediyorlardı. Caddelere geniş kurdeleler çekilmiş, halk direnmeye davet ediliyordu.⁴¹¹ Hiç şüphesiz ki bu savaş iki tarafın eşit olmadığı bir savaştı. Buna rağmen cumhuriyetçiler geriledikleri her an karşı tarafa ağır kayıplar verdiriyorlardı. Frankist kuvvetler de çok asker kaybediyor lakin bu hiçbir zaman cumhuriyetçilerin verdiği kaybın yanına bile yaklaşmıyordu. Savaşın son haftasında cumhuriyetçi tümen, tugay ve taburlar artık maddi ve manevi olarak çökmüş insan topluluğundan oluşan gruplardı.

---

⁴⁰⁶ Fraser, *a.g.e.*, s. 644

⁴⁰⁷ *Akşam*, 24 Kanunuevvel 1938, s. 2

⁴⁰⁸ *Tan*, 2 İkincikanun 1939, s. 2

⁴⁰⁹ *Akşam*, 10 Kanunusani 1939, s. 7

⁴¹⁰ *Akşam*, 14 Kanunusani 1939, s. 2

⁴¹¹ *Tan*, 16 İkincikanun 1939, s. 1

24 Ocak'a gelindiğinde Barcelona'daki ABD'liler ve İngilizler bölgedeki vatandaşlarını ve büyükelçiliklerini tahliyeye başladılar. Çünkü Franco kuvvetleri sadece 19 km uzaklıktaydı.⁴¹² Bu esnada İtalya ve Almanya'nın Franco'ya yardımları devam ediyordu. İtalya 60.000 kişilik askerini Fransa'nın her an İspanya'ya yardım edeceği tehlikesine karşı önlem olarak Cenova'da hazırda bekletiyor, Almanya ise gerektiğinde Franco için hazır olacak olan Alman topçu kuvvetleri ve teknisyen gruplarını Trablusgarp'a yolluyordu.⁴¹³ Barcelona'da aç kalmış ve sınıra gidememiş halka ise cumhuriyetçi hükümet tarafından sadece ekmek dağıtılabiliyordu.

26 Ocak 1939'da Barcelona düştü. Frankist kuvvetler coşkun tezahürat eşliğinde şehre girdi. Öğle saatlerinde şehre giren orduya cumhuriyet kuvvetleri zorluk çıkarmadı. Barcelona radyosu önceki gece şehrin her evden teker teker müdafaa edileceğini söylese de bu gerçekleşmedi. 100.000 cumhuriyet taraftarı, ordu şehre girmeden hemen önce sabah saatlerinde Barcelona'yı terk ettiler. Şehirde kalıp Franco'yu karşılayan insanlar ise orduyu alkışlıyor ve tezahüratlar eşliğinde onlara hoş geldiniz, diyorlardı. Frankist askerler kamyonlarla şehirdeki aç halka günlerce erzak dağıttı. İtalya'da da Franco ordusunun şehre giriş haberi kutlanıyor, şenlikler yapılıyordu.⁴¹⁴ Franco'ya aynı gün Hitler ve Mussolini'den tebrik mesajları geldi. Negrin ve del Vayo ise şehir düştükten sonra bile elde kanlan Valencia ve Madrid'i anarak savaşın henüz bitmediğini ve daha güçlü şekilde devam edeceklerini açıkladılar. Bu elbette işgal edilmemiş şehirlerde yaşayan insanlara başkanlarından gelen bir umut mesajıydı ve tüm dünya gerçek olamayacağını biliyordu. Yabancı desteği olmadan cumhuriyetçi zafer imkansızdı. Fransa her ne kadar sınırı açsa da bu, Fransa'nın sadece dünyaya gösteriş olarak sunduğu bir davranış olarak düşünülebilir. Çünkü Fransa sınırındaki mülteci kampına giden İspanyollar, burada Sovyet Rusya'nın cumhuriyetçi İspanya'ya yolladığı ve Fransa'nın sınırından geçirmeyip kendi elinde tuttuğu uçak yedek parçaları, topları ve bilumum mühimmatı gördüler.⁴¹⁵ İngiltere ve Fransa'nın ademi müdahale anlaşması, daimi olarak Franco hükümetine saldırgan beyanlar vermeleri, meşhur notaları ve sanki cumhuriyetçi İspanya'nın yanındaymış gibi tavırlar takınmalarının sahte olduğunu sınır boyunda esir tutulan silahlar gözler önüne seriyordu.

---

⁴¹² *Akşam*, 24 Kanunusani 1939, s.1

⁴¹³ *Cumhuriyet*, 26 İkincikanun 1939, s. 1

⁴¹⁴ *Cumhuriyet*, 27 İkincikanun, 1939, s. 3

⁴¹⁵ Fraser, *a.g.e.*, s. 645

Katalonya'nın düşüşünden sonra İngilizler ve Fransızlar barış için ısrara başladılar. Fakat bu çağrı da sözde bir barış çağrısından öteye geçemedi. Cumhuriyetçi yöneticiler ise bölünmüş haldeydi. Bir gurup hala uluslararası desteğin geleceğini umut ediyor, her şeye rağmen direnmeyi savunuyordu. Diğer grup ise daha gerçekçiydi. Savaşa devam etmenin cinayetten başka bir şey olmadığını ifade ediyorlardı. Cumhurbaşkanı Azana bu gruba mensuptu. Madrid ve Valencia hala cumhuriyetçilerin elindeyken Başbakan Negrin, bir grup az sayıda hükümet üyesi ve PCE'li, Katalonya'nın kuzeyindeki Figueras'ta birkaç gün geçirerek az kişilik katılımı cumhuriyetin son cortes meclisini topladılar. Tarih 1 Şubat 1939'du.⁴¹⁶ Negrin cortes toplantısında durumun olumsuz olduğunu nihayet kabul etti ve barış görüşmeleri için şartname sunacaklarını söyledi. Şartlara göre İspanya halkı yönetim şekline kendisi karar verecek, savaşta yer alanların cezalandırılması ve sorgulanmaları sonlandırılacaktı. PSOE ve Başbakan Negrin'in şartlı barış teklifine soğuk bakanın PCE olduğu düşünülüyordu. Bu durum PCE'yi sorumlu gösterip partiye destek kaybettirmeye başlayınca, partinin Madrid bürosu, hükümetin 1 Şubat 1939'daki cortes oturumunda öne sürdüğü şartlı barış planını desteklediklerini açıkladı. Franco ise barış teklifine olumlu yanıt vermedi ve karşı tarafın derhal teslim olmasını istedi.⁴¹⁷ Hükümet yetkilileri bu kararı aldıktan sonra 9 Şubat 1939'da Fransa'ya geçtiler. Fakat sınır geçildikten sonra üyeler dört bir yana dağıldı. Zaten Fransa da her ne kadar cumhuriyetçi siyasetçileri sınırlarından içeri alsada burada bir hükümet faaliyeti yürütemeyeceklerini açıklamıştı. Mücadeleyi sürdürmeyi reddeden Cumhurbaşkanı Azana, Paris'teki İspanyol elçilik konağına çekildi. Negrin ve Alvarez del Vayo ise bir Fransız uçağına binerek cumhuriyetçilerin elinde son kalan yerlerden biri olan Valencia'nın Alicante şehrine döndüler.⁴¹⁸ Negrin burada garnizon komutanı Casado'yla görüştü. Casado artık koşulsuz şekilde teslim olmaları gerektiğini söylüyordu.⁴¹⁹ Franco her defasında cumhuriyetçilerin teslim olmaları gerektiğini söylemeye devam ediyordu. İki taraf arasında elçi konumundaki kişi ise İngiltere'nin İspanya elçisiydi.

---

⁴¹⁶ John Dos Pessos, Arthur Koestler, Andre Malraux, George Orwell, Eliot Paul, *a.g.e.*, s. 299

⁴¹⁷ *Son Posta*, 9 Şubat 1939, s. 11

⁴¹⁸ Carr, *a.g.e.*, s. 143

⁴¹⁹ Payne, *a.g.e.*, s. 363

10 Şubat 1939'da Başbakan Negrin hükümet merkezinin bundan sonra Madrid olacağını duyurdu. CNT ise Negrin'in yanında durarak Madrid'in son ana kadar dayanacağını söylüyordu.⁴²⁰ Frankistler 12 Şubat'ta Madrid'e yürümeye başladı. Madrid hükümetini tek tehdit eden Frankist kuvvetler değildi. İtalyan hükümeti eğer Madrid karşısında Franco'nun ihtiyacı olursa İtalya'nın her an yeni asker gönderebileceğini söyleyerek cumhuriyetçilere gözdağı veriyordu.⁴²¹ Negrin hükümeti ise radyodan açıklama yaparak şu an Franco'nun elinde olmayan ve direnen İspanya topraklarına selam yolluyordu. Bu selam, yenileceğinden emin bir hükümetin bugüne kadar birlikte savaşmış oldukları insanların bırakmama selamıydı. Oysa çevresi sarılan Madrid kıtlıkla cebelleşiyordu.⁴²² 15 Şubat 1939 günü ise İç Savaş boyunca daimî olarak kimin kazanacağını hesaplayıp, ademi müdahale politikası uygulayıp ve de diğer ülkelere uygulatıp her cumhuriyetçi şehri bombalandığında Frankistlere sadece nota veren İngiltere, Franco hükümetini tanıma sürecini başlatmaya karar verdi. Fransa ise bir ayan üyesi olan Leon Berard'ı resmi mümessil olarak İspanya'ya yolladı.⁴²³ Madrid ve Valencia'da her gün bombalamalar devam ederken Cumhurbaşkanı Azana İngilizler aracılığıyla Franco'ya Paris'ten bir barış teklifi yolladı. Bu teklifin maddeleri şöyleydi:

- 1- Yabancı kıtalar İspanya'dan geri çekilecek.
- 2- Frankist kıtaların cumhuriyetçi kıtalara karşı gelmelerine tedbirler alınacak.
- 3- İspanyol milletinin kaderi hakkında karar verilirken her türlü yabancı nüfuzundan uzak durulacak.

Fakat Franco, cumhuriyetçilerin her türlü barış şartını her defasında olduğu gibi bir daha reddetti ve eğer teslim olmazlarsa daha önce verdiği rakamdan daha büyük bir askeri birlikle bu kez çok daha ağır bir askeri taarruz gerçekleştireceklerini söyledi. Franco, bu maddelerden sadece yabancı nüfuzu maddesine odaklanarak zaten kendisinin de hiçbir zaman İspanya'nın kaderini yabancı nüfuzuna bırakmaya tahammül edemeyeceğini söyledi.⁴²⁴ Ayrıca teslim olan cumhuriyetçilere merhametli davranacağını fakat savaş

---

⁴²⁰ *Cumhuriyet*, 11 Şubat 1939, s. 9

⁴²¹ *Cumhuriyet*, 12 Şubat 1939, s. 9

⁴²² *Cumhuriyet*, 15 Şubat 1939, s. 7

⁴²³ *Cumhuriyet*, 16 Şubat 1939, s. 9

⁴²⁴ *Ulus*, 23 Şubat 1939, s.3

bittiğinde asla toplu bir af olmayacağını, bu yüzden cumhuriyetçilerin şimdiden teslim olsalar iyi olacaklarını da ekledi.

18 Şubat 1939'da İsviçre ve Polonya da Franco hükümetini tanıyan devletler arasına eklendi.⁴²⁵ 23 Şubat'ta toplanan İngiliz avam kamarası Franco hükümetini hukuken tanımaya karar verdi.⁴²⁶ Bu aşamada Franco ile Hitler arasında telgraflaşmalar oluyordu. Franco telgrafında: "*Nasyonalistler Barcelona'ya girdikleri zaman kahraman Alman gönüllüleri muzaffer kıtaat arasında bulunuyordu ve İspanyol milleti bu gönüllülerin şahsında. Almanya ve onun şefini alkışladılar.*" derken Hitler ise cevabında: "*Almanya ve onun ordusu Alman gönüllülerin şanlı nasyonalist ordu saflarında, İtalyan arkadaşlarının yanında savaşmış ve milli İspanya'nın kurtulmasına neden olan bir hizmette bulunabildikleri için çok mutludur.*" diyordu. Cumhurbaşkanı Azana'ya yabancı nüfuzuna kendisinin de tahammül edemeyeceğini söyleyen Franco, Hitler ve ordusuna olan hayranlığını ve minnetini saklamıyordu.⁴²⁷ Bu esnada Madrid'de bombalamalar azalmıştı. Negrin'in hala şehirde bulunması ve Fransa'dan Madrid'e gidip gelen bakanlar halkın moralini yüksek tutmaya çalışıyordu. Halk Cephesi ise bildiri yayınlarak cephenin yeniden faaliyete geçmesi gerektiğini bildiriyordu.⁴²⁸ İngiliz İşçi Partisi üyeleri de avam kamarasında büyük bir tartışma çıkararak İngiltere'yi ihanetle suçladılar. 27 Şubat 1939'da cumhurbaşkanı Azana istifa etti.⁴²⁹ İspanya Cumhuriyeti Paris'teki büyükelçilik binasını boşalttı.⁴³⁰ 5 Mart'ta hükümet kuvvetleri içinde var olan bölünmeler artmaya başladı. Aslında bu bir nevi hükümet içi isyandı. Albay Casado, Madrid'de bir savunma konseyi oluşturdu. Bu konsey isyan ederek Negrin hükümetini yasadışı ilan ettiğini duyurdu. 6 Mart'ta başbakan Negrin ve bakanlar Madrid'i terk ederek Fransa'ya gittiler. Artık Madrid'de yönetime dair tek şey savunma konseyiydi. Onlar da kısa zamanda Franco ile barış yapmak istiyorlardı. Buna rağmen tecrit edilmiş bir kısım askeri birlik kalan komünistlerce kumanda edilerek yeni bir silahlı mücadele vermeye başladı.⁴³¹ Valencia'da da direnen komünistler iş başından uzaklaştırılmaya başladılar ve direniş burada başarılı olamadı. Madrid'deki son silahlı saldırı 13 Mart 1939'da Franco kuvvetleri tarafından bastırıldı. 24 Mart'ta Madrid Savunma

---

⁴²⁵ *Ulus*, 19 Şubat 1939, s. 3

⁴²⁶ *Cumhuriyet*, 24 Şubat 1939, s. 7

⁴²⁷ *Cumhuriyet*, 24 Mart 1939, s. 2

⁴²⁸ *Ulus*, 27 Şubat 1939, s. 1

⁴²⁹ Casanova, *a.g.e.*, s. 240

⁴³⁰ *Ulus*, 1 Mart 1939, s. 3

⁴³¹ Vilar, *a.g.e.*, s. 81

Konseyi Franco hükümeti arasındaki müzakere tamamlandı ve Madrid teslim oldu. Madrid'le beraber İspanya'nın cumhuriyetçilere ait tüm topraklarının Franco hükümetine teslim edilmesi kararlaştırıldı.⁴³²

Nihayet 29 Mart 1939'da Savunma Konseyi heyeti Madrid'den ayrıldıktan sonra Franco kuvvetleri şehre girdiler. Madrid'deki halk beyaz bayraklar çekerek teslim oldu. Bir kısım halk orduyu nasyonalist selam vererek karşıladı. Madrid'in alınması İtalya'da şenliğe sebep oldu. Mussolini binlerce kişinin katıldığı bir miting düzenleyerek Avrupa'da bolşevizmi nihayet bitirdiklerini söyledi.⁴³³ Frankist radyolar 30 Mart 1939'da Madrid'in bir damla bile kan dökülmeden alındığını bildirmekteydiler. Şehirde tüm memurlara görevleri başında kalmaları emri verildi. Mağazalar, tiyatrolar ve sinemalar kapatılmadı. Albay Eduardo Hozas Madrid askeri valisi olurken Madrid belediye başkanı ise Melchor Rodriguez oldu.⁴³⁴ Rodriguez İç Savaş sırasında Madrid hapishanelerinin başındaki adamdı. Cumhuriyetin kalalerinden birisi olan Alicante'de ise cumhuriyet taraftarı asker, siyasetçi ve sivil halktan oluşan 15.000 kişi limanlara akın etti. Şafak vakti kendilerini almaya gelecek olan Fransız ve İngiliz gemilerini bekliyorlardı fakat İtalyan Vittorio Tümeni gemilerden erken geldi. Tümen buradaki 15.000 cumhuriyetçinin çoğunu katletti. Çoğu insan da askerlerin onları öldürmesini beklemeden intihar etti.⁴³⁵

---

⁴³² *Tan*, 25 Mart 1939, s. 3

⁴³³ *Cumhuriyet*, 29 Mart 1939, s. 7

⁴³⁴ *Cumhuriyet*, 30 Mart 1939, s. 2

⁴³⁵ *Casanova, a.g.e.*, s. 241

2.3. İÇ SAVAŞ'TAN SONRA GENEL DURUM

2.3.1. Savaşın Bitişi ve Franco'nun 2. Dünya Savaşı Politikası

Savaş İspanya'da resmi olarak bittikten sonra 15 Mart 1939'da Hitler Prag'a; 6 Nisan 1939'da Mussolini Arnavutluk'a girdi. Franco ise 7 Nisan'da İspanyol halkına Anti-Komintern Pakt'a katıldığını açıkladı.⁴³⁶ Franco 2. Dünya Savaşı başladığında tarafsız kalmayı tercih etmişti ve İç Savaş her ne kadar İtalya ve Almanya'nın destekleriyle kazanılmış olsa da Hitler'in 1939 Ağustos'unda Sovyet Rusya ile yaptığı saldırmazlık paktına Franco sıcak bakmadı. Ayrıca İspanya maddi ve manevi açıdan savaşa girebilecek durumda değildi. 2. Dünya Savaşı başladığında Franco'nun politikası tarafsızlık olsa da yine de Mihver devletlere manevi destek verdiğini her ülke biliyordu. Hitler ise Franco'nun her anlamda Almanya'nın yanında olmasını istiyordu. Sonuçta İç Savaş Hitler'in yardımıyla kazanılmıştı. Bundan dolayı Franco da Hitler'e yardım borçluydu. İspanya, 1941'de "Mavi Tümen" olarak adlandırılan ve 250. Piyade Tümeni olarak da bilinen tümeni kurdu. Bu tümen gönüllüler, maceraperestler ve hapisneden kaçan kimselerden oluşuyordu ve 18.000 kişiydi. Tümen 1942'de savaşın doğu cephesine, Alman askerlerinin safında görevlendirilmek üzere yollandı. 1942'nin sonlarından Mihver devletlere onların istediği desteği vermeye zaten pek de gönüllü olmayan Franco, yardımlarını geri çekmeye başladı. Aynı zamanda artık savaşın kaybedileceği de kesin gibiydi. Çekilmeye başlanan destek, 15. yüzyılda İspanya'dan sürülen ve birçok ülkeye dağılan Sefarad Yahudilerine Franco'nun hak vermesiyle daha da belirginleşti. Franco 15. yüzyılda Selanik'e yerleşen Sefaradların torunlarına pasaport vermeye karar verdi.⁴³⁷ Bir süre sonra Doğu Avrupa ülkelerinde Nazilerden kaçmak isteyen birçok Yahudiye Franco pasaport verdi. Ayrıca onların İspanya sınırından Portekiz'e geçmelerine de izin verdi. Fakat, Hitler belki de o aşamada çok daha başka çetrefilli işlerle uğraştığı ya da hala Franco'nun bir gün işine yarama ihtimaline karşı Franco'ya sert bir tavır sergilemedi.

Francco, savaş bitince yalnız kalacağını bildiği için yeni bir ekonomik plan oluşturarak kendi kendine yeterlilik politikası uygulamaya başladı. Fakat sonuç olarak Franco'nun tarafsızlık politikası gerçekten iki tarafı da küstürdü. Franco'nun diktatörce uygulamalarından dolayı 1945'te Birleşmiş Milletler İspanya'yı üyelikten çıkardı. Avrupa

---

⁴³⁶ Vilar, *a.g.e.*, s. 82

⁴³⁷ W. Phillips ve C. Phillips, *a.g.e.*, s. 278

devletleri ve ABD, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra Franco rejimini uzun yıllar boyunca yıkılmaya mahkûm bir rejim olarak gördüler. Bu da Franco'nun rejiminin kendi ülke sınırları içinde daha çok kuvvetlenmesine, hatta diğer ülkelerin düşmanca tavırları dolayısıyla daha çok İspanyolun Franco rejimini desteklemesine neden oldu. 2. Dünya Savaşı'na katılmayan Türkiye Cumhuriyeti ise Franco hükümetine karşı ne dost ne de düşman bir tavır sergiledi. İki ülke arasındaki diplomatik temaslar sadece birbirinin varlığından haberdar olan iki ülke olmanın ötesine 1959'daki Dostluk ve Ticaret Anlaşması imzalanana kadar geçmedi.

2.3.2. İç Savaş'ın Sonrasında İspanya

İç Savaş sonrasında savaştan çıkmış her ülke toplumu gibi İspanyollar da uzun süre savaş yaralarını sarmaya çalıştılar. Franco'nun başladığı icraatlar sanki hiç savaş olmamış gibi yapıyordu. Fakat halk için bu hiç de öyle değildi. İspanya tükenmişti. Ülke kendisinin ve dünyanın tarihinde daha önce görmediği bir savaştan çıkmıştı. Kardeş kanı dökmenin şaşkınlığı ve savaş sonrası diğer ülkelerden hiçbir destek alamadığı için içine düştüğü ağır yoksulluk İspanya'nın o esnadaki harap halini anlatmaya yetebilir. Sınırlarının içine hapsolmuş, yanı başındaki Pirenelere'ın ötesinin bile çok uzak geldiği İspanya, Avrupa'yı uzaktan bile takip edemiyordu. Çünkü Avrupa'nın faşist diktatörleri düştüğünde İspanya'da faşizm henüz başlıyordu. Bu elbette Franco'nun zeki 2. Dünya Savaşı politikasının bir sonucuydu. İspanya halkı faşizme karşı üç sene boyunca mücadele vererek yenilen tek halktı. Ayrıca bu mücadele hiç de eşit değildi. Avrupa ise faşizme karşı birçok devletin birleşmesiyle mücadele verdi. Bu noktada İspanya'nın kaderinin neden bu şekilde çizildiği aşikâr; bir yanda kendi başına, destek almadan nerdeyse üç devlete karşı savaşarak demokrasi mücadelesi veren bir halk, bir yanda bu mücadeleyi el ele sürdürmüş bir Avrupa.

Savaş bittikten sonra tüm Avrupa ve ABD, İspanya'yı yalnız bıraksa da Vatikan İspanya'nın yanında durdu. Papa 12. Pius: *"İspanya'nın şehitleri kutsaldır. Dünyanın selameti İspanya'dan doğdu."* Mesajını tüm dünyaya duyurarak İspanya'nın en büyük destekçisi olduğunun mesajını verdi. Papalık Franco'nun yaptığını haçlı seferi olarak görüyordu. Öyle ki Franco rejimi boyunca Franco ve Papa'nın fotoğrafları evlerde, resmi dairelerde, okullarda ve gazete ofislerinde hep yan yana durdu.⁴³⁸

Devlet için en önemli diğer iki dayanak ordu ve Falange'dı. Jose Antono Primo de Rivera İspanyol ulusunun en önemli simgelerinden biri oldu. Mezarı devlet töreniyle El Escorial'e taşındı. İspanya, İç Savaş'ın hemen sonrasında eski şanlı dönemlerine dönmeye ayarlandı. Franco daima Isabel İspanya'sını övüyor ve tüm yabancıların İspanya'ya düşman olduğunu söylüyordu. Franco'ya göre 2. Felipe devrinden o yana İspanya ne zaman yükselmeye çalışsa daima Marksistler, liberaller ve masonlar onlara saldırmaya çalışıp başarılı olmuştu ve bu artık böyle olmayacaktı. Yakın tarih önemli değildi, önemli olan Isabel, Fernando, 2. Felipe gibi kral ve kraliçelerin İspanyası'nın devriydi. İspanya olmasaydı Avrupa'nın tamamen İslam'a teslim olacağını söyleyen Franco: *"Bugün Avrupa*

---

⁴³⁸ Işık, *a.g.e.*, s. 212

Hristiyansa bizim sayemizde." diyordu. Ayrıca çok partili sistemin kendi ülkeleri dışında her ülkeye uyacağını, İspanya'ya ise yıkımdan başka bir şey getirmeyeceğini söylemekten çekinmiyordu.⁴³⁹

Franco rejimi İspanyol toplumu içinde uzun seneler tartışılmadı. Sansür, baskı, yasaklar çok fazlaydı. Özellikle kadınlar yasakların bir numaralı hedefiydi. Cumhuriyet zamanında birçok hakka sahip olan kadınları özellikle boşanmanın yasak olması çok kötü etkiliyordu. Kadınlar birçok diğer haktan da mahrumlardı. Franco, ülke sadece erkeklerden oluşuyormuşçasına politikalar güdüyor ve kadını toplum içinden silmeye çalışıyordu. Ona göre kadının tek rolü annelikti. İç Savaş'ın cumhuriyetçi bölgeleri de cezalandırılanlar arasındaydı. Buraların savaş sonrasında kendine gelmesi, buraya yapılan yardımların eksik olmasından dolayı diğer yerlere nazaran daha uzun sürdü.

Savaş sonrasında en ağır izlerini taşıyan bir diğer grup da çocuklardı. Savaş sırasında Fransa, Belçika gibi ülkelere yollanan çocukların çoğu ülkeye geri döndü. Fakat çoğu ailesini bulamadı. Savaşta başka ülkelere gitme fırsatını bulamamış çocukların bazıları da sokaklarda engelli bireyler olarak dilencilik yapmaya başladılar. Çoğu çocuk kilisenin yurtları tarafından toplanıp bakılmaya başlandı. Franco döneminin en ses getiren uygulamalarından birisi de hiç şüphesiz ki annesi babası cumhuriyetçi olan çocukların ailelerinden çalınarak milliyetçi insanlara evlatlık verilmesi olayıydı. Bunun yanı sıra Franco, savaşta SSCB'ye yollanan çocukların İspanya'ya geri dönmesine izin vermedi.⁴⁴⁰

Savaşın ertesinde on binlerce kişi Franco tarafından idam edildi, tutuklandı ve yönetimde bulunan ve içten içe cumhuriyetçi olan birçok insan tespit edilerek sürgüne yollandı. Alman birlikleri 10 Mayıs 1940'ta Fransa'ya girdiğinde buradaki cumhuriyetçi İspanyollar Naziler tarafından yakalandı. Çoğu toplama kamplarında katledildi. Çoğu da İspanya'ya iade edildi. Cumhuriyetin eski içişleri bakanı Zugazagoiti, sanayi bakanı Peiro, ve Generalitat başkanı Companys idam mangasının karşısına geçirilerek öldürüldü. Aslında bu üç kişi de cumhuriyetçiydi lakin buna rağmen zamanında cumhuriyetin şiddetli uygulamalarından sağcı politikacıları ve kilise takımını kurtarmış kişilerdi.⁴⁴¹ 1939 yılında savaş kazanıldıktan sonra İspanya ulusal radyosunda "Tetikte ol İspanya! İçerdeki ve

---

⁴³⁹ Işık, *a.g.e.*, s. 215

⁴⁴⁰ Şenyıldız, *a.g.e.*, s. 208

⁴⁴¹ Casanova, *a.g.e.*, s. 246

dışardaki düşmanlarımıza karşı savaşımız devam ediyor!" sloganları atılıyordu.⁴⁴² Ayrıca idam edilenlerin listesi 1950'li yıllara kadar gazetelerde yayınlanmaya devam etti.

---

⁴⁴² Şenyıldız, *a.g.e.*, s. 210

2.3.3 Türk Gazetelerinin İspanya İç Savaşı'na Bakışı

Türk gazeteleri birçok günümüz insanın ihtimal vermemesine rağmen o günlerde İspanya haberlerine çok yer vermiştir. Bu açıdan Akdeniz'i paylaştığımız İspanya'nın tarihini öğrenmek adına Türk gazeteleri ciddi kaynaklardır. Gazetelerin İspanya ile ilgilenmesi sadece İç Savaş esnasında değil Rivera diktatörlüğü ve 2. Cumhuriyet devri sıralarına da denk gelir. Lakin bu haberler İç Savaş haberleri kadar çok değildir.

Cumhuriyet gazetesi Rivera ile ilgili haberlerinde çok saygın ve nazik bir dil kullanmış, Rivera'nın şimdilik geri çekildiğini fakat vatanı ondan yeniden görev beklerse elbette askeri görevlerini yerine getireceğini belirtmiştir. Bu habere bakarak yeni kurulmuş Türkiye Cumhuriyeti'nin en önemli gazetesinin uluslararası bir konu hakkında nasıl bir bakış açısına sahip olduğunu anlayabiliriz. Gazete tarafsızlığını korumaya çalışırken kendi ülkesinin hassasiyetlerini ister istemez başka bir ülke hakkında yorum yaparken de duymuştur. Türkiye Cumhuriyeti'ni asker kökenli yöneticilerin kurmuş olması, Cumhuriyet gazetesinin asker saygısından dolayı başka bir ülkenin generalleriyle ilgili yorum yaparken çok nazik olmasına sebep vermektedir.

İspanya İç Savaşı, Türkiye ve Türk halkı için her ne kadar uzak bir mesele olarak görülse de Türk basınının İspanya'ya olan ilgisi çok fazla olmuştur. Bu meselenin yeni kurulmuş Türkiye Cumhuriyeti'nin basını için önemli olması birçok açıdan değerlendirilebilir. 1936 yılında cumhuriyet ile yönetilen İspanya, Türkiye için uzakta, ilgilenilmeyen fakat yeni cumhuriyet kurmuş bir ülke olarak ilgi çekiciydi. Ayrıca kendi kazandığı egemenlik savaşının yaralarını sarıp her şeye yeniden başlamış genç Türkiye Cumhuriyeti, zorluklarla kurulmuş bir başka cumhuriyete açılmış bir savaşı ilginç buldu. İlginç olan bir diğer nokta da İspanya'da ihtilalin askerler tarafından yapılırken bunun aslında kraliyet tabanlı olmasıydı. Bu hal Türkiye'deki durumun tam tersi sayılabilirdi. Türkiye Cumhuriyeti imparatorluğun askerleri tarafından imparatorluğa karşı kurulurken İspanya Cumhuriyeti'ne askeriye'nin büyük kısmı karşıydı ve neredeyse askeriye'nin tamamı monarşi yanlısıydı. Bu açıdan iki ülkenin durumlarının taban tabana zıt olduğu söylenebilir.

Her Tük gazetesi İç Savaş için farklı tonlarda haberler veriyordu fakat Akşam ve Cumhuriyet gazeteleri neredeyse birbirinin aynısı haberler vermekteydi. İki gazete de İspanya'da cumhuriyete karşı yapılmış bir isyanı hoş görmediklerini ifade eden terimler kullanıyordu. Cumhuriyet ve Akşam gazeteleri Franco kuvvetlerinden asiler, olarak bahsederken, savaşın sonuna kadar daima Madrid ve Barcelona'nın ne kadar zor durumda olduğuna, hangi cephenin cumhuriyetçiler tarafından nasıl savunulduğuna ve ne zorluklar yaşandığına dair haberler yaptılar. Akşam Gazetesi yazarı Orhan Selim "*Düşünceler*" adlı köşesinde ihtilalin tam bir ters inkılap cephesinde olduğunu, sadece sosyalizmi değil demokrasiyi de hiçe saymak çabasında olduğunu belirtiyordu. İspanya'da asi kuvvetlerin galip gelmesinin dünya barışını tehdit edeceğini de ekliyordu.⁴⁴³ Cumhuriyet gazetesi baş yazarı Yunus Nadi ise sonradan her ne kadar 2. Dünya savaşı sırasında Nazi taraftarı olarak görülecek olsa da İç Savaş başladığı sıralar yayınlanan bir yazısında İspanya'daki hareketin asla savaş çıkarmayacağını, çünkü İspanya'da ne faşistlerin ne de komünistlerin bu kadar güçlü olduğunu belirtmiştir. Nadi'ye göre İspanya, İç Savaş yaparak kendi kendine zulüm edecekti ve Avrupa faşistleri bu durumdan gereksiz yere korkmaktaydı.⁴⁴⁴

Devrin bir diğer önemli gazetesi Ulus'un haber dili zamanla asiler kelimesini nasyonalistler olarak değiştirdi. Cumhuriyetçi hükümet ise genel olarak "Anarşistler" olarak anılmaya başlandı. Frankist kuvvetin komutanlarının cümleleri başlık olarak atılıyordu. General Mola'nın "*Santander ve Bilbao 25'ine kadar teslim olmak zorunda*" beyanını Ulus gazetesi ilk sayfadan verdi.⁴⁴⁵ Gazete İspanyol ihtilalinin amacının ne olduğuna dair haberler yapıyor ve İspanya'nın eski Londra elçisinin sözlerini de ilk sayfadan vererek, İspanya'daki savaşın Bolşevizme karşı mücadele olduğu görüşünü sayfalarına taşıyordu.⁴⁴⁶ Ulus gazetesi General Franco'nun fotoğrafını diğer gazetelere göre daha sık yayınlıyordu. Ayrıca gazete "*Bilbao'nun Zaptı Muhakkak*" gibi başlıklar atarak bu taraf gibi olma durumunu pekiştirmekteydi.⁴⁴⁷ Ulus gazetesinin başyazarı Falih Rıfkı Atay'ın da gazetenin bu tavrını yazılarıyla desteklediği söylenebilir. Zira Atay, haftalık siyasi icmal adı verilen köşesinin bir kısmında İç Savaş'tan bahsederek bu kalkışmanın sebebinin İspanya'yı sosyalistlerden kurtarmak olduğunu, cumhuriyet hükümetinin çok da yapıcı tavırlar sergilemediğini

⁴⁴³ Orhan Selim, "*Düşünceler*", *Akşam*, 26 Temmuz 1936, s. 8

⁴⁴⁴ Yunus Nadi, "*İspanya Hadisesinin Diğer Rejimlerle Alakaları Derecesi*", *Cumhuriyet*, 27 Ağustos 1936, s. 3

⁴⁴⁵ *Ulus*, 21 Eylül 1936, s. 1

⁴⁴⁶ *Ulus*, 24 Eylül 1936, s. 1

⁴⁴⁷ *Ulus*, 16 Birinciteşrin, 1936, s. 1

yazmıştır. Ayrıca Atay, bu kalkışmanın Avrupa siyaseti için zararlı olacağını da beyan etmiş, mevcut hükümetin itidalli davranamayarak durumu daha da zorlaştırdığını belirtmiştir.⁴⁴⁸

Savaş hakkında daha tarafsız haber verme ilkesine uygun davranan Son Posta gazetesinde Selim Ragıp'ın savaşla ilgili görüşleri dikkat çekicidir. Ragıp bu savaşın çok dikkatli takip edilmesi gerektiğini, yakın zamanda Avrupa'yı tehdit edecek bir hale geleceğini ve büyük bir savaş haline dönebileceğini yazmıştır.⁴⁴⁹ Ayrıca Son Posta gazetesindeki isimsiz köşe yazıları da göze çarpmaktadır. Bunlardan birinde faşizmin İspanya'yı yakın zamanda tamamen ele geçireceği ve komünizmin bu kuvvet karşısında şansının olmadığından bahsedilmektedir.

Cumhuriyet gazetesi yazarı Muharrem Feyzi Togay, İspanya ile İtalya'nın birlikte hareket edeceklerini ve yakın zamanda Cebelitarık'ın dünya sistemindeki siyasi konumunun değişeceğini belirtmiştir. Togay, ilerde daha büyük bir savaş çıkması durumunda Almanya'nın da İspanya'nın yanında olacağını söyleyerek ileri görüşlü bir tahminde bulunmuştur.⁴⁵⁰

Akşam gazetesi Oeuvre ve Excelsior adlı iki ayrı yabancı gazeteden aldığı haberi yayınlamak için Almanya'nın ve İtalya'nın Franco hükümetini tanıdığını ve bunun dünyayı bekleyen en büyük tehlikelerden biri olduğunu yazmıştır. Bu elbette Fransız gazetelerinin görüşleridir lakin Akşam gazetesinin İç Savaş'taki genel tavrına uygun olduğundan yayınlanmıştır.⁴⁵¹ Akşam gazetesi her ne kadar savaşta cumhuriyetçilerin tarafını tuttuğu izlenimini verse de içerisinde bu haberciliğin yanlış olduğuna dair eleştiriler barındıran yazılar yayınlamayı da eksik etmemiştir. Akşam gazetesi yazarı Orhan Selim "*Madrid mi Burgos mu?*" isimli köşe yazısında Türk gazetelerinden adını vermek istemediği birinde bir genç yazar tarafından yazılmış yazıyı okuduğunu ve bu haberde gencin Türk gazetelerinin Madrid taraftarı havasından hoşlanmadığını yazdığını belirtmiştir. Ayrıca bu gencin, ihtilal yapmaya çalışan ordunun askerlerine asi denmemesi gerektiğini belirttiğini de köşesine taşımıştır. Orhan Selim bir genci, yazısı diyerek muhtemelen aslında olmayan bir yazıdan ve gençten bahsetmektedir. Kendi görüşlerini başkasına atıfta bulunarak beyan etmeye çalışmıştır. Orhan Selim bir nevi gencin ağzından aslında Franco'yu tuttuğunu söylemiştir.

⁴⁴⁸ Falih Rıfık Atay, "*Haftalık Siyasi İcmal*", *Ulus*, 26 Temmuz 1936, s. 2

⁴⁴⁹ Son Posta, "*İspanya'daki Dahili Mücadelenin Beynelmilel Mahiyeti*", 23 Temmuz, 1936, s. 3

⁴⁵⁰ Muharrem Feyzi Togay, "*Cebelitarık Boğazı*", *Cumhuriyet*, 3 Ağustos 1936, s. 2

⁴⁵¹ *Akşam*, 20 Teşrinisani 1936, s. 1 ve 4

Bu noktada yazarın, medyanın Franco'yu tutmama, asi olanı desteklememe baskısından çekindiğini fark etmekteyiz. Öyle ki Orhan Selim yazısında "*Ulus gazetesinin bile*" neredeyse Franco'ya asi diyerek yanlış bir tavır sergilediğini belirtmek istemiş ve muhtemelen görüşleriyle gurur duyduğu Ulus gazetesinin yaptığı hatadan hoşlanmadığı için böyle bir yazı kaleme almıştır.⁴⁵²

1937 ve 1938 yılına gelindiğinde Türk gazeteleri devam eden savaş hakkında aynı hızda savaş haberleri vermeye devam etmekteydi. Fakat bu kez çok az köşe yazısı göze çarpmaktadır ki bu da muhtemelen karışmazlık ilkesine imza atan Türkiye'nin tavrının gazetelere yansımalarıdır. Fakat bu ilke haberlerin yapılış tarzına yansımamıştır ve yine Ulus gazetesi dışında çoğu gazete hükümetçilerin tarafını tutarmış hissi veren haberler yapmaya devam etmiştir. Gazeteler çoğunlukla Franco, işgal altındaki İspanya sokakları ve savaş gemilerini fotoğraflarını yayınlamaya okuyucuya görsel materyal de vermişlerdir. Bu esnada haber dilinde bir değişim olmuş ve Franco kuvvetlerinden bahsederken artık asiler yerine ihtilalciler, demeye başlamışlardır. Haber dilinde görülen tek değişim budur. Cumhuriyet gazetesi ise daha önce hiçbir Türk gazetesinde duyulmamış olan bir haber vererek İspanya'da gizli bir teşkilat kurulmuş olduğu, bu teşkilatın hem Valencia hem Burgos hükümetlerini yıkarak barışı sağlayacağı hatta teşkilatın iki tarafın generalleriyle de haberleşme içinde olduğunu yazmıştır.⁴⁵³

Tan gazetesinden Ömer Rıza Doğrul Bugün adlı köşesinde İspanya Cumhuriyeti'nin haline çok üzüldüğünden ve İspanya'nın Fransa ile İngiltere'ye protesto yolladığından bahsetmiştir. İspanya'yı işgal eden yabancı ordular olduğunu ve bu işgalcilerin Franco asileriyle çalıştığını belirten Doğrul, İspanya Cumhuriyeti'nin dışardan silah temin ettiği zaman bu işgalcileri yenebilecek duruma gelebileceğini yazmıştır. Doğrul yazısının başında her ne kadar Fransa ve İngiltere'ye sitemli bir dil kullansa da bu iki devletin müdahale etmezlik ilkesine uymalarının bir getirisi olduğunu ve daha büyük bir savaştan korktukları için İspanya'ya yardım etmediklerini de yazarak tarafgir başladığı konuyu İngiltere ve Fransa'ya da hak vererek bitirmiştir.⁴⁵⁴

---

⁴⁵² Orhan Selim, "*Madrid mi Burgos mu*?", *Akşam*, 26 Teşrinisani, 1936, s. 5

⁴⁵³ *Cumhuriyet*, 6 Nisan 1937, s. 3

⁴⁵⁴ *Tan, İspanya'nın Protestosu*, 7 Nisan 1938, s. 3

Türk basınının en kuvvetli mizah dergilerinden birisi olan Akbaba da İspanya İç Savaşı'na kayıtsız kalmamış ve savaşa ilgili birçok karikatür yayınlamıştır. Akbaba dergisinin baş yazarı ve sahibi olan Yusuf Ziya Ortaç "Sulh İçinde Harp" yazısında İtalyan askerlerinin Santander'i fethettiği için Mussolini ile Franco'nun telgraflaşıklarını beyan ederek İtalyan askerleri için gönüllü bile denmediğini belirtmiştir. Ortaç'a göre bu telgraflar barut kokuları ile dolu bir havayı ürperterek uçurmuştur ve bu esnada İngiltere'de Müdahale Etmezlik Komitesi toplanmaktadır. Ortaç mizahi bir dille her ne kadar müdahale etmeme komitesi toplanırsa toplansın Mussolini'nin buna asla kulak asmadığını bu yolla belirtmiş ve İngiltere'nin İspanya Cumhuriyeti'nin yanında olmayışını hor gördüğünü aktarmıştır.⁴⁵⁵ Açıkçası Türk gazetelerinde net bir şekilde görülen İngiltere hakkında herhangi olumsuz bir haber yapmama tavrı Yusuf Ziya Ortaç'ın Akbaba Dergisi'nde işlememiştir.

Son Telgraf gazetesi de savaşa ilgili cephe haberlerini vermeye her gün devam ederken "İspanya Harbinin Zenginleri" başlıklı haberiyle savaşın çok farklı bir boyutunu ele almıştır. 1. Dünya Savaşı'nda savaşın zorluklarını kullanarak zengin olanlardan bahsedilen habere göre İngiltere'den İspanya'ya gelen ve çeşitli kargolarla dolu olan yardım gemileri batırılınca İngiliz hükümeti yardım gemilerini azaltsa da İngilizler her türlü tehlikeyi göze alarak İspanya'ya daha fazla gemi yollamaya başladılar. Çoğunun gemisi Franco kuvvetleri tarafından batırıldı lakin bu sefer bahis yükseldi ve İngiliz tüccarlar daha çok gemi yollayarak batırılmayanlar arasına girince çok zengin oldular. Ayrıca haber, bu gemileri yollayan ve zengin olan adamlardan birinin İngiltere'de yaşayan bir Yunan olan Bazil Pandeli olduğunu beyan etmiş ve haberin devamında Pandeli ile kendisinin nasıl İç Savaş'ın harp zenginlerinden biri olduğuna dair bir röportaj da yapılmıştır.⁴⁵⁶

Türk gazetelerinin İç Savaş'ın cephelerinden ziyade İç Savaş'la ilgili yayınladıkları bir diğer ilginç konu ise Türk tüccarların İspanya'dan alamadıkları ödemeler ile ilgilidir. Akşam gazetesi İspanya ile 1935 yılında yapılan Ticaret ve Kliring Anlaşması'nın feshedildiği ve İspanya'nın malum durumundan dolayı ödeme yapamayacağı bilgisinin onaylandığı ve İspanya'nın borçlarının Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası tarafından Türkiye İspanya Kliring hesabından alınacağı haberinin resmî gazetede yayımlandığını yazmıştır.⁴⁵⁷ Cumhuriyet gazetesinin "İspanya'dan Alacaklı Olan Yumurta Tüccarları" başlıklı haberi de

⁴⁵⁵ Yusuf Ziya Ortaç, "Sulh İçinde Harp", Akbaba, 10 Eylül 1937, Sayı 192, Cilt 8, s. 1

⁴⁵⁶ Son Telgraf, 7 Temmuz 1938, s. 4

⁴⁵⁷ Akşam, 10 Mayıs 1938, s. 2

İspanya ile olan ticari ilişkilere ışık tutmaktadır. Haberde, savaştan önce İspanya'ya yumurta yollayan yumurta tüccarlarının İspanya'dan paralarını alamadıkları belirtilmektedir. Türk tüccarlar paralarını istese de Ankara, tüccarların elindeki belgeleri eksik görerek Kliring Anlaşması'ndan dolayı Türkiye'nin elinde olan İspanyol blokajından para ödemesi yapmamıştır. Fakat tüccarlar Ankara'ya yeni bir heyet yollayarak üç senedir alamadıkları ödemelerini en sonunda tüm belgeleri toplayıp Ankara'yı ikna ederek İspanyol blokajından almışlardır.⁴⁵⁸

Türk gazetelerinin İç Savaş'ın sonunda Franco kuvvetlerinin kazanmasına verdiği tepki de savaş başlarken nasılsa aynı şekilde devam etmiştir. Franco alayının zafer geçidi çoğu gazetede küçük haberler şeklinde yer almış ve gazeteler bu haberi coşkulu bir şekilde duyurmak yerine ilk sayfadan Almanya ile ilgili haberleri vermeyi tercih etmişlerdir. Ulus gazetesi geleneğini bozmayarak "Madrid Nihayet Frankist Kuvvetlere Teslim Oldu" başlığını atarak çok tarafgirce olan başlığını atmış ve teslim haberini manşetten duyurmuştur.⁴⁵⁹ Fakat gazetenin yazarlarından Necip Ali Küçüka Türkiye'nin Milletler Cemiyeti kararına uyarak karışmazlık anlaşmasına tamamen uyduğunu ve İspanya işlerinde taraf olmamanın Türkiye için doğru karar olduğunu beyan ederek bir nevi gazetesini uyarmıştır.⁴⁶⁰ Ulus gazetesi baş yazarı Falih Rıfkı Atay ise olaylara farklı bir açıdan bakarak "Yeni İspanya" adlı yazısında Franco'nun yeni rejiminin ne olacağını ve ne getireceğini anlamaya çalıştığını yazmıştır. Eski İspanya konuları için huzur ve bitarafılık unsuru olduğundan yeni İspanya'nın uluslararası ilişkilerde nasıl olacağı Atay'ın soruları arasındadır. Franco'nun kendisine yardım eden totaliter devletlere sevgi ve itimat göstereceğinden şüphe duymayan yazar, Franco'nun bu devletleri gerçekten sevip sevmediğine asıl şimdi karar vereceğini dile getirmiştir. Atay, İspanya'ya savaşmaya gelen İtalyan ve Alman askerlerinin geri dönüp dönmeyeceğinden emin olmadığını da belirtirken Franco'nun sadece ideoloji ve yalnız kalmamak adına Almanya'ya ve İtalya'ya yardım ettiğini savunmuştur. Ayrıca Türk basınının savaşı daima yabancı gazetelerden etkilenerek yazdıklarını söyleyen yazar, Türkiye'nin Akdenizli bir devlet olarak hakikati öğrenmeye hakkı olduğunu belirtmiştir. Atay, yakın zamanda Franco'yu temsil eden bir heyetin üyeleriyle tanıştığını ve onlara soru sorma fırsatı elde ettiğini de söyleyerek İç Savaş'ta ciddi

---

⁴⁵⁸ *Cumhuriyet*, 22 Şubat 1939, s. 7

⁴⁵⁹ *Ulus*, 29 Mart 1939, s. 1

⁴⁶⁰ Necip Ali Küçüka, "İspanya Harbinden Alınan Dersler", *Ulus*, 5 Ağustos 1938, s.2

görev almış üyelerden birine *"Yabancı kıtalar İspanya'yı terk edecek mi?"* diye sorduğunu, soru sorduğu zatın ise hayretle yüzüne bakıp: *"Eğer bu suali İspanya'yı bilmediğiniz için sormuş olduğunuzu bilmeseydim hakaret sayardım. Biz bir milli dava için kardeşlerimizle boğazlaştık. İspanya'nın hürriyeti ise mili davaların en mukaddesidir."* cevabını verdiğini dile getirmiştir.⁴⁶¹ Bu cevabı aldıktan sonra Franco'nun ne yapacağını zamanla tüm dünyanın göreceğini ve bunun şimdilik bir muamma olduğunu söyleyen Atay'ın görüşmesi İç Savaş'ta görev almış birinin Türk gazeteleriyle ilk teması olarak görülebilir ve bu açıdan çok önemlidir. Atay'ın diğer devletlerin askerlerinin İspanya'dan çekilip çekilmeyeceği sorusunu sormasının bir nedeni de muhtemelen bir dünya savaşı çıkmasının korkusundan değil, muhtemelen Atay'ın İspanya'yı Türkiye ile kıyaslayınca, Türkiye'de bunun asla olmasını istememesiyle alakalıdır.

---

⁴⁶¹ Falih Rıfkı Atay, *"Yeni İspanya"*, *Ulus*, 9 Mayıs 1939, s. 1 ve 8

2.3.4. Türkiye Cumhuriyeti'nin İspanya İç Savaşı'na Karşı Tutumu

Türkiye Cumhuriyeti'nin Madrid büyükelçiliği, İç Savaş başlamadan hemen önce Türkiye'ye bir rapor sunarak İspanya hükümetinin kara ve deniz kuvvetlerinde büyük çapta bir büyümeye gidildiğini, karada kullanılacak silahlar için 7.986.500 paseta ve deniz için de 12.316.400 paseta tahsisat alındığı beyan etmiştir. Raporda deniz kuvvetlerinin askerleri dışında gönüllülerden ve kara kuvvetlerinden bazı kimselerin deniz kuvvetlerinde görevlendirileceği söylenirken, aslında İspanya'nın bu derece silahlanmaya gidilecek bir sebebinin görünürde olmadığına da dikkat çekilmiştir. Elçilik Fas'taki Fransız savaşının buna neden olabileceğini öne sürerek bu durumun düşündürücü olduğunu da eklemiştir.⁴⁶² Karışmazlık Anlaşması'na 9 Eylül 1936'da imza atan Türkiye, İspanya'ya ve İspanya'nın Fas bölgesine silah yollanmasını savaş başlar başlamaz yasaklamıştır. İspanya Cumhuriyet hükümeti her ne kadar Türkiye'nin eski silahlarını kendisine satması için istese de Türkiye bunu kabul etmemiştir.⁴⁶³

İç Savaş başladıktan sonra Türkiye'nin Madrid Büyükelçiliği Ankara'ya rapor yollamaya devam etmiş ve Türkiye Akdeniz sularını paylaştığı İspanya'nın durumundan ayrıntılı raporlarla haberdar olmuştur. Hariciye vekili 1936'nın Ekim ayında yolladığı bir raporda, görev aldığı ilk günden itibaren hükümetçilerin asilerin karşısında neden başarılı olamadıklarını öğrenmeye çalıştığını ve başarısızlığın kendi görüşüne göre iki sebebe dayandığını anladığını belirtmiştir. Elçiye göre ilk sebep hükümetçilerin hareketinde sosyal temel olmamasıdır. İkinci sebep ise hükümetçilerin malzeme yönünden fakir olmasıdır. Ayrıca Barcelona'daki hükümetçilerin çoğunlukla işçi kesiminden oluştuğunu, bir araya gelirlerse büyük bir kuvvet oluşturabileceklerini ama bunu yapmak yerine büyük binaların içinde dolaşp otomobillere bindiklerini ve zamanlarını boşa geçirdiklerini beyan etmiştir. Büyükelçi, Barcelona şehrinin çok kuvvetli olduğunu fakat bu kuvvetinin değerlendirilemediğini söyleyerek bunları gördükçe milli mücadeleyi hatırladığını ve o zamanlar Türk kumanda ekibinin elinde Barcelona gibi bir rezervuar olsaydı Türk kuvvetlerinin düşmanı daha erken yenebileceğini söyleyerek hükümetçilerin Barcelona'nın değerini bilmediğini rapor etmiştir.⁴⁶⁴ Büyükelçinin milli mücadeleyi hatırlayarak böyle bir karşılaştırmada bulunmuş olması ilginç gibi görünse de bu durum genç Türkiye

⁴⁶² BCA, Kutu No: 236, Dosya No: 593, Sıra No: 12, Dosya Ek: 423, Fon Kodu: 30-10-0-0, Tarih, 1935

⁴⁶³ Birlik, *a.g.m.*, s. 128

⁴⁶⁴ BCA, Kutu No: 236, Dosya No: 593, Sıra No: 14, Dosya Ek: 423, Fon Kodu: 30-10-0-0, Tarih: 12.10.1936

Cumhuriyeti'nin insanının milli mücadelenin etkilerini hala hissettiğinin kanıtıdır. İç Savaş boyunca Türkiye'yi durumdan haber etmeye devam eden Madrid Büyükelçiliği 1936 Ekim ayında İspanya'nın kuzeyindeki Bask vilayetlerinde muhtar bir idare kurulduğu ve corteslerin bu kararı alkışlarla onayladıklarını bildirmiştir. Bask hükümetinin, savaşa engel olmadıkları sürece ülke içindeki yabancılarla bir sorununun da olmadığı raporda belirtilirken, iki vilayetin asilerin elinde, birinin muhtariyetçilerin elinde olduğu, yakın zamanda hükümetçilerin lehine bir olay olmayacağı ve Bask muhtariyetinin muhtemelen yerleşmeye vakit kalmadan sönüp Katalonya'ya geleceğinin tahmin edildiği konsolos Tefik Kâmil tarafından Türkiye'ye bildirilmiştir.⁴⁶⁵ İspanya'nın Paris elçisi Luis Arquistain ve Türkiye'nin Paris elçisi Suad Davaz'ın bir mülakatı da rapor olarak Türkiye'ye gönderilmiş ve İspanya'nın Paris elçisinin İç Savaş hakkındaki fikirleri öğrenilmiştir. Raporu yollayan Türkiye'nin İspanya büyükelçi vekili, İspanya'nın merkezinin savaşta zafiyet gösterdiğini ve sakinlik içinde olduğunu, sahiller ve merkezden uzak olan yerlerin ise dayanıklılık göstererek başarı kazandıklarını yazmıştır. İspanya'nın Paris büyükelçisi ise mülakatında gençliğin kendilerinin elinde olduğunu ve asilerin yanında sadece papazların ve asilzadelerin bulunduğunu söylemiştir. Ayrıca büyükelçi, Sovyet Rusya'nın yakın zamanda Karışmazlık Anlaşması'ndan çekilerek İspanya cumhuriyetçilerine uçak göndereceğini düşündüğünü de dile getirmiştir.⁴⁶⁶ 2 Kasım 1936'da ise Türkiye'nin İspanya başkonsolosluğundan yollanan bir raporda İspanya cumhurbaşkanının Madrid'i terk etmek zorunda kaldığı ve bunun sebebinin Madrid'deki olayların hükümetçilerin aleyhine cereyan etmiş olması olduğu belirtilip, diğer cephelerde de durumun Madrid hükümetinin aleyhine olduğu ve Madrid hükümetinin yakın zamanda anarşistlerden asker toplayarak durumu düzeltereği bilgisi Türkiye'ye iletilmiştir.⁴⁶⁷

1936'nın Aralık ayında Türkiye'nin Barcelona Başkonsolosluğu'ndan verilen rapora göre, İspanya'nın Almanya Başkonsolosu memleketine dönmek üzere pasaportlarını alıp, personeli ile bir savaş gemisine binerek İspanya'yı terk etmiştir. Portekiz başkonsolosunun zaten bir süre önce şehri terk ettiği belirtilen raporda Avusturya Başkonsolosu'nun terk edip etmeyeceğinin kesin olmadığından bahsedilmiştir. Guatemala ve San Salvador gibi ülkelerin başkonsolosları da şehri terk ederken Macaristan İspanya elçilik işlemlerini Paris'ten

⁴⁶⁵ BCA, Kutu No: 236, Dosya No: 593, Sıra No: 16, Dosya Ek: 423, Fon Kodu: 30-10-0-0, Tarih: 22.10.1936

⁴⁶⁶ BCA, Kutu No: 236, Dosya No: 593, Sıra No: 21, Dosya Ek: 423, Fon Kodu: 30-10-0-0, Tarih: 06.11.1936

⁴⁶⁷ BCA: Kuru No: 236, Dosya No: 593, Sıra No: 19, Fon Kodu: 30-10-0-0, Tarih: 02.11.1936

yürütme kararı almıştır. Raporda Macaristan ve Avusturya'nın yakın zamanda Burgos Hükümeti'ni tanımak gibi bir durumunun söz konusu olmadığından da bahsedilirken bazı ülkelerin Burgos Hükümeti'ni tanıyacağı söylentisinin olduğu de dile getirilmektedir.⁴⁶⁸

1937'nin Şubat ayında Türkiye'nin Barcelona Başkonsolosluğu'ndan verilen raporda İspanya'da liberal ve demokratik bir cumhuriyet olduğu ve bu cumhuriyetin artık sosyalist ve komünist bir idareye evrildiği beyan edilmiştir. Ayrıca iki grubun olduğu, birinci grubun sol cumhuriyetçiler, sosyalistler ve komünistlerken ikinci grubun ise Troçkistler ile anarşistler olduğu dile getirilerek, yakın zamanda Troçkist Parti'nin ortadan kalkacağı ama anarşistlerin o kadar kolay ortadan kalkmayacağı beyan edilmiştir. Anarşistlerin gerek sendika gerek parti kanadında çok kuvvetli ve Katalonya'ya hâkim oldukları ve mücadele edecekleri de rapor edilmiştir. Büyükelçi raporda tüm dikkatin Sovyetlere verilmesi gerektiğinin altını çizirken, Sovyetlerin kendisine düşman olan hükümetlere mâni olmak için İspanya anarşistlerine yardım edebileceğini, ayrıca Sovyet Rusya'nın Dünya sosyalizminin alemdarlığını elden kaçırmak istemediği için İspanya anarşistlerine yardım edeceğini de ekleyerek Sovyet Rusya'yla ilgili çok farklı açıdan baktığı bir tespitte bulunmuştur.⁴⁶⁹

İngiltere, Fransa, Rusya, İtalya, Almanya hatta Japonya gibi ülkelere İspanya'nın iki cephesine de birden gönüllüler giderken Türkiye de kendi ülkesinden İspanya'ya gönüllü gitmemesi üzerine çeşitli önlemler almış ve aldığı önlemleri resmî gazetede yayınlamıştır. Türkiye'den tarafı ne olursa olsun giden her Türk vatandaşının Türkiye tarafından sert cezalara çarptırılacağı açıklanmış, ayrıca Türkiye bu kimseleri yakalayamadan bu kimseler İspanya'ya ulaşırsa kişilerin kimliğinin İspanya Ademi Müdahale Komitesi'ne tebligat olarak yollanacağı da belirtilmiştir.⁴⁷⁰

Haziran 1937'de İç Savaş şiddetlenmişken Uluslararası Kızılhaç Komitesi Türk Kızılay'ından İç Savaş'a yardım malzemesi yollaması için talepte bulunmuştur. Türkiye'nin Barcelona Başkonsolos vekili Türkiye'nin Kızılhaç'ın yardım talebine karşılık vermesinin Türkiye'nin bağlı bulunduğu 1929 Cenevre Mukavelesi hükmünce uygun olabileceğini, ayrıca savaş başladığından beri Cumhuriyet hükümetinin savaşın insani yönlerinde

⁴⁶⁸ BCA, Kutu No: 221, Dosya No: 492, Sıra No: 44, Dosya Ek: 400-3, Fon Kodu: 30-10-0-0, Tarih: 02.12.1936

⁴⁶⁹ BCA, Kutu No: 236, Dosya No: 593, Sıra No: 34, Dosya Ek: 423, Fon Kodu: 30-10-0-0, Tarih: 04.02.1937

⁴⁷⁰ BCA, Kutu No: 72, Dosya No: 14, Sıra No: 10. Dosya Ek: -, Fon Kodu: 30-18-1-2, Tarih: 20.02.1937

gösterdiği yiğit tavrın alakasını da göz önünde bulundurarak Türkiye'nin Kızılhaç'ın yardım talebine kayıtsız kalmaması gerektiğini ve yardım edilmesi gerektiğini Dışişleri Bakanlığı'na arz etmiştir.⁴⁷¹ Türkiye'nin Barcelona Başkonsolos vekilinin İspanya Cumhuriyeti Hükümeti'nin savaşta insani ve yiğitçe davrandığını belirtmesi, dönemin başkonsolosunun bakış açısının ve kime daha yakın olduğunun öğrenilmesi açısından önemlidir. Fakat dönemin büyükelçisinin bakış açısı elbette Türkiye'nin görüşü olarak kabul edilmemelidir.

İç Savaş esnasında şüphesiz ki Türkiye için en ilginç meselelerden birisi Türkiye'ye gelen İspanyol mülteciler olmuştur. 1937 yılının Mayıs ayında savaş şiddetini fazlasıyla arttırınca Madrid'de bulunan savaşamayan kadınlar, çocuklar ve yaşlılar başka şehirlere göç etmeye başlamışlardır. Bu kimselerden bir kısmı da Türkiye'nin Madrid Büyükelçiliğine sığınmışlardır. Türkiye ise bu mültecileri İspanya'dan Türkiye'ye getirmek için Karadeniz adında bir vapur kiralamıştır. Başka ülkelerin konsolosluklarına sığınma hakkı tanınan ve Türkiye Cumhuriyeti konsoloslughuna sığınan mülteciler yediyüz kişiyi geçince konsolosluk kimseyi kapı dışarı etmemiş ve birçok insanı üzerinde Türk bayrağı dalgalanan başka binaların içine yerleştirmiştir.⁴⁷² Valencia Vapuru'na binerek Türkiye'ye gelen 712 İspanyol mültecinin sağlık, iskân ve idare işleriyle Türkiye Cumhuriyeti özel olarak ilgilenmiş,⁴⁷³ Kızılay'a gelen mültecilerin iaşesi için 30.000 lira verilmesine karar verilmiştir.⁴⁷⁴ Mültecileri Valencia'dan almak için giden Karadeniz Vapuru'nun ücretinin, sigara parası ile beraber toplam masrafı olan 34,926 lirasının 1937 yılı mali bütçesinin diğer kısmından ödenmesine karar verilmiştir.⁴⁷⁵ İspanyol mültecilerinin Türkiye'ye getirilmesi kararnamelerinin altında Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'ün imzası vardır. Türkiye Cumhuriyeti kendisine sığınan insanları geri çevirmeyerek, kendisinin maddi durumu çok iyi değilken bile yardıma muhtaç olanlara yardım ederek büyük devlet olmanın gereklerini yerine getirmiştir.

---

⁴⁷¹ BCA, Kutu No: 236, Dosya No: 593, Sıra No: 38, Dosya Ek: 423, Fon Kodu: 30-10-0-0, Tarih: 29.06.1937

⁴⁷² *Cumhuriyet*, 14 Mayıs 1937, s.3

⁴⁷³ BCA, Kutu No: 75, Dosya No: 41, Sıra No: 13, Dosya Ek: 97-139, Fon Kodu: 30-18-1-2, Tarih: 20.05.1937

⁴⁷⁴ BCA, Kutu No: 75, Dosya No: 43, Sıra No: 5, Dosya Ek: 97- 134, Tarih: 21.05.1937

⁴⁷⁵ BCA, Kutu No: 79, Dosya No: 86, Sıra No: 20, Dosya Ek: 109- 100, Fon Kodu: 30-18-1-2, Tarih: 15.10.1937

Eylül 1937'ye gelindiğinde ise bir kararname yayınlanarak 31 Aralık 1935'te Türkiye ile İspanya arasında imzalanan Ticaret ve Kliring Anlaşması'na İspanya tarafından tamamen uyulmadığı anlaşıldığından, adı geçen anlaşmanın Türkiye tarafından feshine karar verilmiştir.⁴⁷⁶ 1938 yılına gelindiğinde Roma radyosundan verilen bir haberde Türkiye'nin Madrid elçiliğine sığınan bir grup İspanyolu İspanya Cumhuriyet hükümeti polisinin binaya girerek zorla götürdüğü söylendi ve sonucunda Türkiye ile İspanya hükümeti arasında ufak çapta bir sorun çıktı. Bu olay Türkiye ile İspanya arasında görüşülse de Türkiye İspanya'ya bir protesto notası çekti.⁴⁷⁷

Mayıs 1938'de İspanya'dan Türkiye'ye yollanan bir elçilik raporunda Fransa'nın İç Savaş'ta İspanya nasyonalistlerine yardım eden İtalya ile bir uyuşma sağlamak istediği için arabuluculuk yapmak istediği, Savaş Bakanı Prieto'nun görünürde sosyalist fakat içten içe milliyetçi olduğu beyan edilmiştir. Negrin hükümetinin diğer sosyalistlerin baskısına rağmen çekilmeyeceğinden bahsedilirken Frankistlere en büyük desteğin İtalya'dan geldiğinden ve bu durumun ancak İngiltere İtalya'ya tesirde bulunursa ortadan kalkacağından bahsedilmiştir. Türk elçisi raporunda kendi görüşlerine de yer vererek Fransa'nın yakın zamanda uluslararası bir anlaşmayı öne sürerek Pirene sınırını kapatmayı düşündüğünden ve Franco'nun artık orta yolu bulması gerektiğinden de bahsetmiştir.⁴⁷⁸ İspanya'da basın ağır bir sansür altında olması Türkiye'yi yakından ilgilendiren konulardan biri olup Başbakan Negrin'in radyo konuşması Türkiye elçiliğinden bir rapor halinde ülkeye yollanmıştır. Negrin radyo konuşmasında Madrid cephesinde kazandıkları zaferin onları asıl zafere daha da yaklaştırdığını, fedakarlıkla zafere yürüdüklerini, kendilerine yapılan vahşetleri ihtiyarlar, çocuklar ve kadınların unutamayacağını, İspanya'nın geleceği söz konusu olmasaydı bir damla kan dökmeyeceklerini lakin şimdi ellerinde bir avuç toprak kalana kadar savaşacaklarını söylemiştir. Ayrıca cumhuriyet için savaştıklarını söyleyen Negrin, dinin devletten ayrılacağını ve böylece daha özgür olacaklarını ifade ederek İspanya'nın barış için büyük bir orduya ihtiyaç duyduğunu ve bunun için de uluslararası takviyenin gerek olduğunu, bu konuda anlaşmalar yapmaya hazır olduklarını söylemiştir.

---

⁴⁷⁶ BCA, Kutu No: 79, Dosya No: 83, Sıra No: 2, Dosya Ek: 423-7, Fon Kodu: 30-18-1-2, Tarih: 30.09.1937

⁴⁷⁷ *Ulus*, 8 Şubat 1938, s.1

⁴⁷⁸ BCA, Kutu No: 236, Dosya No: 593, Sıra No: 42, Dosya Ek: 423, Fon Kodu: 30-10-0-0, Tarih: 14.05.1938

Negrin savaş bitince karşı tarafta olan İspanyollara da yumuşak davranacaklarını duyurmuştur.⁴⁷⁹

Türkiye Cumhuriyeti ile İspanya arasında İç Savaş esnasında meydana gelmiş en önemli olaylardan birisi hiç şüphesiz ki Ekrem König vakası oldu. Karışmazlık Anlaşması'na imza atan Türkiye, bu anlaşmaya uyan her devlet gibi İspanya'nın iç işlerine karışmadı ve ülkeye silah yollamadı. Hatta 1937'de İngiltere'den kendisi için uçak siparişi veren Türkiye, uçakların olduğu geminin İspanya sularından geçişi sırasında Franco kuvvetleri tarafından teftişe uğramaması için İngiltere ile iletişime geçecek kadar incelikli davrandı ve İspanya meselesinden uzak kalmaya hayli özen gösterdi. İspanya'daki herhangi bir kuvvetle olumlu ya da olumsuz herhangi bir destek ya da düşman iletişimine geçmemekte bu kadar titizlik gösteren Türkiye'nin başına Ekrem König olayı Mart 1938'de geldi. Türkiye'nin Kanada'daki bir fabrikadan İspanya'ya göndermek üzere uçak sipariş ettiğine dair dedikodular ortaya çıktı.⁴⁸⁰ Bu dedikoduların çıkması 3 Mart 1938 yılında Türkiye'nin Washington Büyükelçiliği'ne gelen bir bilgi talebiyle başladı. Furnes- Withy Ulaştırma Şirketi elçiliğe, Kanada'dan Akdeniz kıyılarına hizmet götüren bir acenta olduklarını ve Kanada Araba ve Döküm Şirketi'nin İstanbul'a gidecek bir uçak siparişinin gerçekleştirilmesini istediklerini belirtti. Fakat daha sonra Washington Büyükelçiliği böyle bir sipariştan haberleri olmadığını fark edip durumu araştırınca durumun bir yanlış anlama olmadığı gerçekten de böyle belgelerin düzenlendiği ortaya çıktı. ABD Dışişleri Bakanlığı İstanbul'daki elçiliğe Kanadalı şirkete gerekli izinler verildiğini ve tüm işlemlerin Türkiye'den yapıldığını yazdı. Hatta uçak dolu geminin çoktan Atlantik'i geçtiği beyan edildi. Fakat dönemin Washington Büyükelçisi Münir Ertegün'ün çabalarıyla Türkiye'nin uçak sipariş etmediği ve uçakların tamamen Türk memurların ve hatta Millî Savunma Bakanlığı'nın mühürleri ele geçirilip sahtecilikle sipariş edilerek İspanya'ya gönderildiği ortaya çıktı. Kanada Dışişleri Bakanlığı da bu durumu onayladı. Siparişte mührü kullanılan Milli Savunma Bakanı Kazım Özalp daha sonra istifa etti ve istifasının bununla ilgisi olmadığını belirtti.⁴⁸¹ Bu siparişi sahtecilikle gerçekleştiren kişinin Ekrem König adında birisi olduğu ve bu kişinin Hariciye memurlarını ayarlayarak bu işi yaptığı ortaya çıktı. Franco hükümeti Türkiye'ye mümessiliyle yolladığı bir

⁴⁷⁹ BCA, Kutu No: 236, Dosya No: 593, Sıra No: 44, Dosya Ek: 423, Fon Kodu: 30-10-0-0, Tarih: 22.06.1938

⁴⁸⁰ Fatma Öztürk Şahin, "Uluslararası Bir Uçak Skandalı Ekrem König Olayı'nın Ortaya Çıkarılmasında Washington Büyükelçisi Mehmet Münir Ertegün'ün Rolü", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XVIII/36, Bahar, 2018, ss. 219- 237, s. 224

⁴⁸¹ Şahin, *a.g.m.*, 226

açıklamada sahtecilikle İspanya'ya sokulan 40 uçağın asla kendilerine ulaşmadığını aksine cumhuriyetçi kuvvetlere gittiğini söyledi. İspanya milli hükümetinin Türkiye mümessili ve ajanı Giulio Palenzia açıklamaları yaparken bu söylediklerinin özellikle Türk gazetelerinde yayınlanmasını rica etti. Ayrıca Palenzia, ABD'nin bir müddet önce İspanya'da savaşıyan iki tarafa da silah satmayı yasaklamasının birtakım şebekelerin ortaya çıkmasına neden olduğunu, Ekrem König denen kişinin de bu şebekelerden birinin Türkiye ajanı olabileceğini ve bu çirkin işe bulaştığını açıkladı. Ekrem König'in bir süre sonra Fransa'da yakalandığı söylense de haber Fransa tarafından yalanlandı ve Türkiye Fransa'ya Ekrem König'in yakalanması için talepte bulundu.⁴⁸²

İspanya'dan Ankara'ya 1938'in sonunda yollanan bir diğer raporda da İspanya Cumhuriyeti tarafının askeri, siyasi ve iktisadi durumu hakkında bilgi verilmiştir. Rapora göre sendika teşkilatı savaşı kazanacakları umudunu tamamen kaybetmiştir. Türk büyükelçisi tüm bu umutsuzluğa rağmen hala sarf edilen gayreti hayret ve takdirle karşıladıklarını da yorum olarak eklemiştir. Rapora göre İspanya Cumhuriyeti 18 ila 35 yaş aralığındaki tüm İspanyol erkekleri silah altına almış 35 ila 40 yaş arasındaki erkeklerin de yarısını silah altına çağırmıştır. Elçilik raporda bu askere alınmalarda kişilerin isteğinin göz önünde bulundurulmadığını ve bunun bir emir olduğunu ifade ederken, gazetelerde savaş hakkında haber yapmanın yasak olduğunu ve izin verilen tek haberin nasyonalistler tarafından kaç uçak düşürüldüğü gibi haberler olduğunu beyan etmiştir. Raporda İspanyol hükümetçilerinin mali durumunun çok kötü olduğu, zirai faaliyet olmasına rağmen halkın aç olduğu hatta hükümetin askeriyede görevli kimselerin iâşesini dahi sağlayamadığı belirtilmiştir. Halkın sefalet, hastalık ve açlıktan kırıldığı anlatılan raporda nasyonalistlerin elinden kaçıp hükümetçi mıntıkaya sığınan üç milyon mültecinin halinin feci olduğu ve Başbakan Negrin'den savaş için çalışmayan gerideki halkın hükümetten yardım göremeyeceği bilgisinin alındığı yazılmıştır. Türkiye'nin Madrid büyükelçiliğinden gelen rapordaki bir diğer ilginç bilgi ise nasyonalist uçakların hükümetçi bölgelere kâğıda sarılı ekmekler attığı ve ekmekleri sardıkları kâğıdın üstüne de: "Nasıl düşünürsen düşün nihayet İspanyolsun ve bu kafidir." yazmalarındır. Fakat cumhuriyet hükümeti komutanları halka bu ekmeklerin zehirli olduğunu ve yememeleri gerektiğini söylemiştir. Raporu yazan büyükelçi, kendi kanaatinin bu savaşın mümkün merteye devam edeceği yönünde olduğunu

---

⁴⁸² *Cumhuriyet*, 9 Ocak 1939, s. 1-9

söylerken Franco'nun verdiği sert beyanatların kendisinde onun sonuna kadar savaşıacağı gözlemini yarattığını belirtmiştir. Elçi son olarak bu yorucu ve uzun savaşın bitebilmesinin ancak büyük devletlerin müdahalesi ile ve iki tarafın iktidarının da çekilmesi sonucunda uysal bir hükümet gelerek mümkün olduğunu beyan etmiştir.⁴⁸³

İspanya İç Savaşı'nda tamamen tarafsız davranan ve savaşa dair tüm ayrıntıları İç Savaş boyunca İspanya'da tuttuğu ve geri çekmediği büyükelçiliğinden öğrenen Türkiye, ilişki olarak çok uzakta ama coğrafya olarak kendine çok yakın olan İspanya'nın savaşını yakından izlemiş ve İngiltere ile Fransa'nın İç Savaş hakkındaki politikası neyse ona uymuştur.

---

⁴⁸³ BCA, Kutu No: 236, Dosya No: 593, Sıra No: 45, Dosya Eki: 423, Fon Kodu: 30-10-0-0, Tarih: 20.10.1938

SONUÇ

İspanya, dünya üzerindeki önemli jeopolitik konumu sebebiyle iç karışıklık ve dış müdahalelere maruz kalan bir ülkedir. İspanya İç Savaşı da ülke tarihinin bugüne kadarki en büyük karışıklığı ve savaşıdır. Kuvvetli bir imparatorluk kültüründen, cumhuriyete evrilmenin zorluğunu kaldıramayan ülke, kardeşin kardeşi öldürdüğü bir iç savaşla karşı karşıya kalmış ve hiç şüphesiz ki bu savaş İspanya dışında birçok ülkeye ve silah tacirine yaramıştır. Kendini 2. Dünya Savaşı'nın kesin galibi olarak gören Hitler'in de bir nevi oyun sahası olan ülke, sanıldığı gibi Hitler'in savaşı kaybetmesiyle dağılmamış Francisco Franco liderliğinde yeni bir sistem olan Falanjizm yönetimine girmiştir.

İspanya'ya coğrafi olarak yakın olmasına rağmen tarihte yolları pek de kesişmeyen Türkiye Cumhuriyeti, kuşkusuz İspanya cumhuriyetçileri için önemli bir örnektir. Özellikle Mustafa Kemal Atatürk'e olan hayranlık cumhuriyetçi mecliste görülmekteydi. Türkiye, bu Akdeniz komşusunda yaşanan sıkıntılardan elbette endişe duymuş lakin tarafsızlık anlaşması gereği duruma müdahale etmemiştir. İki tarafa da mesafeli duran Türkiye, İç Savaş esnasında İspanya ile diplomatik ilişkinin ötesine geçmemiştir. Tezin içinde de uzunca yer verdiğimiz birkaç rehine krizi ve silah satma iftirası dışında İç Savaş ile ilgilenmeye pek fırsat bulamayan Türkiye Cumhuriyeti'nin aksine Türk basını bu uzak Akdeniz komşumuzda gerçekleşen İç Savaş'a sayfalarında çok yer vermiştir.

20. yüzyılın otoriter liderlerinden Francisco Franco, acımasız yöntemleri, kimilerine göre muazzam iradeli olarak adlandırılan liderliği, söz konusu askeri hedefleri olunca kendi halkına yaptığı zulümler ve Falanjistlerce büyük general olarak anılmasıyla İspanya'yı 36 sene yönetti. Hayatı boyunca cumhuriyetçi kesime olan düşmanlığını sürdürdü. Basın mensuplarına daima, müzakere edilecek bir barışın mümkün olmadığını ve canilerle kurbanların asla yan yana yaşayamayacağını belirtti.

Franco'nun etkisi vefatından sonra uzunca bir süre devam etti. Özellikle Franco döneminin politikacıları yeniden başa gelen Bourbon hanedanının yakınında duruyorlardı. Fakat Franco'ya yakın görünen yeni başbakan Adolfo Suarez ve Kral Juan Carlos İspanya'nın değişmesi gerektiğini düşündüler. Başbakan ve kralın çabalarıyla Franco devrinde faaliyetlerine yeraltında devam eden tüm partilerin gün yüzüne çıkmasına izin verildi. 1981 yılında eski subaylardan Yarbay Antonio Tejero askerlerini toplayarak Cortes'i basmaya çalışsa da bu girişimi başarılı olmadı. Lakin tarihinde askeri darbelere çok

alışkın olan İspanya bu girişimi ülkütücü buldu ve hemen Franco anayasası değıştirildi. Sol ülkede çok kuvvetlendi. Franco devrinde adı bile geçemeyecek özgürlükler ülke içinde konuşulmaya başlandı. Bu özgürlüklerin en başında kadınlarinki geliyordu. Franco devrinde eşinin malı olarak görülen, boşanma hakkı, banka hesabı açma hakkı bile bulunmayan kadınlar 1980’de İspanya’da feminist devrim başlattılar. İşçi Partisi aday gösterilenlerden en az %25’inin kadın olması gerekliliğini getirdi. 1990’lı yıllarda İspanya’da çok fazla medya organı açıldı ve bunlar Avrupa’nın en zengin medya holdingleri haline geldi. Franco döneminde susturulan medyada patlama yaşandı. Franco döneminde vatana ihanetle bir sayılan eşcinsellik normal hale geldi ve 2005 yılında Katolik kilisesinin tüm baskılarına rağmen İspanya eşcinsel evliliklerini yasal hale getirdi. Franco döneminde büyük acılar çekmiş her kesim her türlü özgürlüğü artık eline almaya başlıyordu.

Pinochet, Salazar gibi dikta liderlerinin çağdaşı olan, çağdaşı olmalarına rağmen onlar tarafından akıl hocası olarak görülen Franco’nun ismi bugün İspanya’da sokaklardan kaldırılmakta, hatırasını yaşatacak her şey yok edilmeye çalışılmaktadır. İspanya’nın mevcut sağ partileri yer yer Franco’nun adını ansa da tüm bunların İspanya toplumunda 1975’ten sonra hiçbir karşılığı olmamıştır. Franco’nun adının anılmaması sadece halk nezdinde ya da solcu partiler nezdinde değil özellikle sanat, edebiyat alanında da İspanya’da ciddi manada devam etmektedir. Aslında çok ilginç senaryolara ve kitaplara söz konusu olabilecek İç Savaş ve Franco hakkında İspanya’da bugüne kadar çok az sayıda roman yazılmış ve de film çekilmiştir. Hatta Franco’nun adını tarih içerisinde anmanın bile İspanya’ya hakaret olacağını düşünen ünlü İspanyol film yönetmeni Pedro Almodovar, Franco’ya verilecek en büyük cezanın Franco döneminde geçse bile filmlerinde asla onun adının anılmaması olduğunu söylemiştir. İspanyol halkının büyük kısmı da bugün söz konusu tarih 1936- 1975 arası olunca konuyu değıştirmekte ya da bu konu hakkında konuşmak istemediklerini beyan etmektedir. Bu durum bize yaşandığı için hala acı duyulan bir zamanın ülkenin insanları tarafından tarihe gömülme ihtiyacı olduğunu düşündürmektedir. Buna rağmen elbette İspanyol tarihçiler İç Savaş ve Franco ile ilgili araştırmalar yapmaktadır.

Bugün Francisco Franco dünya tarihinin en otoriter liderlerinden biri olarak tarih sayfalarında yerini almıştır. Bir ülkenin kaderini bir liderin ne denli değıştireceğini tüm dünyaya gösteren Francisco Franco’nun yaptıkları bugün hala tartışılmakta ve hiç şüphesiz gelecek yıllarda da tartışılmaya devam edecektir.

KAYNAKÇA

ARŞİVLER

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

Bayezit Devlet Kütüphanesi Süreli Yayınlar Arşivi

İBB Taksim Atatürk Kitaplığı Süreli Yayınlar Arşivi

SÜRELİ YAYINLAR

Akbaba

Akşam

Cumhuriyet

Dünya

Güneş

Haber

Milliyet

Son Posta

Son Telgraf

Tan

Tercüman

Ulus

Yeni Asya

KİTAPLAR

- APERT, Michael; *Franco and Condor Legion*, Bloomsbury Publishing, London.
- AYDAR, Ferit Burak; *İspanya İç Savaşı'nın İzinde Darbe, Devrim, Karşı-Devrim ve Faşizm*, Agora Kitaplığı, İstanbul, Mayıs 2017.
- BOSTAN, İdris; "Malta Kuşatması'ndan Tunus'un Fethine", *Başlangıçtan XVII. Yüzyılın Sonuna Kadar Türk Denizcilik Tarihi*, Editör: İdris Bostan, Salih Özboran, Cilt: I, Boyut Yayıncılık, İstanbul, Temmuz, 2009.
- CARR, Edward Hallett; *Komintern ve İspanya İç Savaşı*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017.
- CASANOVA, Julian; *İspanya İç Savaşı'nın Kısa Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015.
- CROZIER, Brian; *Franco, A Biographical History*, Eyre and Spottiswoode, London, 1968.
- ERDOĞAN, Murat, KAYA Ayhan; *Türkiye'nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2015.
- ERKİN, Feridun Cemal; *Dışişlerinde 34 Yıl Madrid, Paris, Londra Büyükelçiliği, III. Cilt*, TTK, Ankara, 2008.
- FRASER, Ronald; *İspanya'nın Kanı*, Belge Uluslararası Yayıncılık, İstanbul, 1981.
- GIBSON, Ian; *Lorca'nın Öldürülüşü*, Çev: Murat Belge, Kavram Yayınları, İstanbul, 1994
- HOBBSAWM, Eric; *Kısa 20. Yüzyıl 1914- 1991 Aşırılıklar Çağı*, Everest Yayınları, 11. Baskı, İstanbul, Eylül, 2018.
- IŞIK, Gül; *İspanya, Bir Başka Avrupa*, Metis Yayınları, İstanbul, 2012.
- İNALCIK, Halil; *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar 1 (Klasik Dönem 1302-1606 Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişimi)*, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2014.
- JACKSON, Gabriel; *The Spanish Civil War Domestic Crisis or International Conspiracy?*, D.C. Heath and Company, Boston, 1967.
- JENSEN, Geoffrey; *Franco: Soldier, Commander, Dictator*, Potoma Books Inc., Washington D. C., 2005.

- KAKINÇ, T.; *Franco Kimdir, Falanjizm Nedir?*, Yaylacık Matbaası, İstanbul, 1969.
- MENESES, Filipe Riberio de; *Franco and the Spanish Civil War*, Routledge Taylor and Francis Group, London, 2001.
- ORWELL, George; *Katalonya'ya Selam*, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1985.
- ÖĞÜT, Özcan; *Yakın Dönem Türkiye İspanya İlişkileri ve İspanya Siyaseti*, Cinius Yayınları, Ağustos, 2017, İstanbul.
- ÖZÇER, Akın; *İspanya Siyasi Tarihinde Bask Milliyetçiliği 1. Cilt (1895- 1975)*, Doğan Kitap, İstanbul, Haziran, 1999.
- PAUL, Eliot; edited by Robert Payne, *The Civil War in Spain: History in The Making 1936-1939*, A Premier Book Fawcett Publications, Greenwich, 1962.
- PAYNE, Stanley G.; *The Spanish Civil War*, Cambridge Essential Histories, Cambridge University Press, Cambridge, 2012.
- , G. Stanley; *The Spanish Revolution*, W. W. Norton Company Inc., New York, 1970.
- , G. Stanley and PALACIOS, Jesus; *Franco and Personal and Political Biography*, The University of Wisconsin Press, Covent Garden, London, 2014.
- PHILLIPS JR., William D. and RAHN PHILLIPS, Carla; *İspanya'nın Kısa Tarihi*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, Ekim 2018.
- PRESSCOTT, Semra; *İspanyol- Türk Edebi, Kültürel, Sosyal ve Siyasi Münasebetleri (1096- 1499)*, TTK, Ankara, 2011.
- PRESTON, Paul; *Franco: A Biography*, Harper Collins Publishers, London, 1993.
- , Paul and ATIENZA, Toni; "The Spanish Civil War: Historical Antecedents and Consequences", *Socialist History Occasional Papers Series*, No 7, Wales.
- ROZEN, Mina; *İstanbul Yahudi Cemaati'nin Tarihi (1453- 1566)*, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2013.
- SANDOVAL Jose ve AZCARATE Manuel; *İspanya İç Savaşı (1936- 1939)*, Köprü Yayınları, İstanbul, 1969.

SOYSAL, İsmail; *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları I. Cilt (1920- 1945)*, TTK, 2000.

ŞENYILDIZ, Özlem; *Devrim ve Direnç*, Kriter Yayınları, İstanbul 2017.

ŞİMŞİR, Bilal; *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları Cilt: III İspanya- Polonya*, TTK, Ankara, 2001.

-----, Bilal; *Bizim Diplomatlar*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1996.

-----, Bilal; *Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları (1920- 1945) Cilt II*, TTK, Ankara, 2000.

TABAKOĞLU, Hüseyin Serdar; *18. Yüzyılda Osmanlı- İspanya İlişkileri*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2011.

VİLAR, Pierre; *İspanya İç Savaşı*, Dost Yayınları, Ankara, Ocak 2007.

MAKALELER

ALONSO, Jorge Perez; “Ramon Maria Narvaez: Biografia de un Hombre de Estado. El Desmontaje de la Falsa Leyenda del Espadon de Loja”, *Historia Consitucional*, n. 14, 2013.

BEYDİLLİ, Kemal; "İspanya", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 23.

BİRLİK, Gültekin K.; "İspanya İç Savaşı'nda (1936- 1939) Türkiye'nin Dış Politikası", *CTDA*, Yıl 12, Sayı 24

DURSUN, Davut; "Fas", *İslam Ansiklopedisi*, XII.

GÖKŞENLİ, Ebru Yener; "İç Savaş ve Savaş Sonrası Toplumunun İlk Döneminde İspanya'da Toplumsal Değişim", *Sosyoloji Dergisi*, 3. Dizi, 26. Sayı, 2013/1.

İLGÜZEL, Mücteba; “Vasıf Ahmet Efendi”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 42.

MENCHINGER, L. Ethan; “The Sefaretname of Ahmet Vasıf Efendi to Spain”, *History Studies International Journal of History*, Volume 2/3, 2010.

SANZ, Maria Jesús Horta; "Napolyon Döneminde Fransa'ya Karşı Yürütülen İspanyol Bağımsızlık Savaşı'nda Gayrı Nizami Kuvvetler (1808- 1814)", *Tarih Dergisi*, Sayı 59, Ocak 2014, İstanbul 2014, s.113... 165.

ŞİMŞİR, Bilal; "Şair Yahya Kemal Beyatlı'nın Elçiliği ve Büyükelçiliği".

ŞAHİN, Fatma Öztürk; "Uluslararası Bir Uçak Skandalı Ekrem König Olayı'nın Ortaya Çıkarılmasında Washington Büyükelçisi Mehmet Münir Ertegün'ün Rolü", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XVIII/36, Bahar, 2018, ss. 219- 237.

ULUSAN, Şayan; "Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne (Cemiyet-i Akvam) Girişi", ÇTTAD, VII/16-17, (2008/ Bahar- Güz), ss. 237- 258.

YILDIRMAZ, Sinan; "İç Savaş Öncesi ve Sonrasında İspanya'da Devlet ve Sınıflar", *Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 3, Sayı 1, Yaz 2018.

TEZLER

GÜLSOY, Berksan; *Yahya Kemal Beyatlı'nın Elçilik ve Büyükelçilik Yılları (1926- 1949)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2019.

UYANIK, Eyüp; *Türkiye- İspanya İlişkileri (1923- 1939)*, 9 Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2006.

İNTERNET KAYNAKLARI

<https://www.rs21.org.uk/2018/11/22/petain-franco-and-chemical-warfare-in-the-rif/>
(16.10.2019)

<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/eta-orgutu-kendini-feshetti-/1133617> (Erişim tarihi:
31.01.2020)

https://www.youtube.com/watch?v=L9V_hC3vRg4 Çev. Mehmet Sait Şener, Informacion de Rte.es, No- Do 851 A- 851 B, (Erişim Tarihi: 15.11.2019)

<https://www.ntv.com.tr/galeri/dunya/ispanya-diktatoru-franconun-mezari-tasiniyor,etSF7erk1kO0z9L5DbMoAg/sKk1Os0KZUaEKcm9dX9qSA>

(Erişim Tarihi: 20.11.2019)

<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ispanya-gecen-yil-rekor-sayida-turist-agirladi/1366706>

(Erişim tarihi: 30.01.2020)

<https://www.arte.tv/en/videos/074567-002-A/no-pasaran-dolores-ibarruri/>

(Erişim tarihi: 11.01.2020)

<https://www.euronews.com/2020/03/25/coronavirus-spain-surpasses-china-in-the-overall-number-of-covid-19-deaths>

(Erişim tarihi: 09.08.2020)

<https://www.bbc.com/news/business-52800611>

(Erişim tarihi: 09.08.2020)

<https://www.coronavirus-statistiques.com/stats-pays/coronavirus-nombre-de-cas-espagne/>

(Erişim tarihi: 09.08.2020)

<http://www.mfa.gov.tr/medeniyetler-ittifaki-girisimi.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 30.10.2020)

EKLER

Francisco Franco

İspanya Haritası

İturi
r hayatı

ilen bir söz: Hayata
dirmek... Acaba öy-
sibi hakikaten çok
ada çok kafa yoru-
Biz bunu hiç böyle
esle bizleri bilhas-
ektebciliğimiz et-
meseledir, ve pek
olunca da me-
Öyle iki üç ki-
i dileklerini ima
hallolunuvere-
li ve o nisbette

vardı; Yüksek
silleri temeline
ir. Onun için
en mükem-
bilmiş olması
bir ihtima-
um Emgul -
Cuba ağacı)
ş olduğunu
bu meş-
göre yük-
göl, belki
bi ilk tah-
Üniversite
türel ha-
Tıpkı
yuka -
an mev-
tahsilin
olduğu
ttirmek
uret e-
Efen-
şüp-
aarif
olu -
aarif
itün
er -
rin

illi
ye
bu
k

İspanya hariçten müdahale

Alman filosu İspanyayı abloka etmiş ve
olarak Minorka adasının işgalinde

Almanya, asilere 18 bomba tayyaresi göndermiş...

Fransa ikinci bir nota verdi

İngiltere bütün tebaasının konsolosluklara iltica etmesini bildirdi,
General Frankonun Cebelitarıkı zorlamasından korkuluyor

İspanyada harbe iştirak eden kadın milisler

İrun 7 (A.A.) — Havas ajansı muhabiri, İspanyol hükümet kuvvetlerinin bu cephelerde vaziyete hâkim olduklarını bildirmektedir.

Madrid düşmek üzere mi?

Pampelune 7 (A.A.) — Havas a -

jansı muhabiri kıyamcıların askerî makamının şehrin bütün otomobillerine vaziyet etmiş olduğunu bildirmektedir.

Kısa mevcellerle çalışan ve Madrid namına neşriyat yapmakta olduğu iddia-

[Arkası Sa. 6 sütun 5 te]

Berlinde asabiyet

Madridde 4 Almanın idamı heyecan uyandırdı

Berlin ve Pariste endişe hüküm sürüyor

Berlin 7 (A.A.) — Havas ajansından:

Alman gazeteleri, 4 Almanın Barceloneda kısaca muhakeme edildikten sonra idam edilmiş olmaları haberi dolayısıyla büyük bir tehevür icindedir.

Lokal Anzeiger, Almanyaya tarziye verilmesi lâzım olduğunu yazmaktadır.

[Arkası Sa. 8 sütun 4 te]

Tral
Har
Çak
tin

Harekâ
mobil is

Son

Ba
at 2)
Çakm
.....

Şimalî İspanyada çok şiddetli muharebeler olmaktadır

Ihtilâlciler St. Sebastien, Irun ve Ovedoya doğru ilerliyorlar

Sağda Irun milisleri her ihtimale karşı Belediye daireesinde kum torbalarından barikadlar hazırlıyorlar, solda ihtilâlcilerin bombardıman ettiği Sen - Sebastiyende Alimrante zırlısının mermilerile yıkılan binalar

İtalya Krallığı İmparatorluk oluyor

M. Musolini de İmparatorluk Başvekili unvanını alacak

Londra 26 (Hususi) — İtalyan Başvekili M. Musolini yakında İtalyan İmparatorluğu Başvekili unvanını alacaktır. Bu münasebetle İtalyan Krallığına İmparatorluğa ifrağ edildiği ilân edilecektir. Kanunu esaslı tadil edilir edilmez İtalyan İmparatorluğu resmen kurulmuş olacaktır.

Alman tehlikesine karşı hazırlık

Fransada A. Komite,
Almanya'ya karşı bir
cephe hazırlıyor

Fasta karışıklık çıktı

Malaganın asiler eline geçtiğinden şüphe ediliyor. Orta İspanya ile cenubda da kanlı çarpışmalar oluyor

Hendaye 26 (A.A.) — Royter Ajansından: Irun ve Sen Sebastiane karşı yapılmakta olan taarruz en şiddetli devresindedir. İhtilâlciler, bu sabah fecir vakti, Lapena dağına Irun, Sen Sebastien ve Pasayesten müşterek bir taarruz hareketi yapmışlardır.

Fransa - İspanya hududu hemen kapatılmıştır.

Muharebeler, kesif bir sis altında yapılmaktadır.

İhtilâlcilerin taarruzu, işitilmemiş derecede şiddetlidir. İlk safta Faslı 700 lejyonier vardır. Bunları tanklar ve toplar takip ve takviye etmektedir.

İlk hücum dalgasının düşman hatlarında gedik açamamış olduğu zannolunmaktadır. Şimdi ikinci bir hücum yapılmaktadır.

Guadeloupe limanı ihtilâlcilerin uzun

İhtilâlcilerin kumandanı General Frânko; General Mola ile beraber Burgosta menzilli topları tarafından bombardıman edilmiştir.

İhtilâlcilerin yeni gelen kuvvetleri

Hendaye 26 (A.A.) — Havas A -
[Arkası Sa. 8 sütun 1 de]

Alman-İspanyol ihtilâfı büyümeğe istidadında

İspanya hükûmeti Bilbao'da bir Alman kursuna dizmek suretile idam etti.

Milliyetperver ihtilâlcilerin kumandanları bir arada Burgos sokaklarında:
1 — General Cavalcanti. 2 — General Franco. 3 — General Mola

Berlin 3 (A.A.) — Diplomasi mehafili, Keenigsberg-Soton hâdisesi dolayısıyla son derece endişe izhar etmektedirler. Bu mehafil, Almanyanın İspanya

dahilî harbinin beynelmilel bir ihtilâf haline gelmesine mâni olmak için diğer devletlerin izhar etmekte oldukları arzuya

[Arkası Sa. 7 sütun 6 da]

SON HABERLER...

TELEFON

TELGRAF

ve TELSİZLE

Madrid sefaretimizde bine yakın mülteci var

Dahiliye Vekâletince, yakında memleketimize gelecek olan bu mültecilerin iskânı için icab eden tertibat alındı

Ankara 13 (Telefonla) — Madrid-ten gelen iki Türk sefaretine iltica edenleri almak üzere İspanyaya gönderilen Karadeniz Karadeniz vapuru kenüz Valencia limanındadır. Karadeniz vapuru kenüz Valencia limanındadır. Karadeniz vapuru kenüz Valencia limanındadır. Karadeniz vapuru kenüz Valencia limanındadır.

Dahilî harb dolayısıyla Madrid sefaretimize iltica eden İsyanyolların sayısı bine yakın olduğu anlaşılmaktadır. Asıl hedef olan mülteciler sefaretimiz tarafından himaye edilen ve üzerlerinde Türk bayrağı dalgalanan muhtelif binalara yerleştirilmiş bulunuyorlardı. İspanyada sefaretlere iltica hakkı tanınmış olduğundan hemen her sefarete bir çok kimseler gitmişlerdir. Karadeniz vapurunun getirileceği mültecilerin muhtelif mahallere yerleştirilmesi için Dahiliye Vekâletince tertibat alınmıştır. Bunların Türk tabiiyetine geçmeleri mevzuubahs değildir. Şimşilik hepsi de siyasî mülteci vaziyetindedir.

Şimal cephesinde vaziyet

Guernica 13 (A.A.) — Havas a - nsı muhabirinden: Aynı zamanda Guernica'da ve Amorebieta mıntakasında harekât yapmak olan Frankist kuvvetler, vaziyetlerini him surette ıslah ve Amorebieta'yı ihattetmişlerdir.

Bask milisleri, hâlâ mukavemet etmekte ve Vitoria - Durango yolu üzerinde kâin Manaria'daki mevzilerini muhafaza edeceklerini ümit eylemektedirler. Fakat Bilbao ile aralarındaki irtibatın kesilmesi tehlikesine maruz bulunmaktadırlar.

Frankistlerin tayyarecileri, dün bütün gün fevkalâde bir faaliyet göstermiştir.

Frankist kıtaatı, meşhur Elgallo hattı ile temaslarını temin etmişlerdir. Bu hat, Bilbao'nun son müdafaa bulvarıdır.

Yakalanan kaçak gönüllüler

Paris 13 (A.A.) — Dün gece Fransız jandarmaları İspanyol hududunda İspanyaya gizlice geçmek isteyen 29 kişiyi tevkif etmiştir. Bunlar Fransız, Belçikalı, Amerikan ve Polonyalıdır. Polis diğer taraftan gene İspanyaya geçerek hükümetçi kuvvetlere iltihak etmek isteyen 14 kişiyi araba içinde yakalamıştır.

İspanyollar Cebelüttaarıktan çıkarılıyorlar

Cebelüttaarık 13 (A.A.) — Resmî bir tebliğ, buradaki bütün İspanyollara, harekât etmek lüzumunu ihtar etmektedir.

Maamafih Valencia hükûmetine karşı meydanları olan mültecilerin, asilerin kontrolü altında bulunmayan araziye doğru sevkedilmeleri için icab eden tertibat alınmıştır.

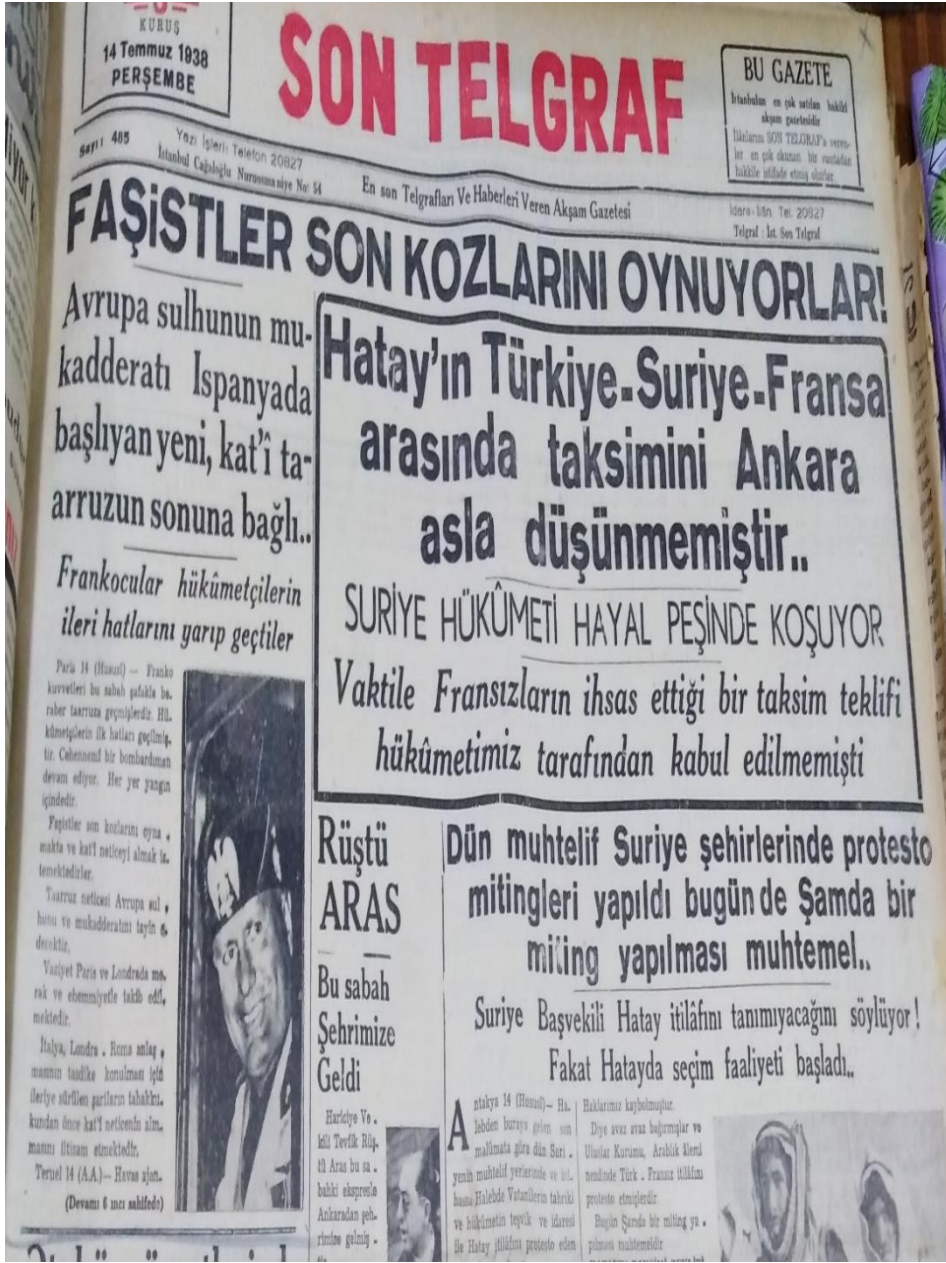
Bu tedbire sebep olarak nüfusun fazlalığı ve salgın hastalıklar korkusu ileri sürülmektedir.

Ankara
Nasıl
Yapı

se ancak
lır. Halk
nüfus bu
dir. Üst
yerlerde
hır gibi,
uygun c
verilen
gibi kira
atılan l

hata ol
Dev
rinde b
cak ye
cak bi
diği b
rinden
buriye
dukla
olduk
let n
güze
derd
radı
Ank
az
için
lesi
tır

ola
liy
ğır
me
ba
gi
di
le
h
d
a
leri

Ek 5: 14 Temmuz 1938, Sayfa 1, Son Telgraf

Madridde komünist isyanı bastırıldı

Komünistler mevzilerini bırakıp şehir dışına doğru çekildiler

Madrid, 12 a.a. — Dün akşamdanberi Madrid'de hiç bir komünist mukavemet ocağı kalmamıştır. Komünistler Madrid'in şarkında ve şimali şarkisindeki bütün mevzilerini terkederek şehrin haricine çekilmişlerdir.

Madrid'te evelce komünistlerin elinde bulunan bütün münferit binalar şimdi cümhuriyetçilerin eline geçmiştir.

Millî müdafaa meclisi, komünist isyanını bilfiil bastırılmış telâkki etmektedir.

Madrid'te sükûnet hüküm sürmektedir. Cümhuriyet kuvvetleri ricat eden komünistleri takip etmekte olduklarından Madrid kapılarında henüz top sesleri gelmektedir.

Kardeş kavgası

Madrid, 12 a. a. — Millî müdafaa meclisi âzasından Venceslas Karillo, radyoda bir nutuk söyleyerek cümhuriyetçilerle komünistler arasındaki mücadelenin bir kardeş kavgası olduğunu tebarüz ettirdikten sonra Negrin'in manevî ve kanunî hiç bir nüfuzu kalmadığı için millî komitenin mesulü.
(Sonu 7 inci sayfada)

B. Negrin

İspanya faciasının son perdesi Madrid nihayet Frankist kuvetlere teslim oldu!

Dış politika ve rivayetler..

F. R. ATAY

Birbirini takip eden hâdiseleri ve onlar hakkındaki muhtelif tefsirleri günü gününe gazetelerde takip ediyoruz. Fakat bu arada, hiç şüphesiz bilerek ve istenerek iğmal olunan bir takım rivayetler de var ki hâdiseleri bir hayli geride bırakıyor. Mesele yalnız şayiactıktan ibaret olsa o kadar ehemiyet de vermiyebiliriz; ancak bu rivayetlerden hiç olmazsa bir kısmının hakikî maksadı, bir korku ve tethiş avası altında, herhangi bir mücadele cephesine gönüllü toplanmaktadır.

Fransız Başvekili Daladiye'nin, geçenlerde fevkalâde selâhiyetler kanunu münasebetiyle parlâmentoda bir nutuk söylediği malûmdur. Daladiye bu nutukunda otoriter devletlerin, hareket ve muvaffakiyet bakımından en müessir silâhı olduğundan bahsetmiş ve bu iki silâhın kendisine de verilmesini istemiştir: "Güç ve sır! Dış politikada, yalnızca güç ve sır!"

Diğer cephelerde Frankistler mukavemetsiz ilerliyorlar

Madrid, 28 a.a. — Bugün saat 11 de millî müdafaa komitesi orduya Madrid'in tahliyesini emretmiş ve şehir Franko kuvvetlerine teslim edilmiştir.

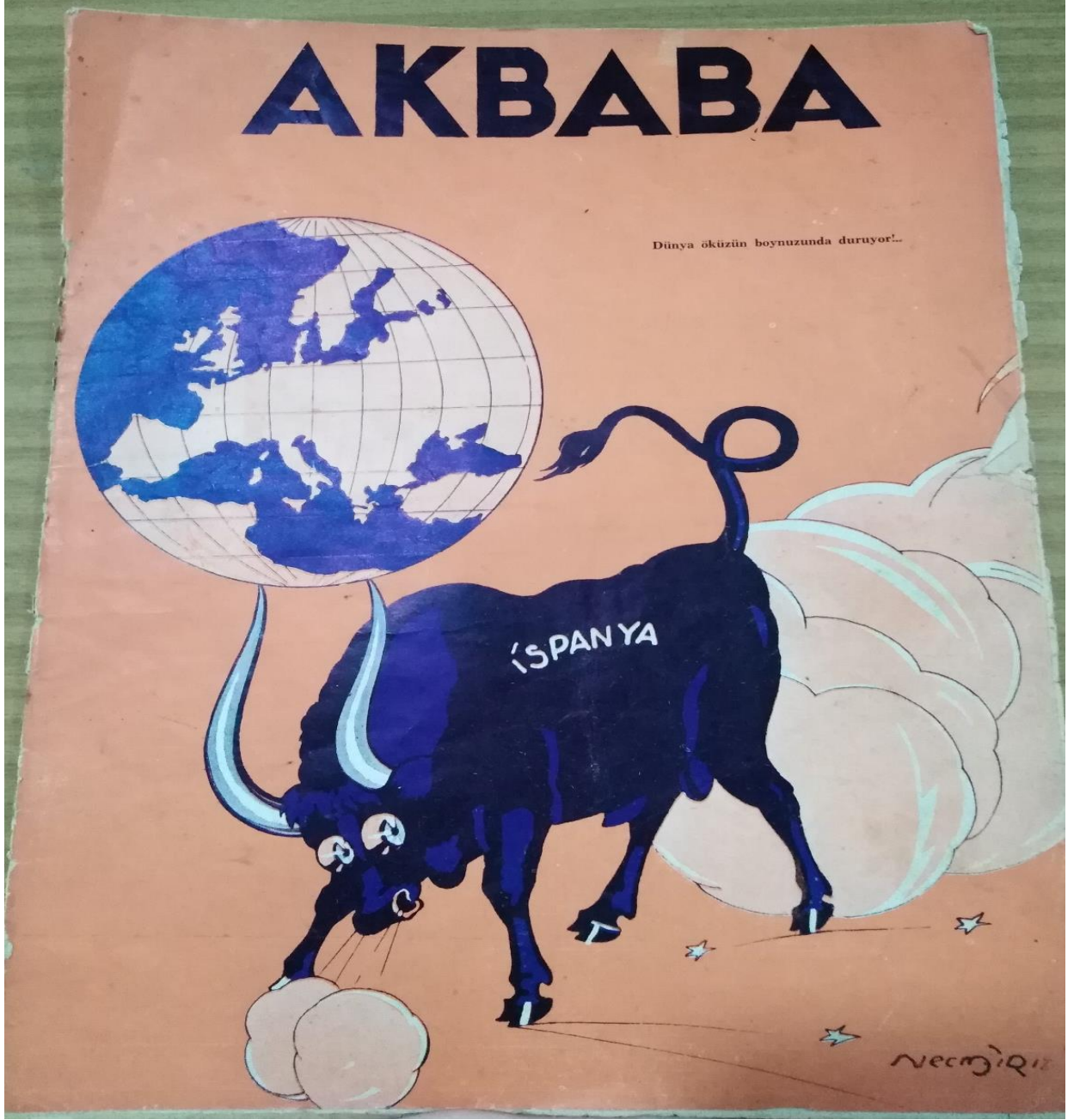
Saat 11.30 da Franko kıtaları şehre girmeye başlamışlardır. Halk, Franko askerlerini derin bir sevinçle karşılamaktadır.

Diğer cephelerde Franko ordusu, bugün de ileri yürüyüşüne devam etmiştir. Milislerden hemen hemen hiç bir mukavemet görmemektedir.

(Sonu 8 inci sayfada)

Frankocular Madrid'i şimdi bu halde teslim alıyorlar

Ek 7: 10 Eylül 1937, Akbaba, Sayı 192, Cilt: 8

Ek 8: 1 Teşrinievvel 1937, Sayı 195, Cilt 8, Akbaba

**Bu gidişle:
Son İspanyol — Acaba ben hangi ta-
raftanım!..**

[İtalyan karikatürü]

Ek 9: 1 Teşrinievvel 1937, Sayı 195, Cilt 8, Akbaba

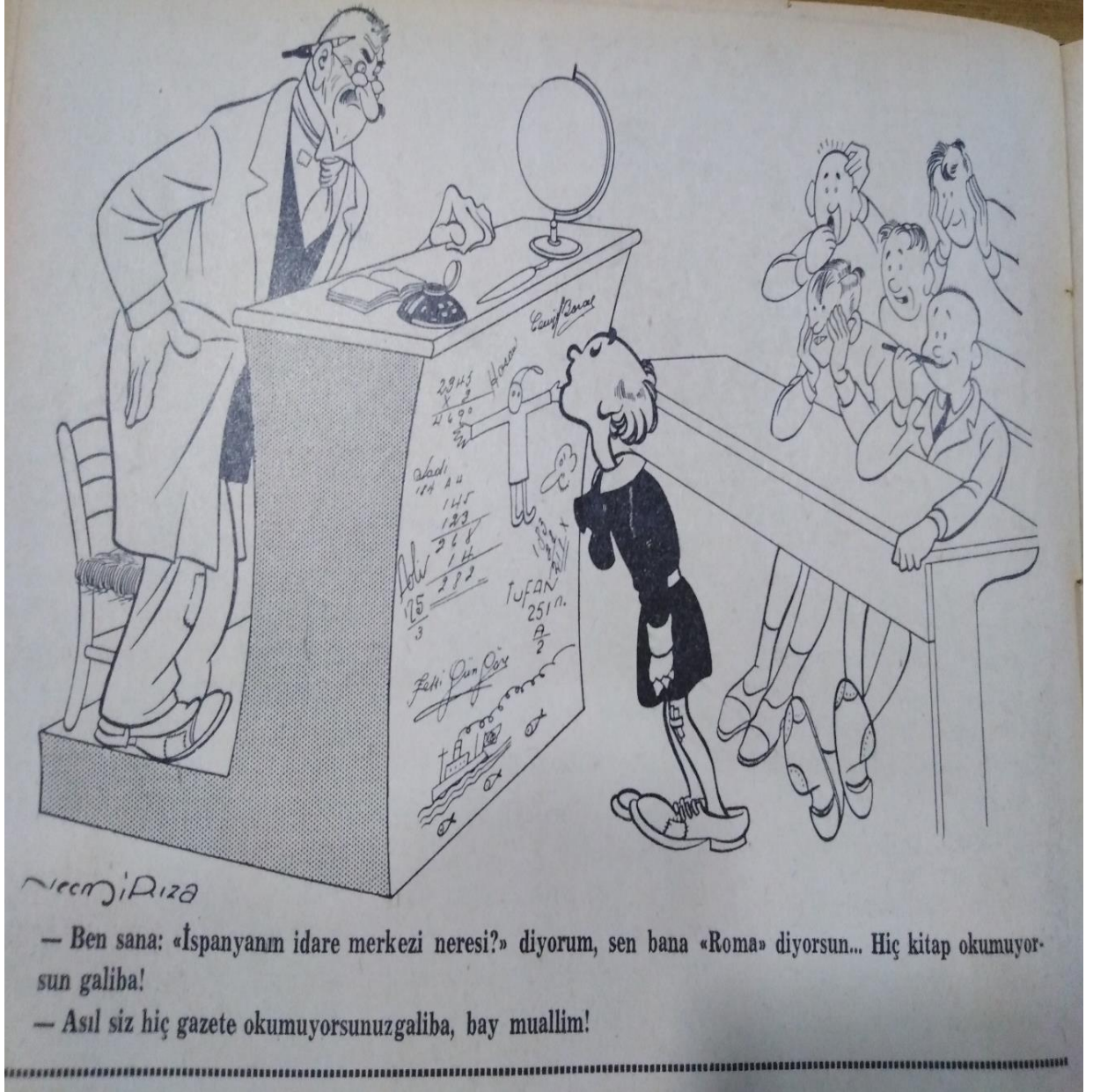

AKBABA

Akdenizde korsan :
- Hah, işte düşmanı yakaladım !..

Ek 10: 15 Teşrinievvel 1937, Sayı 197, Cilt: 8, Akbaba

Ek 11: 5 Teşrinisani 1937, Sayı 200, Cilt: 8, Akbaba

Franco ve Carlos

Franco dün sabah öldü

MADRID (A.A.) — İspanya Devlet Başkanı General Franco'nun öldüğü İspanya radyosundan resmen açıklanmıştır.

Açıklama İspanya Enformasyon Bakanı Leon Herrera tarafından dün TSİ 7.15'te yapılmıştır. General Franco'-(De. Sa. 5. Sü. 3 de)

(Devamı Sa: 7 Sü: 3 de)

İspanya'da Cumhuriyetten meşrutiyete dönüldü

CARLOS, İSPANYA KRALI OLARAK DÜN YEMİN ETTİ

MADRID (THA)

İspanya 44 yıl süreyle Cumhuriyetle yönetildikten sonra ölen Devlet Başkanı General Francisco Franco'nun halefi Borbon Prensi Don Juan Carlos'un yemin etmesiyle yeniden meşrutiyete dönüşmüştür. (Devamı Sa: 7 Sü: 2 de)

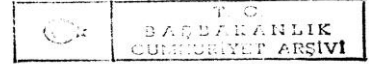
T
tan
di
can alı
yandı:
fiatlar
traktör
atları
kontro
cevapl
kilde
rakam
(T
lerin
malı
göste
fiatlı
kalar
men
üret
fabr
rin
düş
dır
hiç

ge

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR MÜDÜRLÜĞÜ

Karar sayısı
2

Kararname

4531

Hariçiyeye Vekilliğinden yazılan 2/6/937 tarih ve 418/13960 sayılı tezkerede; Madrid Elçiliğine sığınan İspanyol mültecilerini memleketimize getirmek üzere kiralanan Karadeniz Vapuru için 2/6482 sayılı kararname mucibince yalnız 15,500 lira verildiği, halbuki vapurun İspanyaya seferi yekûnu 50,346 liraya balığ olduğundan bahsile Deniz Yolları İşletme İdaresince geri kalan 34,846 lira ile sigara bedeli olan 80 lira 80 kuruşun da mezkûr müdürlük emrine tediyesi için işin bir karara bağlanması istenilmiş ve Maliye Vekilliğinden yazılan 8/10/937 tarih ve III152/4291 sayılı mutaleenamede; 1937 malf yılı bütçesinde bu masrafları tediyeye müsait hususî bir tertip olmadığı gibi Karadeniz Vapurunun Valansiyaya gidip gelme masrafından 15,500 lirası 1936 malf yılı gayri melhuz masraflar tertibinden tediye edilmiş olduğundan tahakkuk eden 34,926 liradan ibaret masraf bakiyyesinin de aynı suretle 1937 malf yılı bütçesinin 216 inci gayri melhuz masraflar tertibinden karşılanması muvafık olacağı bildirilmiştir.

Bu iş İcra Vekilleri Heyetince 15/10/937 tarihinde görüşülerek; Madrid Elçiliğine sığınan İspanyol Mültecilerini getirmek üzere kiralanan Karadeniz Vapurunun Valansiyaya gidip gelme masraf bakiyyesi olan , sigara parası ile birlikte , cema'n 34,926 liranın da 1937 malf yılı bütçesinin gayri melhuz masraflar tertibinden tediyesi onanmıştır

15/10/937

REİS İCUMHUR

K. Altınok

Bş. V.V. ve İk.V.

C. Başoğlu

Ad. V.

E. Sarıoğlu

M. M. V.

V. Başoğlu

Da. V.

S. Kaya

Ha. V.

H. Başoğlu

Ma. V.

E. Başoğlu

Mf. V.

T. Başoğlu

Na. V.

A. Çetinkaya

İk. V.

S. İ. M. V.
S. Başoğlu

G. İ. V.

Kaya Sarıoğlu

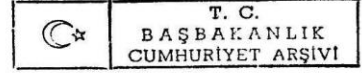
Zr. V.

H. Başoğlu

030	18	63	2	79	86	20
-----	----	----	---	----	----	----

Ek 14: BCA, Kutu No: 79, Dosya No: 86, Sıra No: 20, Dosya Ek: 109- 100, Fon Kodu: 30-18-1-2, Tarih: 15.10.1937

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ
MÜDÜRLÜĞÜ
Karar sayıs
2

Kararname

7453

İspanyadaki karışık vaziyet dolayısıyla İspanya Hükümetin-
ce 31/I2/1935 tarihli Ticaret ve kliring anlaşmasına tamamen rıa -
yet edilmediği anlaşıldığından mezkûr anlaşmanın feshi; İktisat Ve-
killiğinin muvafakatına atfen Hâriciye Vekilliğinin 30/9/937 tarih
ve 21212/581 sayılı tezkeresile yapılan teklifi üzerine İcra Vekille-
ri Heyetince 30/9/937 tarihinde onanmıştır.

30/9/937

REİSİCUMHUR

K. Atatürk

Bş. V.V. ve İk.V.

C. Başbakan

Ad. V.

S. Sarı

M. M. V.

K. Başbakan

Da. V

S. Kaya

Ha. V.V.

M. M. V.

Ma. V.

A. Ağralı

Mf. V.

S. M. V.

Na. V.

A. Çelikkaya

İk. V.

S. İ. M. V.

S. R. Ağralı

G. İ. V.

Kana Sarı

Zr. V.

A. Çelikkaya

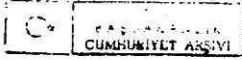
080 18 01 02 79 83 2

Ek 15: BCA, Kutu No: 79, Dosya No: 83, Sıra No: 2, Dosya Ek: 423-7, Fon Kodu: 30-18-1-2, Tarih: 30.09.1937

Türkiye Cumhuriyeti
Hariciye Vekâleti
I. nci Daire Umumî Müdürlüğü
2. Şube
4561
171

Ankara :

Hulâsa :

Başvekâlete

İspanya'nın silahlarını artırmak için aldığı
fevkalâde tahsisata dair Madrid Elçiliğimizden aldığımız
12.2.1935 ve 41/24/79 numaralı bir yazının sureti bilgi
edinilmek için ilişik olarak sunuldu.

Uç

Hariciye Vekili

W. K. V.

Antülakvat Akram

H. F. Ç.

10-3-935

-3-

030	10			236	593	12
-----	----	--	--	-----	-----	----

↓

Ek 16: BCA, Kutu No: 236, Dosya No: 593, Sıra No: 12, Dosya Ek: 423, Fon Kodu: 30-10-0-0, Tarih, 1935

İspanya hükümeti kara ve deniz kuvvetleri için ahiren hususi kanunlarla fevkalade tahsisat almıştır. Kara teşliğine sarfedilecek paranın yekunu 7.986.500 pesetadır. Bahriyeye tahsis edilen miktar da 12.316.400 pesete tutar. Ayrıca her biri 250.350 tonluk 12 top çeker inşaat için 15 milyon pesetalık münasım tahsisat istenmiştir. Deniz kuvvetlerinin takviyesi için kararlaştırılan tedbirler arasında (bahriye silahından) kuvveti teşkilatı vücade getirilmesi de dahildir. Bu sınıfa mensup efrad (Inscription maritime) daireleri haricinden gönüllülerden ve olmasa bile efradından tefrik olunacaktır.

Bahriye adalarında Port-Mahon limanının birinci sınıftan müstahkem mevki haline getirilmesi için yapılan tetkikatın bitirilmesi ve ayrıca yarım adanın Ardenis şahillerinin tahkimi tekrâr ettirilmiş olması yukarıda arzelenen tedbirlere ilâve olununca İspanya Hükümetinin şu sırada milli müdafaa kuvvetlerini artırmağa ehemmiyet verdiği ve bütçe sıkışına rağmen bu uğurda büyük masraflardan kaçınmadığı anlaşılar.

Bu meseletin her hangi bir taraftan tevessüs edilebileceği şüphesiz bile değeri olmadığına göre net nete ihtiyar olunca kâhretler için meydana esaslı bir sebep görülmüş değildir. Vahis, resmi ajanslar "Sotto" mevkiini her hangi bir ihtimâlde ele geçirmek için Portaki fransis devleti bahriyesinin bir plan tasarlamağ olduğunu ve bu planın teferrüatı haldeye salınmış olmağın herkeşin hayrete

030 10 236 593/12

✓ 2

Ek 17: BCA, Kutu No: 236, Dosya No: 593, Sıra No: 12, Dosya Ek: 423, Fon Kodu: 30-10-0-0, Tarih, 1935

C	RAHBER	01	030
---	--------	----	-----

düpedüğüni söylemiş değillerdir. Fakat gerek bu, gerek Cebelittarik tarafında İngilizlere atfedilen müessesin plan ister mevcut, ister mahayyel olsun, bu şekilde tehaffüzün icab ettirecek bir tehlike olduğuna kolay kolay itimat edilemez. Şu halde müberrra bir zarurete ihtisasa etmeyen bu fedakârlıkların sebebi olsa olsa beynelmilel silahlanma vaziyetinde ve Fransız-İtalyan anlaşmasından değan son münakaşaların mihrimini teşkil eden Akdeniz müvazene politikasıyla isah edilebileceği arzolanur.

Tevfik Kâmil

Aah gibidir.

030	10		236	593	12
-----	----	--	-----	-----	----

3

Ek 18: BCA, Kutu No: 236, Dosya No: 593, Sıra No: 12, Dosya Ek: 423, Fon Kodu: 30-10-0-0, Tarih, 1935

T. C.
Hariciye Vekâleti
Üçüncü Daire Reisliği
II. Şube
Lefli: 2
13934
416

Ankara 1937
Maddesi İspanya dahilî harbi yüzün-
den felâkete uğrayanlara nakdi
yardım teklifi.

Yüksek Başvekâlete
C
T. C.
HARİCİYE VEKÂLETİ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Beynelmilel Kızılkhaç Komitesinden gelen ve bir örneği ilgilik olarak yüksek katlarına sunulan mektubla mezkûr Komitenin Cenevre Lukavelesi Âkidlerine hitaben neşrettiği bir sirküler gönderilmiştir. İspanya dahilî harbi yüzünden felâkete uğrayanlara malî yardım teklifini havi olan bu sirkülerden bir nüsha da yuce huzurlarına sunuldu.

Doğrudan doğruya ilgisiz dolayısıyla, bu sirkülerden bir nüshası, mütaleası alınmak üzere, ilk önce, Türkiye Kızılkhaç Cemiyeti Genel Merkezi başkanlığına beti ile gönderilmişti. Bu kez oradan alınan 14 Haziran 1937 tarihli ve 5825 sayılı karşılık yazısında bu yardım işine, Cemiyetin malî vaziyetinin darlığı dolayısıyla, iştirak edilemeyeceği bildirilmiştir.

İmdi, yukarıda adı geçen Komitenin bahs mevzuu sirkülerinde de tasdi edilmiş üzere, başlı bulunduğumuz 1929 Cenevre Lukavelesi hükümleri böyle bir yardımda bulunmağa Âkidlere tahmil etmemekte ise de, bu badirenin başlangıcından beri, Cumhuriyet Hükümetinin İspanya işlemlerinin insani yönlerinde gösterdiği mürettekar alakasının tutulurak vaki davete karşı kayıtsız kalmayıp, şâ dahi olsa, Devletce bir yardımda bulunulmasını yüksek tasviblerine arz ederim.

MP
A
25-27

Yüngü
29.6.37

Hariciye Vekili V.

M. Mustafa Kemal Atatürk

030 10 236 597 38

RAHİYE VEKÂLETİ
HİZMETLERİ
29.6.37 6773 2

-3-

Ek 19: BCA, Kutu No: 236, Dosya No: 593, Sıra No: 38, Dosya Ek: 423, Fon Kodu: 30-10-0-0, Tarih: 29.06.1937

KARARNAME

Sayı: 7/ 11013

İspanya Prensi Don Juan Carlos de Bourbon'un Kral ilân edilmesi nedeniyle 22 Kasım 1975 tarihinde Madrid'de yapılacak törenle İspanya Devlet Başkanı müteveffa General Don Francisco Franco Bahamonde'nin 23 Kasım 1975 günü yapılacak cenaze törenine Memleketimizi temsilen Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Büyükelçi Fuat Bayramoğlu Başkanlığında, Cumhurbaşkanlığı Yaveri Deniz Kurmay Yarbay Çetin Ersarı ile Dışişleri Bakanlığı Protokol Dairesi Reisi Ortaelçi Nihat B. Erman'dan kurulu bir heyetin katılması; Dışişleri Bakanlığınının 20/11/1975 tarihli ve 340.499/PRGM (PRPD)-III-2613 sayılı yazısı üzerine, Bakanlar Kurulunca 20/ 11/1975 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Eki

2

CUMHURBAŞKANI

Fahri Koca

080 13 01 02 343 89 3

EE/NT

20/11/1975

Dosya No:

105-526

2017

Başbakan

S. Demirel

Devlet Bakanı -
Başbakan Yrd.

A. Köksal

Devlet Bakanı -
Başbakan Yrd.

T. Fıçıcı

Devlet Bakanı -
Başbakan Yrd.

A. Köksal

Devlet Bakanı

A. Köksal

Devlet Bakanı

M. Mansuroğlu

Devlet Bakanı

A. Köksal

Devlet Bakanı

T. Fıçıcı

Adalet Bakanı

A. Köksal

Millî S. Bakanı

A. Köksal

İçişleri Bakanı

M. Mansuroğlu

Dışişleri Bakanı

A. Köksal

Maliye Bakanı

T. Fıçıcı

Millî E. Bakanı

A. Köksal

Bayındırlık Bakanı

A. Köksal

Ticaret Bakanı

M. Mansuroğlu

Sağ. ve Sos. Y. Bakanı

A. Köksal

Güm. ve T. Bakanı

T. Fıçıcı

Gıda - T. ve H. Bakanı

A. Köksal

Ulaştırma Bakanı

A. Köksal

Çalışma Bakanı

M. Mansuroğlu

Sanayi ve T. Bakanı

A. Köksal

En. ve T. Kay. Bakanı

T. Fıçıcı

Turizm ve T. Bakanı

A. Köksal

İmar ve İ. Bakanı

A. Köksal

Kişiler Bakanı

M. Mansuroğlu

Orman Bakanı

A. Köksal

Genç. ve Spor Bakanı

T. Fıçıcı

Kültür Bakanı

A. Köksal

Sosyal Güvenlik Bakanı

A. Köksal

ÖZGEÇMİŞ

Merve Aydın

Doğum Tarihi: 30.03.1990

Doğum Yeri: İstanbul- Beykoz

Lise: Üsküdar Kandilli Kız Anadolu Lisesi- 2007

Lisans: Çanakkale 18 Mart Üniversitesi- Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü- 2012

Yüksek Lisans: Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü- 2020

